

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ
(1960-2015)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
HEDİYE UĞURLU YAZICI

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. AHMET KAMACI

BARTIN-2018

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ
(1960-2015)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Hediye UĞURLU YAZICI

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Ahmet KAMACI

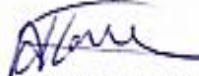
"Bu tez 14/02/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Ahmet KAMACI	
Yrd. Doç. Dr. Ramazan ARSLAN	
Yrd. Doç. Dr. Tezcan ABASIZ	

KABUL VE ONAY

Hediye UĞURLU YAZICI tarafından hazırlanan “Türkiye’de İşsizlik Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki (1960-2015)” başlıklı bu çalışma, 14/02/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda **oy birliği/oy çokluğu** ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi/Doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Ahmet KAMACI (Danışman)

.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ramazan ARSLAN

.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Tezcan ABASIZ

.....

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../..... tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. M. Said CEYHAN
Enstitü Müdürü

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Yrd. Doç. Dr. Ahmet KAMACI danışmanlığında hazırlamış olduğum “Türkiye’de İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki (1960-2015)” adlı Yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

14/02/2018

Hediye UĞURLU YAZICI

ÖN SÖZ

İşsizlik ve ekonomik büyüme, ülke ekonomilerinin iktisadi başarısının belirlenmesi açısından son derece önemli makroekonomik değişkenlerdir. Bu durum, özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik çalışmaların önemini artmıştır. Bu bakımdan, Türkiye için 1960-2015 yıllarını kapsayan dönemde işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi belirleyen bu yüksek lisans tezi ampirik kanıtlara dayalı olarak hazırlanmıştır.

Yüksek lisans eğitimimde ve tezimin hazırlanması sürecinde, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen çok değerli hocam ve tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ahmet KAMACI'ya, çalışmanın analiz kısmında yardımını ve bilgisini paylaştan Arş. Gör. Mehmet Akif PEÇE'ye, bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. M. Said CEYHAN ve Yrd. Doç. Dr. Ramazan ARSLAN'a, yüksek lisans eğitimimi her zaman destekleyen değerli Başkanım Mehmet Ali KALELİ'ye, maddi manevi desteklerinden dolayı değerli aileme, bu sürecin her türlü zorluğunu birlikte geçirdiğim, gösterdiği sabır ve verdiği emekle desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşim Uğur YAZICI'ya çok teşekkür ederim.

Hediye UĞURLU YAZICI

Bartın, 2018

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Türkiye’de İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkisi (1960-2015)

Hediye UĞURLU YAZICI

Bartın Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ahmet KAMACI

Bartın-2018, Sayfa: XII+106

Her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de makroekonomik politikaların en temel hedefi işsizlik azalışını beraberinde getirecek olan ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Teorik olarak işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin negatif olduğu kabul edilse de son zamanlarda yüksek büyüme hızının işsizliği azaltmadığı konusu tartışılmaktadır.

Bu çalışmanın araştırma sorusu, işsizlik ile ekonomik büyüme arasında negatif olması beklenen ilişkinin Türkiye için geçerli olup olmadığını belirlemek olarak ifade edilebilir. Bu araştırma sorusuna dayalı olarak çalışmanın amacı, işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemek ve kuramsal bir çerçeve ile sonuçları değerlendirmektir.

Bu çalışmada, 1960-2015 yıllarını kapsayan dönemde, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, Türkiye ekonomisi için incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda işsizlik ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde eşbütünlük ilişkisi olduğu bulunmuştur.

Elde edilen bulgulara göre Türkiye’de işsizlik ve ekonomik büyüme arasında kısa dönemde ilişki bulunmamaktadır. Uzun dönemde ise işsizlikten ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik büyüme; işsizlik; zaman serisi analizi

ABSTRACT

M.Sc.Thesis

The Relationship between Unemployment and Economic Growth in Turkey (1960-2015)

Hediye UĞURLU YAZICI

Bartın University

The Institute of Social Sciences

Department of Economy

Thesis Advisor: Asst. Prof. Ahmet KAMACI

Bartın-2018, Page: XII+106

As in any country, the main objective of macroeconomic policies in Turkey is to promote economic growth which comes along with a reduction in unemployment. Although there is a theoretical consensus on the negative relationship between unemployment and economic growth, the argument that high growth rates does not decrease unemployment has been the subject of discussions recently.

The main object of this research is to explore whether the theoretical negative relationship between unemployment and economic growth holds true in the case of Turkey. In accordance with this object, the aim of the study is to analyses the relationship between unemployment and economic growth and to evaluate the results in a theoretical framework.

In this study, the relationship between unemployment and economic growth is analyzed using the data from Turkey for the 1960-2015 period. The results of the analysis show that there is a long-run co-integration between unemployment and economic growth.

According to the results of the study, there is no short term relationship between unemployment and economic growth. However in the long-run, there is a one directional causal link from unemployment to economic growth.

Keywords: Economic growth; time series analysis; unemployment

İÇİNDEKİLER

	<u>SAYFA</u>
KABUL VE ONAY	iii
BEYANNAME.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1
1. EKONOMİK BÜYÜME, İSTİHDAM VE İŞSİZLİK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1.Ekonomik Büyüme Kavramı.....	5
1.1.1.Ekonomik Büyümenin Tanımı ve Hesaplanması.....	5
1.1.2.Ekonomik Büyümenin Kaynakları	7
1.1.2.1. Fiziki Sermaye Birikimi.....	7
1.1.2.2. Beşeri Sermaye Birikimi.....	8
1.1.2.3. Teknolojik Gelişme ve Verimlilik	9
1.1.2.4. Nüfus ve İşgücü	10
1.1.3. Ekonomik Büyüme Teorileri	11
1.1.3.1. Merkantilizm ve Fizyokrasiye Göre Büyüme	11
1.1.3.1. Klasik Büyüme Teorileri	12
1.1.3.2. Sosyalist Büyüme Teorileri.....	14
1.1.3.3. Keynesyen Büyüme Teorisi	15
1.1.3.4. Harrod-Domar Büyüme Teorisi	16
1.1.3.5. Neoklasik Büyüme Teorileri.....	17
1.1.3.6. İçsel Büyüme Teorileri.....	18
1.1.3.6.1. AK Modeli	21
1.1.3.6.2. AR-GE Modeli.....	23
1.2. İstihdam Kavramı	24
1.2.1. İstihdam ve İşgücünün Tanımı.....	24

1.2.2. İstihdam Teorileri.....	26
1.2.2.1. Klasik İstihdam Teorileri	26
1.2.2.1.1. Mahreçler (Say) Kanunu.....	27
1.2.2.1.2. Faiz Teorisi	27
1.2.2.1.3. Ücret Teorisi.....	28
1.2.2.2. Modern İstihdam Teorisi.....	28
1.3. İşsizlik Kavramı.....	30
1.3.1. İşsizliğin Tanımı.....	30
1.3.2. İşsizlik Türleri.....	31
1.3.2.1. Açık İşsizlik.....	31
1.3.2.1.1. Konjonktürel (devri) işsizlik	31
1.3.2.1.2. Mevsimlik İşsizlik	32
1.3.2.1.3. Teknolojik İşsizlik.....	32
1.3.2.1.4. Arızı İşsizlik (Friksiyonel).....	33
1.3.2.1.5. Yapısal İşsizlik.....	33
1.3.2.2. Gizli İşsizlik.....	34
1.3.2.3. İradî ve Gayri İradî İşsizlik.....	34
1.3.2.4. Doğal İşsizlik.....	35
1.3.2.5. Sürekli Durgunluk	35
1.3.3. İşsizlik Teorileri	36
1.3.3.1. Neoklasik İşsizlik Teorisi	36
1.3.3.2. Keynesyen İşsizlik Teorisi	37
1.3.3.3. Yeni İşsizlik Teorileri.....	38
1.3.3.3.1. İş Arama Teorisi	38
1.3.3.3.2. İçerdekiler-Dışardakiler Teorisi.....	38
1.3.3.3.3. Ücret Etkinliği Teorisi	39
1.4. İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki.....	39
2. TÜRKİYE’DE VE DÜNYA’DA İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ.....	41
2.1. Türkiye’de Ekonomik Büyüme	41
2.2. Türkiye’de İşsizlik.....	46
2.2.1. İstihdam ve İşsizliğin Sektörel Dağılımı	52
2.2.2. Cinsiyete Göre İşsizlik.....	54
2.2.3. Yaş Grubuna Göre İşsizlik	55
2.2.4. Eğitim Durumuna Göre İşsizlik	58

2.2.5. İş Arama Süresine Göre İşsizlik.....	59
2.3. Türkiye’de İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki	61
2.4. Türkiye’de İstihdamsız Büyüme.....	64
2.5. Dünya’da İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki.....	67
2.6. Literatür Taraması	70
2.6.1. Türkiye İçin Yapılan Çalışmalar	70
2.6.2. Dünya İçin Yapılan Çalışmalar.....	74
3. TÜRKİYE’DE İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ	83
3.1. Türkiye İçin İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi	83
3.1.1. Veri Seti.....	83
3.1.2. Ekonometrik Yöntem	84
3.1.2.1. Birim Kök Testleri	84
3.1.2.2. Eş-bütünleşme Analizi	86
3.1.2.3. Hata Düzeltme (VECM) Modeli, Etki-Tepki Fonksiyonu ve Varyans Ayrıştırması	87
3.1.3. Ekonometrik Bulgular	88
3.1.3.1. Birim Kök Testi Sonuçları.....	88
3.1.3.2. Eş-Bütünleşme Analizi Sonuçları	89
3.1.3.3. FMOLS Testi, Hata Düzeltme (VECM) Modeli, Etki-Tepki Fonksiyonu ve Varyans Ayrıştırması Sonuçları	90
SONUÇ.....	96
KAYNAKLAR.....	99

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Sayfa No
Tablo 1: 2000-2016 Döneminde Türkiye ekonomisi ile ilgili ekonomik büyüme göstergeleri.	42
Tablo 2: Türkiye’de işgücü, istihdam ve işgücüne katılım oranları (1988-2016)	50
Tablo 3: Türkiye’de istihdamın sektörel dağılımı.....	53
Tablo 4: 2000-2016 Türkiye’de cinsiyete göre istihdam, işsizlik ve işgücüne katılım oranı....	55
Tablo 5: Türkiye’de işsizlerin yaş gruplarına göre dağılımı.....	56
Tablo 6: Yaş gruplarına ve dönemlere göre işsizlik oranı.....	57
Tablo 7: İş araması süresine ve yıllara göre işsizler.....	60
Tablo 8: Türkiye’de büyüme ve işsizlik oranı (1990-2016)	62
Tablo 9: Türkiye için işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisi literatür taraması	70
Tablo 10: Dünya için işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisi literatür taraması.....	74
Tablo 11: ADF birim kök testi sonuçları.....	88
Tablo 12: PP birim kök testi sonuçları.....	89
Tablo 13: Gecikme uzunluğunun belirlenmesi	89
Tablo 14: Johansen eş-bütünleşme testi sonuçları	90
Tablo 15: FMOLS testi sonucu	91
Tablo 16: VECM modeline dayalı kısa dönem ilişkisi	91
Tablo 17: VECM modeline dayalı uzun dönem ilişkisi.....	92
Tablo 18: Varyans ayrıştırması	94

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Sayfa No
Şekil 1: İçsel büyümenin belirleyicileri	20
Şekil 2: Türkiye’de 1961-2016 dönemi büyüme oranları.	44
Şekil 3: İşgücü çatısı.....	48
Şekil 4: Türkiye’de işsizliğin sergilediği değişim (1988-2016 dönemi)	52
Şekil 5: 2000-2016 yılları Türkiye’de eğitim durumuna göre işsizlik oranları	59
Şekil 6: Türkiye’de büyüme ve işsizlik oranı (1990-2016)	61
Şekil 7: Etki-tepki grafikleri.....	93

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ε	: Hata Terimi
μ	: Ortalama Fonksiyon
γ	: Kovaryans
σ	: Varyans Fonksiyonu
Δ	: İleriye doğru fark alma

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Genelleştirilmiş Dickey Fuller
AIC	: Akaike Information Creiterion
ARDL	: Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
DF	: Dickey-Fuller Testi
ECM	: Hata Düzeltme Modeli
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HQ	: Hannan Quin
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
LGSYİH	: Logaritmik Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OLS	: En Küçük Kareler
PP	: Phillips-Perron
SIC	: Schwarz

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

VAR : Vektör Otoregresyonu

VECM : Vektör Hata Düzeltme

GİRİŞ

İşsizlik ve ekonomik büyüme, bir ülke ekonomisinin iktisadi başarısını belirlemek açısından önem taşıyan iki makroekonomik değişkendir. Özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomi politikalarında önemli yer tutan işsizlik, ülkelerin büyüme ve kalkınmalarında büyük bir engel teşkil etmektedir. Emek arzı ile emek talebi arasındaki farktan meydana gelen işsizlik, gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin çözüm üretmeye çalıştıkları temel sorunlarından biridir. Çoğunlukla gelişmiş ülkelerde işsizlik düşüken, gelişmekte olan ülkelerde ve az gelişmiş ülkelerde oldukça yüksektir.

Ekonomik büyüme, pek çok iktisatçının ele aldığı bir kavram olup farklı tanımlamaları mevcuttur. Ekonomik büyüme, bir ekonomide mal ve hizmet miktarında artış olarak tanımlanabilir. Çoğu gelişmekte olan ülkede, yüksek büyüme hızı görülmekte olup, kriz dönemlerinde dahi yüksek büyüme oranları görülmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki büyüme oranlarının ise, diğer ülke gruplarına göre daha yavaş olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin büyüme oranlarında bazı dönemlerde dalgalanmalar görülürken, gelişmiş ülkelerde daha istikrarlı bir büyüme hâkimdir.

Ülke ekonomilerinin büyümesinin ve gelişmesinin nasıl gerçekleştiği hususunda, iktisatçıların farklı görüşleriyle, ekonomik büyüme teorileri ortaya çıkarılmıştır. Ekonomik büyüme teorileri, bir ülke ekonomisindeki büyümeyi belirleyen unsurların, o ülke ekonomisinin, diğer ülkelerle büyüme hızları arasındaki farklılıklarının ve kişi başına düşen gelirlerdeki değişikliklerin nedenlerini açıklamaktır. Ekonomik büyüme teorilerinde ilk başta, yatırım ile tasarruf artışına bağlı olan ve teknolojiyi dışsal kabul eden büyüme teorilerine yer verilirken, daha sonraları teknolojiyi içselleştirilerek beşeri sermayenin önemi vurgulanmıştır. Günümüzde ise, fizikî ve beşeri sermaye artışının beraberinde getirdiği bilginin ekonomik büyümeyi sağlayacağı hakkında genel bir fikir hâkimdir.

İşsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenirken, istihdam kavramı göz ardı edilemez. İstihdam sözlük anlamına göre, bir kişinin hizmetini alma ve kullanma demektir. Genel olarak istihdam, üretim faktörlerinden emek kullanımını kapsar. Nüfusun üretime katılan kısmını meydana getiren işgücü, istihdam edilenlerle işsiz olanların toplamından oluşmaktadır. Bu nedenle, ekonomik büyümeyi işgücünün yalnızca işsizlik kısmı üzerinden değil, aynı zamanda istihdam üzerinden yaratacağı etkiyi de ele almak ve değerlendirmek gerekmektedir. Ekonomik büyümenin işgücü piyasası üzerindeki etkisine

göre, istihdamın artması durumunda işsizliğin düşmesi beklenmektedir. Fakat, ortaya çıkan istihdamsız büyüme koşulları nedeniyle ekonomik büyümedeki artış ile beraber işsizlik oranları da artış göstermektedir.

Bir ülke ekonomisinde, reel gayri safi yurtiçi hâsılada artış meydana geldiğinde, üretilen mal ve hizmet miktarı artar. Buna bağlı olarak emek talebi artarak, çalıştırılmakta olan emek miktarı da artmakta ve sonuç olarak işsizliğin azalması beklenmektedir. Bu nedenle, ekonomik büyüme ya da reel GSYİH artışı ile işsizlik arasında negatif bir etkileşim bulunmaktadır. Ancak, bu etkileşim hem kuramsal olarak hem de ülkelerin yaşadıklarından çıkarılan tecrübelerle dayanarak ekonomik büyümenin niteliğine göre büyük farklılıklar göstermektedir.

Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu, Türkiye’de işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek ve kuramsal bir çerçeve ile sonuçları değerlendirmektir. İşsizlik ile ekonomik büyüme arasında negatif olması beklenen ilişkinin, Türkiye için geçerli olup olmadığı sınanmaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün başlığı “Ekonomik Büyüme, İstihdam ve İşsizlik: Kavramsal Çerçeve” olarak belirlenmiştir. Bu bölümde ekonomik büyüme, istihdam ve işsizlik kavramlarının ne anlama geldiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. İlk olarak ekonomik büyüme kavramı hakkında bilgi verilmiş, ekonomik büyümenin hesaplanmasında kullanılan çeşitli yöntemler açıklanmış, ekonomik büyümenin kaynakları ile ekonomik büyüme teorileri incelenmiştir. Daha sonra istihdam ve işsizlik kavramına ilişkin tanımlara yer verilmiş, istihdam ve işsizlik teorilerinden bahsedilmiştir. Son olarak, işsizlik ve ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki ilişkiye ve bu değişkenlerin büyüme teorilerinde yer alan görüşlerine yer verilmiştir. Böylece kuramsal çerçeve ortaya koyularak, elde edilen bilgiler araştırma modelinin sonuçlarının yorumlanmasında kullanılmıştır.

İkinci bölümün başlığı “Türkiye’de ve Dünya’da İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki” olarak belirlenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, işsizlik ile ekonomik büyüme kavramları Türkiye ve Dünya ülkeleri açısından birlikte analiz edilmiştir. Öncelikle ülkemizdeki büyüme oranları hakkında bilgi verilmiş, ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler ve bu çerçevede ekonomik büyümenin yapısı ve özellikleri

incelenmiştir. Ülkemizdeki genel işsizlik oranları ve işsiz sayıları belirtilerek, işgücü yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca cinsiyet, yaş grubu, eğitim, iş arama süresi ve sektördeki dağılıma göre işsizlik durumu ile ilgili bilgiler verilerek, işsizliğin nedenleri ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Daha sonra Türkiye’de işsizlik ve ekonomik büyüme göstergeleri karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve ikisi arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Devamında, Dünya için de işsizlik ile ekonomik büyüme durumu incelenerek ikisi arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümün başlığı “Türkiye’de İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi” olarak belirlenmiştir. Bu bölümün amacı, Türkiye için işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisini ekonometrik analizlerden elde edilen ampirik bulgular ile değerlendirmek ve yorumlamaktır. Bu bağlamda, ekonomik büyümenin işsizlik üzerinde ve işsizliğin ekonomik büyüme üzerinde ne ölçüde etkili olduğu incelenecektir. Sonrasında ise, Türkiye’de işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla zaman serisi analizinden faydalanılmıştır. Sırasıyla Johansen eş-bütünleşme analizi ve hata düzeltme modeli kullanılarak ilişki ekonometrik açıdan tahmin edilecektir. Devamında VECM modeli, son olarak da etki tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırılmalarına bakılarak, Türkiye ile ilgili olarak durum tespiti yapılmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Çalışmanın temel amacı, Türkiye’de işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda temel araştırma sorularını şu şekilde ifade etmek mümkündür: (a) İşsizliğin büyüme üzerine etkisi nedir? Literatür taramasında elden edilen sonuçlarla tutarlı bir sonuç elde edilmiş midir? (b) İşsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki teorik çerçeveye uygun mudur? (c) İşsizlik ile ekonomik büyüme arasında negatif olması beklenen ilişki Türkiye için geçerli midir?

Çalışma üç farklı açıdan önem taşımaktadır. Bunlardan birincisi Türkiye’de işsizlik ve ekonomik büyümeye ilişkin niceliksel göstergeler kullanılmasıdır. İkinci olarak, bu çalışma, Türkiye’de işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ekonometrik bir model çerçevesinde ele almıştır. Çalışmayı önemli kılan üçüncü özellik ise, oluşturulan ekonometrik modelin sonuçları ekseninde, genel teori ile ekonometrik model sonuçları arasında mukayese imkânı sağlanmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, ekonometrik araştırmalar yapılırken zaman serisi analizinden faydalanılmıştır. İşsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisi 1960-2015 yıllarını kapsayan dönemde yıllık veriler kullanılarak Türkiye için incelenmiştir. Bu amaçla ilk olarak çalışmada kullanılacak değişkenlerin durağan olup olmadığı ve durağan değilse kaçınıcı dereceden durağan hale gelecekleri araştırılmıştır. Daha sonra Johansen eşbütünleşme yöntemiyle seriler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı test edilmiştir. Bir sonraki aşamada, VECM hata düzeltme modeli ile kısa ve uzun dönemli ilişkinin varlığı araştırılmıştır. Son olarak etki tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırılmalarına bakılarak yorum yapılmaya çalışılmıştır. Ekonometrik modeller için E-views 7.0 paket programı kullanılarak analiz yapılmıştır. İşsizlik ve ekonomik büyüme değerleri, Türkiye Cumhuriyeti Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) elde edilmiştir.

1. EKONOMİK BÜYÜME, İSTİHDAM VE İŞSİZLİK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde ekonomik büyüme, istihdam ve işsizlik kavramlarının tanımlarına yer verilmiş ve bu kavramların ne anlama geldiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. İlk olarak ekonomik büyüme kavramı hakkında bilgi verilmiş, ekonomik büyümenin hesaplanmasında kullanılan çeşitli yöntemler açıklanmış, devamında GSYİH üzerinde durulmuş ve ekonomik büyümenin kaynakları ile ekonomik büyüme teorileri incelenmiştir. İkinci olarak istihdam kavramına ilişkin tanıma yer verilmiş, istihdam teorilerinden bahsedilmiştir. Üçüncü olarak da işsizliğin tanımı yapılarak, işsizlik türleri ve işsizlik teorilerinde yer alan görüşlere bakılmıştır. Daha sonra işsizlik ve ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki ilişkiye ve bu değişkenlerin büyüme teorilerinde yer alan görüşlerine yer verilmiştir. Son olarak işsizlik ile büyüme arasındaki ters yönlü ilişkiyi ilk kez ortaya koyan Okun Yasası açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1. Ekonomik Büyüme Kavramı

Klasik İktisatta merkezi bir öneme sahip olan ekonomik büyüme, Keynesyen İktisadın ortaya çıkmasıyla daha da önem kazanmış ve II. Dünya Savaşı sonrasında da çağdaş iktisadi büyüme kuramlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Özellikle son yıllarda büyümenin iktisatçılar arasında bir araştırma alanı olarak ön plana çıkması ekonomik büyümenin önemini göstermektedir.

1.1.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı ve Hesaplanması

Ekonomik büyüme pek çok iktisatçının ele aldığı bir kavram olup farklı tanımlamaları mevcuttur. Emek, sermaye ve doğal kaynaklar gibi üretim faktörlerinde kişi başına düşen bir yıldan öbür yıla doğru daha yüksek gelir sağlayacak biçimdeki artışlara ekonomik büyüme denir (Ülgener, 1991: 409). En temel şekilde kişi başına üretimin ya da gelirin sürekli bir biçimde reel artışı olarak tanımlanan ekonomik büyümenin ortaya çıkabilmesi için en başta yatırımların artması gerekir. Bu da ancak tasarrufların artması sonucu gerçekleşmektedir. Tasarruf artışı ne kadar yüksek olursa, diğer koşulların değişmemesi durumunda ve tasarrufların yatırıma dönüşmesinin sonucunda büyüme oranı o kadar fazla olacaktır (Dinler, 2003:538). Ekonomik büyüme eksik istihdam halindeki bir ekonominin bundan kurtulduğu sırada üretimi arttırması nedeniyle ortaya çıkan kısa

dönemli büyüme olarak karşımıza çıkabileceği gibi ekonomi tam istihdamdayken, yeni faktör girdilerinin ekonomiyeye eklenerek ortaya çıkan ve teknolojinin geliştirilmesiyle meydana gelen orta ve uzun vadeli büyüme olarak da ortaya çıkabilir. İktisat literatüründe büyüme iktisadının en temel uğraşı üretimin ve girdi birikiminin artmasını sağlayan ekonomik sebeplerin belirlenmesi, model haline gelmesi ve iktisat politikası çıkarımları haline gelmesidir.

İktisadi büyüme, kişi başına reel yani fiyat değişimlerinden arındırılmış olan gelirdeki artışlar anlamına gelir. Bu gelir değişimleri daha çok uzun vadede gözlemlenebilir. Çünkü bir ülkenin ekonomisinde meydana gelen üretim gücünün genişlemesi ve artması ancak uzun dönemde ortaya çıkarılabilir. Dolayısıyla büyüme daha çok arz yönlü olarak belirlenir. Başka bir deyişle, bir ülkenin üretim olanakları eğrisinin dışarıya doğru kaymasına veya uzun dönem toplam arz eğrisinin sağa doğru kaymasına yol açan faktörler, büyüme kuramlarının konusunu meydana getirir (Kibritçioğlu, 1998: 208).

Daha önceki dönemlerde devamlılık göstermeyen kişi başına üretim ve gelirdeki artış, Sanayi Devriminden sonra teknolojik gelişmelerin ve yatırımların artmasıyla beraber kalıcı olarak önemli artış göstermiştir. Kişi başına üretim ve gelirin artışı olarak nitelendirilen iktisadi büyüme kavramında, bu artışın geçici değil kalıcı olması şartı göz ardı edilmemelidir. Ayrıca iktisadi büyüme artışlarının ölçülebilmesi için dikkate alınması gereken en önemli konulardan biri ekonomilerin uzun vadeli değerlendirilmeleri gerektiğidir (Pamuk, 2007: 10). Ancak iktisadi büyümenin ölçülmesinde ekonomilerin yalnızca uzun dönemde değerlendirilmeleri yeterli değildir. Bir ekonomide büyümenin ölçülmesinde kullanılan pek çok kriter bulunmaktadır. Yatırımlar, teknolojik gelişmeler, doğal kaynaklar, fiziki sermaye düzeyi, beşeri sermaye düzeyi ve etkin nüfusta ortaya çıkan değişimler iktisadi büyümenin ölçülmesinde başvurulabilecek kriterlerdir. Ama bu kriterler arasında en önemlisi milli gelirdir (Acar, 2002: 11).

Bir ülkenin ekonomik büyümesi reel gayri safi milli hâsıla veya reel gayri safi yurt içi hâsıla değeri ile ölçülebilmektedir. Gayri safi milli hâsıla, bir ekonomide o ülke vatandaşları tarafından belli bir dönem içinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin toplam değeridir. GSMH hesaplamasında üretimin hangi ülkede yapıldığı dikkate alınmaz. Önemli olan üretimi ülke vatandaşlarının yapmasıdır. Gayri safi yurtiçi hâsıla ise, bir ekonomide yine belli bir dönem yurtiçinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin toplam değeridir. GSYİH hesaplanmasında üretimin yapıldığı yer dikkate alınmaktadır (Bocutoğlu, 2015: 34-35).

Türkiye’de 1998 yılından itibaren ekonominin performansının ölçülmesinde GSYİH değerleri kullanılmaktadır.

Ekonomik büyüme oranı, GSYİH’de ortaya çıkan artışın baz alınan yıla bölünerek 100 ile çarpılmasından elde edilir. Bu oranı formüle edecek olursak (Kaynak, 2009: 35-38);

$$g = \frac{GSYH_t - GSYH_{t-1}}{GSYH_{t-1}} \times 100$$

GSYİH t; içinde bulunulan yılın gayrisafi yurt içi hâsılası.

GSYİH t-1; bir önceki yılın gayrisafi yurt içi hâsılası.

GSYİH hesaplamalarında hedeflenen, belli bir dönemde ortaya çıkan ekonomik faaliyetin dolar cinsinden değerinin tek bir sayı ile gösterilmesidir. Bunun iki yolu vardır. Birincisi GSYİH’ yi toplam gelir olarak kabul etmektir. İkincisi ise GSYİH’ yi ekonomide üretilen mal ve hizmetlere yapılan toplam harcamalar olarak kabul etmektir. GSYİH’ nin bir ülke ekonomisinin hem toplam gelirini hem de toplam harcamasını ölçebiliyor olmasının nedeni, bu iki miktarın birbirine eşit olmasıdır (Mankiw, 2009:20).

1.1.2. Ekonomik Büyümenin Kaynakları

Ekonomik büyümedeki artışın nedenleri ile ilgili birbirinden farklı pek çok görüş vardır. Ancak büyümede etkili olan temel kaynakları dört grupta ele alırsak; bunlardan birincisi toprağa ve fiziksel donanımına yapılan yatırımları kapsayan fiziki sermaye birikimidir. İkincisi insan kaynaklarına yapılan tüm yatırımları içeren beşeri sermaye birikimidir. Üçüncüsü teknolojik gelişme ve verimlilik iken sonuncusu ise nüfus artışı ve buna bağlı olarak işgücü artışıdır.

1.1.2.1. Fiziki Sermaye Birikimi

Ekonomik büyümenin en önemli unsurlarından biri olan sermaye birikimi bir ekonominin ya da bir firmanın belli bir zaman dilimi içerisinde üretebileceği mal ve hizmetlerin toplamıdır. Toplumun ürettiği faktörlerin tümünü harcamayıp, bu ürettiklerinin bir kısmını sermaye mallarına ayırması da sermaye birikimi anlamına gelmektedir. Makine ve teçhizatların, araç ve gereçlerin, tesislerin, hammaddelerin ve diğer dayanıklı üretim faktörlerinin birikmiş stoku sermaye birikiminin bir başka tanımıdır. Bu fiziki sermaye

stokuna belirli bir dönem içinde yapılan eklemeler ise yatırım olarak adlandırılır (Kibritçioğlu,1998: 207).

Bir ekonominin veya bir firmanın Şimdiki ve gelecekteki performansını değerlendirmek ve incelemek açısından sermaye biriminin zaman içindeki geliŐiminin incelenmesi büyük önem taşımaktadır (Saygılı vd., 2002:47). nk sermaye birikimi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesinin en temel unsurlarından biri olmuştur. Belli bir dönemde mal ve hizmet üretme kabiliyetinin esas göstergelerinden olan sermaye birikimi, istihdamı ve verimliliği arttırması dolayısıyla ülkelerin refahlarını da arttırmaktadır.

1.1.2.2. Beşeri Sermaye Birikimi

Beşeri sermaye kavramı, ekonomik faaliyetlerle ilgili olarak bireylerde oluşan bilgi, beceri ve diğer nitelikleri, kısaca insanın üretken olarak ortaya koyabileceği tüm nitelikleri içermektedir (OECD, 1988:8). Beşeri sermaye ile bir ekonomideki bilgi ve beceri yüklü nitelikli işgücü kastedilmektedir.

Beşeri sermaye kavramı iktisat literatürüne ilk olarak Adam Smith (1776); John S. Mill (1868) ve Alfred Marshall' ın (1890) alıŐmaları ile girmiştir. Daha sonra Denison (1962), Becker (1964) ve Schultz (1968) gibi iktisatçılar beşeri sermaye kavramını geliŐtirmiŐlerdir. İkinci Dünya Savaşından sonra insan faktörünün sermaye unsuru olduğunun kabul edilmesiyle beraber beşeri sermaye kavramı daha da önem kazanmıştır. 1980'lerin sonunda beşeri sermayeye dayalı içsel büyüme modellerinin ortaya çıkmasıyla beşeri sermaye adeta ekonomik büyümenin motoru olarak kabul edilmeye başlamıştır. Beşeri sermaye; fiziki sermayenin verimliliğini artırarak, nitelikli işgücünde istihdamı çoğaltmaktadır. Ayrıca teknolojik gelişmenin yayılmasını sağlayarak ekonomiyi etkilemektedir (akmak ve GümüŐ, 2005: 60-61).

Bir lke ekonomisinde beşeri sermaye birikimini gösteren pek çok bileŐen yer almaktadır. Eğitim, sağlık, işgücü piyasaları gibi bileŐenler beşeri sermayenin göstergelerini oluŐurmaktadır. Ancak çalışmalarda diğer göstergeleri ölçmedeki zorluklar nedeniyle çoğunlukla beşeri sermayenin bileŐeni olarak eğitim göstergeleri kullanılmıştır. nk eğitimin verimlilik artışı sağlaması nedeniyle beşeri sermayenin üretim sürecinde önemli bir yeri olduğunu anlayabiliriz. Fakat bu verimliliği elde etmek isteyen firmalar, elemanlarına belli bir eğitim olanağı sağlamaya çalıŐsalar da, tüm ülke vatandaşlarının

eğitim olanaklarını sağlamak ancak devletin sorumluluğundadır. İnsanlar eğitimlerine devletin mşdahalesinin olmadığı durumlarda gerektirdiği kadar yatırım yapmamaktadırlar (Taban ve Kar, 2003:163). Bu nedenle eğitime yani beşeri sermaye birikimine katkı sağlayacak politikaları uygulama konusunda devletin üstleneceği görevler önemlidir. Bu politikalar ekonomik büyümeyi de olumlu şekilde etkileyecektir.

Özetle, iktisat literatüründe beşeri sermayenin pek çok tanımı olmasına rağmen genel kabul gören bir tanımı ortaya çıkmamıştır. Beşeri sermaye, ekonomik üretimde önemli bir faktör olarak tespit edilmiştir. Bir dönem beşeri sermaye için geleneksel eğitime başvuruluyorsa da son zamanlarda bu kavram genişletilerek farklı özellikler dâhil olmaya başlamıştır. Bunlar sağlık, göç ve sosyal sermaye gibi diğer faktörlerdir (Yu, 2001:3). Ancak bu genişletilmiş tanım, beşeri sermayeyi ölçmek için yeni ekonomik ilişkileri ve aynı zamanda yeni sorunları da ortaya çıkarmıştır.

1.1.2.3. Teknolojik Gelişme ve Verimlilik

Ekonomik büyüme büyük ölçüde teknolojik gelişmeye bağlıdır. Hızlı ve sürekli ilerleme gösteren teknoloji, toplumların yaşam standardını arttırarak kişi başına gelirin ve ülkelerin refah seviyesinin yükselmesini sağlamıştır.

Ekonomik performansın ve ekonomik büyümenin merkezi olan teknolojik gelişme özellikle Sanayi Devriminin getirdiği yeniliklerle beraber iktisatçıların dikkatini çekmeye başlamıştır. Bu yeniliklerin ekonomik büyümeye olan etkisi Schumpeter tarafından incelenmiştir. Schumpeter kapitalist ekonomilerdeki rekabetin sadece fiyatlarla ilgili değil, aynı zamanda teknolojiyle de alakalı bir konu olduğunu belirtir. Firmaların aynı ürünleri daha ucuza üretmekle değil, yeni performans özelliklerine ve yeni teknik özelliklere sahip yeni ürünler üreterek rekabet ettiklerini savunur. Bu nedenle, yeni teknolojilerin geliştirilmesi rekabetçi ekonomilerin ayrılmaz bir parçasıdır ve yeni teknolojilerin gelişimi devamlı bir süreçtir. Schumpeter'in eski teknolojilerin yeni teknolojileri yok etmesi anlamına gelen "yaratıcı imha" ifadesi ekonomik büyümenin kalbidir (Smith,1994:10). Çünkü yeni teknolojiler yatırımın artmasına yol açmakta, böylece daha iyi performans ve yüksek verimlilik sağlayan teknolojiler ortaya çıkarak ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır.

Geleneksel büyüme modellerinde sabit ya da dışsal olarak kabul edilen, içsel büyüme modellerinde ön plana çıkan teknolojik gelişme özellikle üretim sürecinde

kullanıldığında faktör verimliliğini arttırmaktadır. Ayrıca daha eğitimli ve tecrübeli işgücü daha hızlı teknolojik ilerleme sağlayabilmekte bu açıdan da teknolojik gelişme beşeri sermaye ile yakından ilgili olmaktadır (Keskin, 2011:127). Özellikle Solow büyüme modeli ve son yıllarda geliştirilen içsel büyüme modelleri sermaye birikiminin, nüfusun ve teknolojik gelişmenin birbirleri ile nasıl bir ilişki içinde olduklarını göstererek, bir ülkenin ekonomik büyümesi üzerindeki etkilerini belirtmektedir. Büyüme yolunda etkili olan bu kaynaklar dışındaki en önemli faktör beşeri sermayedir. Çünkü ekonomik büyümenin temeli olan bireyin bilinçlenmesi, çalışmaya ve öğrenmeye istekli olması, yararlı bilgi ve becerilerle kendini donatması gerekir. Bu da bir ülke ekonomisinde bulunan firmaların gelişip büyüebilmesi, uluslararası piyasalarda söz sahibi olabilmesi ve kârlılığını arttırabilmesi için sadece fiziksel yatırımın yeterli olmadığını göstermektedir (Yaylalı ve Lebe, 2011:23). Kısacası, fiziksel sermaye gibi kaynaklar ne kadar fazla olursa olsun beşeri sermaye yeterli olmadıkça uzun vadede ekonomik büyüme sürekli bir başarıya ulaşamaz.

1.1.2.4. Nüfus ve İşgücü

Ekonomik büyüme ile nüfus arasındaki ilişki hakkında son zamanlarda çok sayıda ampirik çalışmalar ve dikkat çeken karışık sonuçlar ortaya çıkmıştır. Pek çok çalışmada nüfusun artması ekonomik büyümeyi zorlaştırırken, diğer bazı çalışmalar nüfusun ekonomiye etkisinin daha uyarıcı olduğunu ileri sürer. Bu çalışmaların bir kısmı ise bu iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığını belirtmektedir.

Nüfus ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki hakkında düşüncelerini açıklayan başlıca üç yaklaşım vardır. Birincisi hızlı nüfus artışının yoksulluğa sebep olduğunu savunan Ortodoks ya da Malthusgil yaklaşımlardır. Bu yaklaşıma göre, ekonomik büyümenin gerçekleşebilmesi için nüfusun yoğun olduğu ülkelerde doğum oranlarının düşürülmesi gerekmektedir. Bu düşüncenin karşıtı olarak ortaya çıkan Revizyonistler ise, nüfustaki artışın beşeri sermaye stokunu arttırdığını ve dolayısıyla da ekonominin pozitif yönde gelişim sağlayacağını savunurlar. Bu nedenle, nüfus artışını azaltmaya yönelik politikalar ekonomik büyümenin gelişimi açısından gereksiz ve zararlı olabilir. Bu iki yaklaşıma göre, nüfus artışı kişi başına düşen gelir üzerinde olumlu ya da olumsuz değişiklikler ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir yandan üçüncü düşünce olan Geçiş Teorisine göre, nüfus artışı kısmen kişi başına düşen gelir değişimleriyle yönlendirilmektedir.

Ekonomik yoksullaşmanın sonucu olarak hızlı nüfus artışı ortaya çıkmaktadır (Darrat ve Al-Yousif, 1999: 301).

Ekonomik büyüme, nüfus yapısındaki değişikliklerden büyük ölçüde etkilenmektedir. Bu değişiklikler, en çok emek arzının çoğalmasına neden olan nüfus artışlarından kaynaklanmaktadır. Ülkelerin işgücü büyüklüğünde ve istihdam oranında değişiklikler meydana getiren nüfus artışı ya da azalışı ekonomik büyümenin de belirleyici unsurlarındandır.

1.1.3. Ekonomik Büyüme Teorileri

İktisatçılar, ülkelerin büyüme ve gelişmelerinin nasıl gerçekleştiği hususunda, pek çok görüş ortaya çıkarmıştır. Ekonomik Büyüme Teorilerinin asıl hedefi, bir ülke ekonomisindeki büyümeyi belirleyen unsurların, o ülke ekonomisinin diğer ülkelerle büyüme hızları arasındaki farklılıklarının ve kişi başına düşen gelirlerdeki değişikliklerin nedenlerini açıklamaktır (Bocutoğlu, 2015: 569). Bu bölümde tarihsel süreçte ekonomik büyüme teorileri aşağıdaki başlıklar altında düzenlenerek, farklı ekonomik büyüme teorilerindeki çeşitli görüşler ile birlikte ele alınacaktır.

1.1.3.1. Merkantilizm ve Fizyokrasiye Göre Büyüme

Bir ülkede üretim kapasitesinin artması sonucunda üretimin ve beraberinde milli gelirin yükselişini ifade eden ekonomik büyüme, kısaca zenginleşme anlamına gelmektedir (Özsağır, 2008: 333). 17. yüzyıl ile 18. yüzyılın başlarında geçerli olan Merkantilist düşünceye göre, zenginliğin tek kaynağını kıymetli madenler oluşturmaktaydı. Bu nedenle Merkantilist düşüncede, zenginleşmek ya da büyümek, kıymetli madenlerin artmasına dayanıyordu. Bu düşünceye göre, zenginleşmek için bütün politikaların amacı ülkedeki değerli maden stokunu arttırmaktır. Bundan dolayı maden çıkışlarını engellemek amacıyla mal ithalatı yapmaktan kaçınılmalıdır. Devlet ihracatı teşvik etmeli, ithalatı ise sınırlandırmalıdır. Ancak hammadde ve ara malı ithalatı söz konusu olduğunda durum tersine dönmekte, bu tür malların ithalatına izin verilmektedir. Bunun sebebi hammaddeler ve ara malları daha az altın karşılığında ithal edilecek, işlendikten sonra nihai mal haline getirildiğinde ise daha fazla altın karşılığında ihraç edilecektir. Böylece devletin altın stoku artacaktır (Yıldız ve Berber, 2009:2). Merkantilistlerde başka bir önemli bir unsur da, nüfustur. Nüfus hem talebi artırması hem de ücretleri düşürerek ihracatı tetiklemesi

nedeniyle ülkenin zenginleşmesini sağlamaktadır. Bu yönden Merkantilistler, üretim faktörleri içinde en fazla emeğe önem vermişler, nüfus artışını teşvik etmişlerdir.

18. yüzyılın ikinci yarısında Merkantilizme tepki olarak ortaya çıkan Fیزیokrat düşüncede ise, büyümenin kaynağını tarım oluşturmaktadır. Büyümenin gerçekleşebilmesi için daha fazla üretim yapılması gerektiğini ortaya koymuşlardır. Toprak diğer faaliyetlerden farklı olarak kendine verileden, kendine harcanan emekten, kat kat fazlasını verir. Örneğin sanayi, hammaddelerin sadece niteliklerini, ağırlıklarını, faydalarını, renklerini vs. değiştirirken, yoktan yaratma özelliğini gösteremez. Bu özelliklere sahip olan toprak, büyümenin dinamik faktörüdür. Tarım ekonomik büyümeyi gerçekleştiren sermaye birikiminin temelini oluşturmaktadır. (Özsağır, 2008: 335). Fیزیokratlar, merkantilistlerin aksine sanayi ve ticaret yerine tarımı, devlet yerine de doğal düzenin varlığını savunmuşlardır (Kamacı, 2012: 23). Kısacası ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesi için tarımsal üretimin artırılması gereklidir.

1.1.3.1. Klasik Büyüme Teorileri

İktisat literatüründe mevcut olan büyüme teorilerinden ilk kabul gören, A. Smith, T. Malthus, D. Ricardo, K. Marx ve J. Schumpeter gibi önde gelen iktisatçıların düşüncelerinin bir araya gelmesiyle oluşan klasik büyüme modelidir. Klasik büyüme teorisinde, başlangıç olarak ekonomik büyüme yatırımlara ve tasarruflara dayanır. Yüksek tasarruflar (sermaye stoku) faiz oranının üzerinde kalan kar oranı tarafından uyarılır. Tasarruf-yatırım eşitliğinden hareket ederek, yüksek tasarrufların ancak yüksek yatırımlar sayesinde üretimi arttıracacağı varsayılır. Ancak büyüme üzerinde yalnızca tasarruflar, yatırımlar ve faiz oranının etkisi değil, aynı zamanda kar oranı ve nüfus artış hızının da etkisi olduğu ileri sürülür. Klasikler ekonominin uzun dönemde nasıl durgunluğa gireceği konusunda incelemelerde bulunmuşlardır. Ancak klasiklerin inceledikleri durgunluk kavramı, bugünkü iktisadi durgunluk ile aynı değildir. Çünkü ücretler geçimlik düzeyde olsa da açık ya da gizli işsizlik yoktur. Klasiklere göre, toprağın sabit olması ve nüfusun giderek artması sebebiyle, yatırımlar azalacaktır. Bunun sonucunda büyüme duracaktır (Kazgan, 2006: 88).

Adam Smith'e göre ekonomik büyümenin kaynağı işbölümüdür. İşbölümü ve işbölümü uygulaması sonucunda oluşan teknolojik gelişme, emeğin verimliliğini artırır. Artan emek verimliliği ile işçi başına düşen hâsıla artar ve böylece ekonomik büyüme

gerçekleşmiş olur. Adam Smith, ekonomik sistemde liberalizmi esas alarak hükümetin savunma, adalet ve eğitim gibi işleri yürütmesini ve işbölümünü teşvik eden yol, köprü gibi yapıların inşa edilmesiyle ilgili politikalar türetmesi gerektiğini savunur. Bunun dışında dış ticaret ve pazarın büyümesi hem işbölümünün artmasını hem de ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlar (Ünsal, 2007: 47-48). Adam Smith'in büyüme modelinin temelinde yer alan iş bölümü; uzmanlaşmayı, teknolojik ilerlemeyi ve zamanda tasarrufu sağladığı için emeğin verimliliğini artırır. Böylece ekonomik büyümeyi sağlar. Ancak, bu büyüme sürekli olmamakla birlikte, tam zenginlik aşamasında durağan bir seyir izlemektedir (Kamacı, 2012: 24).

Modelin meydana gelmesinde en büyük katkı Ricardo'ya aittir. Klasik iktisatçılara göre ekonomik büyüme sermaye birikiminin artması ile oluşur. Bu sermaye birikiminin kaynağı ise tasarruflardır. Diğer koşullar değişmezken tasarrufların artarak yatırıma dönüşmesi sonucunda ekonomik büyüme gerçekleşir. Ricardo'ya göre, tek amacı kar elde etmek olan kapitalistler bu hedef doğrultusunda devamlı üretimi arttırmaya yönelik performans göstermektedir. Üretimin artması için iş gücü talebi artacak ve bu da ücretlerin yükselmesine sebep olacaktır. Ücretlerdeki yükselme de nüfusta artış meydana getireceğinden tarımsal ürünlere olan talep artacak ve iktisadi büyüme ortaya çıkacaktır (Muratoğlu, 2011:2). Ricardo da Smith gibi büyümenin sürekli bir seyir izlemeyeceğini ve belli bir noktadan sonra durağanlaşacağını düşünmektedir. Bu nedenle Ricardo'ya göre sanayi üretimindeki artışın devamlı olabilmesi mümkün değildi. Belli bir noktadan sonra tarım sektöründeki artan maliyetler yüzünden ücretlerin artacağı, bununda kâr oranlarını düşürerek ekonomik büyümeyi durduracağı kaçınılmaz bir sonuçu (Gürak, 2006: 75). Ricardo'nun büyüme modeline göre, uzun dönemde kâr oranlarının düşmesi ile birlikte ekonomik durgunluğun yaşanmasının diğer bir nedeni de, nüfus artışından kaynaklanan toprak sahiplerinin aldığı rantlardaki artıştır. Nüfusun artması ve sermaye birikimi, ekonomide rantın artmasına neden olur. Nüfus artışı, çalışan kişi sayısının da artmasını sağlayacağından toplam hâsılanın içerisinde ücretin payı yükselecektir. Hem rantın hem de ücret payının yükselmesi karları azaltarak sermaye birikimine imkân bırakmaz. Bu da yatırımların durmasına ve ekonominin durgunluğa sürüklenmesine neden olur. Böylece ücretler doğal ücret düzeyinde gerçekleşir, nüfus artışı duraklar, net yatırım artışı gerçekleşmez ve nihayetinde ekonomik büyüme duracaktır (Acar, 2002: 11).

Özetle, Klasik büyüme modeli, tam istihdam, tam rekabet koşulları gibi daha birçok katı varsayıma dayandığından bu modelin günümüz ekonomilerinde işlemesi pek mümkün değildir. Klasik büyüme modeli günümüz ekonomilerinin gelişme sürecini tam olarak açıklayamasa da büyüme üzerine yapılan ilk sistemli model olması nedeniyle oldukça önem taşımaktadır.

1.1.3.2. Sosyalist Büyüme Teorileri

Klasik Büyüme Teorilerinde olduğu gibi Sosyalist Büyüme Teorilerinde de sermaye birikimi iktisadi büyümenin esas unsurudur. Sosyalist Büyüme Modelinin oluşumda büyük payı olan Karl Marx'ın emek-değer teorisine göre bir malın değerini o malın üretiminde gereken emek ve zaman belirler. Marx, işçi başına yıl içinde düşen değeri (P); yıl içinde yeni üretilen sabit sermayeyi (C), yıl içinde yeni üretilen değişken sermayeyi (V) ve işçi başına artı değeri (S) ile göstermek üzere üçe ayırır.

$$P = C + V + S$$

Burada sabit sermaye kavramı emeğe fiziki olarak yardımcı bulunan makine, araç-gereç ve binalar gibi ürünlerden oluşmaktadır. Bu sermaye, değer oluşturmamakla beraber değer oluşturulması için gereklidir. Marx'a göre değer yaratmak için sabit sermaye gereklidir ancak yeterli değildir. Değişken sermaye kavramı, işçiye emeğinin karşılığında yapılan ücret ödemesidir. Artı değer kavramı ise toplam değerden toplam değeri yaratmak için katlanılan harcamaların çıkarılmasıyla elde edilen $S = P - (C+V)$ 'dir. Yani, yatırımların devamlılığı için önemli olan sermaye birikimidir. Bu sermaye birikimi sonucunda kar oranları düşer bunun aksine toplam kar artar ve kapitalistler arasında rekabet güçlenir. Ayrıca kapitalist ekonominin üretim tekniklerine getirdiği yenilikler ve değişimlerle emek verimi yükselmektedir. Bu da daha az emekle iş yapılması ve emek talebinin düşmesine neden olmaktadır. Sonuç olarak üretimde emek faktörü azalırken, kar oranı yükselecek ve bu durum uzun dönemde talep yetersizliğine yol açarak sistemi sona doğru sürükleyecektir (Acar, 2002: 68-71).

Schumpeter'e göre büyümenin meydana gelmesi üretim faktörlerinin kullanımının artmasına bağlıdır. Bu önemli iki üretim faktörü emek ve topraktır (Tiryakioğlu, 2006:11). Schumpeter'e göre büyümenin asıl itici gücünü emek ve toprak faktörlerinden ziyade teknik, sosyal organizasyonların değişimlerini ve yeniliklerini uygulayacak olan girişimciler oluşturmaktadır. Schumpeter'e göre gelişen bir ekonomide beş çeşit yenilik

vardır. Bunlar yeni bir mal, yeni bir girdi, yeni bir üretim tekniği, yeni bir piyasa ve sanayi kesiminde organizasyon anlamında yeniliktir. Kapitalist sistemin büyümesiyle azalan kar haddini yeniden canlandıracak olan bu yenilikleri hayata geçirecek olanlar girişimcilerdir (Acar, 2002 :75). Schumpeter tarafından ortaya konulan yenilik, icat, yaratıcı yıkım ve girişimci gibi kavramlar daha sonra içsel büyüme modellerinin habercisi olarak değerlendirilebilir (Artan, 2000:9).

1.1.3.3. Keynesyen Büyüme Teorisi

1929'da patlak veren ekonomik buhrandan sonra Klasiklerin görüşleri etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu krizden etkilenen Keynes 1936'da yayınlanan eserinde işgücünün tamamını üretime katmanın mümkün olamayacağını ve ekonomilerin ancak eksik istihdamda dengeye gelebileceklerini ifade etmiştir. Keynes, yatırımlar üzerinde sermaye birikiminin etkisini kabul eden Klasiklerin aksine yatırımlar üzerinde toplam talebin etkisini dikkate almıştır (Acar, 2002: 78). Keynes'e göre ekonomide eksik istihdam vardır ve bu durum ancak toplam talep artırılarak ekonominin durgunluk durumundan çıkması ile son bulur. Toplam talebin artırılmasıyla, yatırım harcamaları artar. Böylece ekonomide büyüme sağlanır. Ekonomik büyümenin hızlanması ile birlikte tam istihdam dengesine de yaklaşılmış olacaktır. Ancak Keynes'e göre tam istihdam dengesi özel bir durumdur. Keynes'in iktisat politikasındaki temel amacı ekonominin büyümesi değil, ekonomiyi durgunluktan kurtarıp işsizliği azaltmaktır (Yılmaz, 2005: 66). Keynesyen büyüme modeli kısa vadeli politikalar önermekte, uzun dönem büyüme ile ilgili görüşü bulunmamaktadır.

Keynes, durgun bir ekonominin durgunluk halinden çıkıp büyüme sürecine girebilmesi için ilk ivmeyi nasıl ve nereden alabileceği konusu üzerinde durur. Büyüme sürecinde olan bir ekonominin sorunlarını ise ikinci plana bırakmıştır. Bundan dolayı Keynes'in büyüme konusundaki görüşleri statik bir içerik taşımaktadır (Acar, 2002: 77). Aslında Keynes'in büyüme ile ilgili bir kuramı olduğunu tam olarak söyleyemeyiz. Keynes'in büyüme ile ilgili görüşleri daha sonra bir kuram şeklinde ele alınmıştır. Keynes, Büyük Buhrandan sonra kesintisiz bir büyüme öngörüyordu. Bu nedenle zamanın şartlarına bakarak durgunluk yaşayan ekonomileri durgunluk halinden çıkarmak için neler yapılabileceği üzerinde durmaktaydı. Keynes özellikle kısa dönem konjonktürel dalgalanma ile ilgileniyordu ve uzun dönem büyüme ile ilgili bir görüş belirtmiyordu.

Ayrıca, nitelikli emek ve teknolojik yenilikler de ilgi alanında olmadığından bunlarla büyüme arasında bir ilişki kurma çabası da olmamıştır (Gürak, 2006: 84).

1.1.3.4. Harrod-Domar Büyüme Teorisi

Keynesyen Büyüme Teorisinin devamında ortaya çıkan Harrod-Domar modeli iktisatçılar tarafından modern büyüme teorisinin ilk dalgası olarak nitelendirilmiştir (Ünsal, 2007: 83-84). Harrod-Domar modeli, kısa dönemli Keynesyen makroekonomik denge modelini uzun döneme aktarmayı amaçladı. İki modelde de ekonomik büyümenin açıklanması için yatırım ön plana çıkarılmıştır. Domar artan üretim kapasitesinin tam kullanımını sağlayacak denge büyüme hızını analiz ederken, Harrod önceki dönemlerde meydana gelen gelirdeki değişiklikler karşısında girişimcilerin ne tepki vereceklerine bakarak büyüme hızının yakalanabileceğini varsayar. Domar'ın analizi geleceğe dönük, Harrod'un analizi ise geçmişe dönüktür. Harrod-Domar modelinde piyasa ekonomisinde meydana gelen istikrarsızlıklar dikkat çekmektedir. Ekonomiler dengeli büyümeyi sağlayan büyüme hızını tutturamazlarsa enflasyonist veya deflasyonist süreçle karşı karşıya kalırlar (Berber, 2011: 111).

Harrod-Domar modelinde Keynes'in ihmal ettiği yatırımların kapasite etkisi analize dâhil edilerek, modelin temeli yatırımların kapasite artışı etkisi olarak belirlenmiştir. Her yatırımın ekonomi üzerine iki etkisi vardır. Bunlardan ilki yatırımın gelir arttırıcı etkisidir. Bu Keynesyen modelin özünü oluşturan çarpan analizindeki yatırımın kendisinden daha büyük bir artışa neden olmasıdır. Yatırımın ekonomi üzerindeki ikinci etkisi ise üretimde kapasite artışı sağlamasıdır. Harrod-Domar büyüme teorisi toplam talep, üretim ve istihdam arasındaki ilişkileri açıklar. Buna ek olarak ekonominin büyüme hızını, marjinal tasarruf oranı ile sermaye-hâsıla katsayısına bağlamaktadır (Özsağır, 2008: 340). Harrod-Domar büyüme modeli yatırımların bir yandan üretime yönelik bir talep ortaya çıkardığını, bir yandan da çıktı üretimi için ekonominin kapasitesini arttırdığını vurgulamaktadır.

Harrod-Domar modelinde büyümenin ölçümü, milli gelirdeki artışlarla yapılabilmektedir. Milli gelir seviyesi Y , milli gelirdeki artış ΔY ile gösterilecek olursa, büyüme hızı (Y), $Y=\Delta Y/Y$ ifadesi ile belirtilir (Kamacı, 2012: 35). Modele göre büyümeyi belirleyen faktörler yatırım ve sermaye-çıktı artış oranıdır. Ancak teknolojinin veri olarak alındığı böyle bir model için büyüme yalnızca piyasalar doyuma ulaşınca kadar devam edebilir. Büyümenin devam edebilmesi için eğer yeterli satın alma gücü varsa, ancak nüfus

artışı kadar artış gösterebilir (Gürak, 2006: 87). Harrod – Domar modelinde büyüme hızı, yatırımlardaki artış oranına veya sermaye stokundaki net artışlarla gerçekleşen sermaye birikimine dayanmaktadır. Çünkü yatırımlar hem arz, hem talep yaratmaktadır.

Sonuç olarak gelişmiş ekonomiler için kurulan Harrod-Domar modelinin asıl amacı ekonomiyi eksik istihdama yani işsizliğe ve enflasyona uğratmadan devam edebilmektir. Ancak özellikle gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyüme önem taşımaktadır. Harrod- Domar modelinde ekonomik büyüme üzerinde fazla durulmamıştır (Acar, 2002: 92).

1.1.3.5. Neoklasik Büyüme Teorileri

Bir ülkedeki ekonomik büyüme oranını belirleyen faktörlerin, ülkeler arasındaki büyüme hızı ve kişi başına düşen gelir farklılıklarının sebeplerini açıklamak için İktisadi Büyüme Teorilerinin incelenmesi gerekir. İktisat literatüründe temel olarak iki büyüme teorisi yer almaktadır. Bunlardan birincisi Robert Solow tarafından geliştirilen Neoklasik Büyüme Teorisi, ikincisi ise Paul Romer ve Robert Lucas tarafından geliştirilen İçsel Büyüme Teorisidir (Bocutoğlu, 2015: 570).

Sermaye birikimi, tasarruf ve büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen Neoklasik (Solow) Büyüme Teorisine göre nüfus ve üretim teknolojisi sabitken hâsıla yani çıktı, emek ve sermaye miktarına bağlıdır. Neoklasik Büyüme Modelinde azalan verimler yasası kabul edilir. Çünkü sermayenin ve emeğin marjinal ürünü giderek azalır. Modelde ölçeğe göre sabit getiri geçerlidir. Yani sermayenin ve emeğin artış oranı hâsılanın artış oranına eşittir. Emek ve sermaye miktarları beraber arttırıldığında çıktı da aynı nispette artacaktır (Aslan, 2010: 593). Solow tarafından geliştirilen neoklasik iktisadi büyüme modelinin temel varsayımlarında sermayenin marjinal verimliliğinin azaldığı ve teknolojinin dışsal olduğu kabul edilir. Ek olarak faktörler arası ikamenin olduğu ve yatırım fonksiyonunun bağımsız olmadığı da modelin varsayımlarındandır. Yani tasarruf-yatırım eşitliği kabul edilmektedir. Ayrıca nüfus, dışsal olarak belirlenen sabit bir hızla büyümekte ve kişi başına reel hâsılanın asıl belirleyicisi olmaktadır (Kibritçioğlu, 1998: 215). Bu bağlamda neoklasik büyüme teorisine göre uzun dönemde ülkelerin kişi başına düşen milli gelir düzeyleri birbirine yaklaşır. Böylece aynı tasarruf oranı, aynı nüfus artış hızı, aynı teknolojik gelişme hızına sahip ülkelerin gelişmişlik farkları ortadan kalkmaya başlar ve gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasında yakınlaşma ortaya çıkar. Solow bu açıklamaları

“yakınsama hipotezi” olarak adlandırmıştır. Solow’a göre ekonomiler uzun dönemde kararlı ve dengeli büyüme sürecini bularak istikrarı sağlayacaktır. Nüfus artışı, buna bağlı olarak işgücü artışı ve teknolojik gelişme faktörleri ekonomik büyümeyi etkilerken, ekonomik büyüme bu faktörleri etkilememektedir. Büyüme ile nüfus artışı ve teknolojik gelişme arasında tek yönlü nedensellik ilişki vardır. Yani modelde teknolojik gelişme ve nüfus artışı dışsal değişkenler olarak kabul edilir (Berber, 2011: 115).

Neoklasik model ekonomik büyümeyi sermaye, işgücü artışı ve teknolojik gelişme unsurlarını kullanarak açıklamada faydalı olmuşsa da yeterli etkiyi gösterememiştir. Bu nedenle büyüme konusunda yeni modellerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Özsağır, 2008: 333). Bu anlamda 1980’lerin ortalarında Neoklasik büyüme teorisindeki büyümeyi etkileyen faktörlerin daha sistemli ve teknik bir çerçevede araştırılması yönünde çalışmalar yapılarak içsel büyüme modelleri olarak adlandırılan yeni modeller geliştirilmiştir.

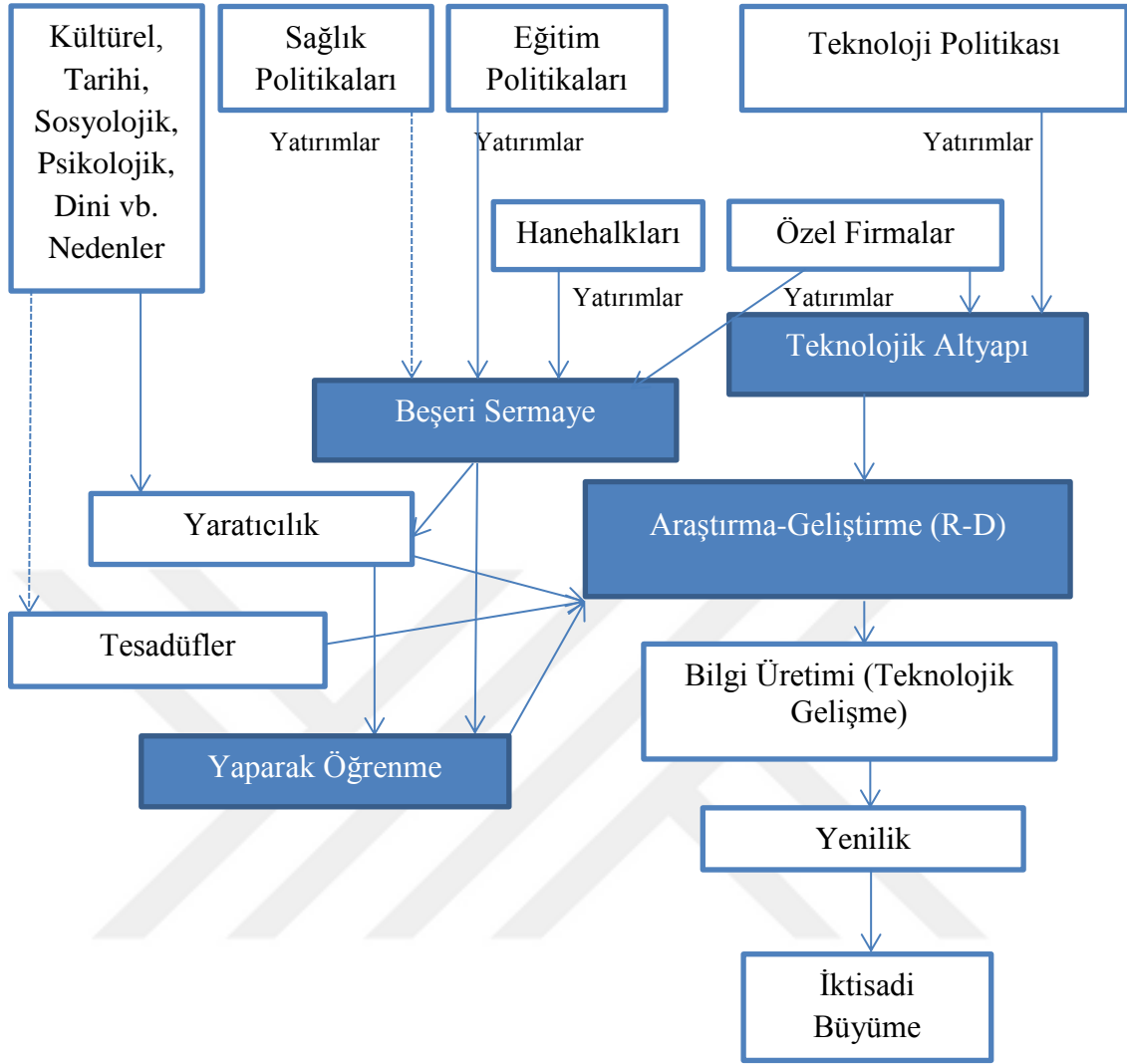
1.1.3.6. İçsel Büyüme Teorileri

Neoklasik Büyüme Teorisinin, ekonomik büyüme sürecinin anlaşılmasındaki katkısı önemlidir. 1980’li yıllara kadar Neoklasik Büyüme Teorisi ekonomik büyümeyi uzun dönemde tasarruf oranından ve teknoloji gelişme oranından dışsal olarak kabul etmişti. Ancak büyümenin asıl kaynakları tam olarak açıklanamamıştı. 1980’li yıllara gelindiğinde ise gelişmiş ve az gelişmiş olan ülkeler arasındaki gelir farkının doğru bir gerekçe ile açıklanamaması İçsel Büyüme Teorilerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Neoklasik büyüme teorisinde üretimde kullanılan sermayenin sadece fiziki sermaye olduğu düşüncesinin aksine İçsel Büyüme Teorisinde fiziki sermayenin yanında beşeri sermayenin de varlığı kabul edilmiştir. Hatta beşeri sermaye İçsel Büyüme Teorisinde hayati öneme sahiptir. Bir ekonomide beşeri sermayenin arttırılmasının teknolojinin, faydalı ve verimli üretim araçlarının, nitelikli işgücünün artmasına yol açarak ekonomik büyümeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Şimşek ve Kadılar, 2010:116-118). Neoklasik Solow büyüme modelinde dışsal olarak kabul edilen teknolojik gelişme İçsel büyüme modelinde içsel olarak kabul edilmiştir. Yani bir ülke ekonomisinin araştırma-geliştirme (AR-GE) faaliyetlerinde kullanacağı kaynakları arttırması, o ülkenin teknolojik ilerleme oranını yükseltir. Bu teknolojik büyüme oranının artması da büyümeyi hızlandırır.

İçsel Büyüme Teorisinde işçi başına hâsılanın (Y/L), işçi başına fiziksel sermayeye [(K/L), makine ve teçhizat, bina] ve işçi başına beşeri sermayeye [(H/L), bireyin sahip olduğu bilgi, beceri ve tecrübe] bağlı olduğu kabul edilir.

$$Y/L = f(K/L, H/L)$$

İçsel Büyüme Modelinde fiziki sermaye arttıkça toplam hâsıla da artar. Ancak Neoklasik Solow Modelinin aksine bu artışta azalan verimler yasası işlemez. Bunun nedeni fiziki sermayedeki artışın beşeri sermaye üzerinde de pozitif bir etkisinin olmasındandır. Bu modele göre, bir ülkede uzun dönemde işçi başına düşen gelir, o ülkenin vatandaşlarının ne kadar tasarruf yaptığına ve ne kadar eğitim harcaması yaptığına bağlıdır. Bu nedenle teknolojik gelişme olmasa dahi, fiziki ve beşeri sermaye ekonomik büyümenin devamını sağlar. Yani ekonominin iç dinamikleri büyümeyi sürdürebilir (Aslan, 2010:587). İçsel büyüme kuramı; büyüme hızını içselleştirmeye, yani kuramın içinde belirlemeye çalışmaktadır. Diğer bir ifadeyle, içsel büyüme teorileri teknolojik gelişmenin dışsallığını kabul etmemekte ve bunu modelin içerisinde belirlenen bir değişken olarak almaktadır (Karabulut ve Emsen, 1997: 30). İçsel büyüme teorilerinde ekonomik büyümenin kaynağını teknolojik gelişmeler oluşturmaktadır. Teknolojik gelişme, sermayenin getirisini arttırarak daha fazla yatırım ve gelir yaratır. Böylece doğrudan verimliliğin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca içsel büyüme teorisinde ekonomik büyüme açıklamaya çalışılırken teknolojik gelişmelerle birlikte beşeri sermaye stokuna ve alt yapının varlığı da dikkate alınır (Özsağır, 2008: 340). İçsel Büyüme Teorilerinde büyümenin belirleyicileri Şekil 1’de özetlenmektedir.

Şekil 1: İçsel Büyümenin Belirleyicileri (Kibritçioğlu, 1998: 11)

Şekil 1 incelendiğinde eğitim, sağlık ve teknolojik yatırımlara yapılan harcamalar beşeri sermaye unsurunu oluşturmakta ve bu da araştırma geliştirme faaliyetlerini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca ülkelerin kendine has dini, kültürel, sosyolojik yapıları da Ar-Ge faaliyetlerine yol açar. Böylece yeni ürünlerle, üretimde daha etkin yöntemler geliştirilir.

İçsel Büyüme Modellerinde kabul edilen büyümenin belirleyicisinin içsel olduğu hakkındaki ortak görüş, büyümenin motoru olduğu konusu hakkında farklı görüşler ortaya çıkarmışlardır. Bu bağlamda dört farklı yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Bunlar; Beşeri Sermaye Modeli (Lucas Modeli), Bilgi Üretimi ve Taşmalar Modeli (Romer Modeli), Kamu Politikası Modeli (Barro Modeli), Ar-Ge Modelidir (Berber, 2011:176).

İçsel büyüme modelleri ile ilgili bu ayrımlardan AK modeli ve Ar-Ge modelini ayrıca ele almakta fayda vardır.

1.1.3.6.1. AK Modeli

En basit içsel büyüme modeli olan AK Modelini 1991 yılında Sergio Rebelo ortaya çıkarmış, model Romer ve Lucas tarafından da benimsenmiştir. Solow büyüme modelinde her bir üretim faktörü azalan verimlilikle çalışmaktadır ve kişi başına gelirin büyümesi, dışsal olarak belirlenen teknolojik gelişme oranına bağlıdır. İçsel büyüme modellerinin ise temel özelliği, azalan getirinin olmayışıdır. AK Modelinde Neoklasiklerin ölçeğe göre sabit getiri varsayımı kabul edilir, ancak Neoklasiklerin kabul ettiği sermayeye göre azalan getiri varsayımı kabul edilmez. AK Modelinde sermayeye göre sabit getiri özelliği vardır ve AK Modeli basit bir yapıya sahiptir. Üretim fonksiyonu $Y=AK$ şeklinde kurulduğu için model, AK Modeli olarak adlandırılmaktadır. Bu fonksiyonda A ekonominin teknoloji seviyesini gösteren pozitif bir sabiti, K ise fiziki ve beşeri sermayeyi, yaparak öğrenmeyi, teknik bilgiyi ve/veya ekonominin sermaye stokunu göstermektedir (Kamacı, 2012: 44).

$$Y=AK^\alpha L^{1-\alpha} \text{ ve } 0 < \alpha < 1 \text{ 'dir.}$$

Burada Y hâsıla düzeyini, K sermaye stoku düzeyini, L işgücünü ve A teknolojik düzeyini göstermektedir. Sermayeye göre sabit getirilerin geçerli olması sebebiyle $\alpha=1$ olduğu kabul edilmektedir (Kaynak, 2009:122). Bu yüzden de, ekonomik büyüme fiziksel sermaye birikim oranına ve teknolojiye bağlı hale gelmektedir.

İçsel büyüme modellemenin bir diğer yolu, Arrow'un 1962'de yayınlanan çalışmasında vurguladığı "yaparak öğrenme" kavramına dayalı olarak yapılan varsayımdır. Bu varsayıma göre farklı türlerdeki sermayeye yapılan yatırım, gelecekte yapılacak yatırımlar üzerinde pozitif dışsallıklar ortaya çıkarır. Yani yatırım yalnızca sermaye stokunu arttırmakla kalmaz aynı zamanda üretim sürecini de değiştirir. Örneğin bir firmada çalışanlar yeni makinelerin nasıl kullanılacağını öğrenip becerilerini geliştirir ve verimliliklerini arttırmaları. Bu firma diğer firmaları yaparak öğrenme sonucunda elde edilen bu yeni bilgiye erişme konusunda ve onu kullanma konusunda tam olarak dışlayamaz. Böylece daha fazla teknik ilerleme kaydedilmiş olur. Romer (1986) ve Lucas (1988)'da çalışmalarında Arrow'u takip ettiler. Romer'e göre bilgi, iktisadi büyümenin sürükleyici bir gücüdür. Lucas'a göre ise beşeri sermaye fiziki sermaye gibi diğer girdilerin verimliliklerini arttıran üretim faktörlerinden biridir. Lucas'ın modelinde beşeri

sermaye, yatırım yapmanın ve iktisadi büyümenin gücüdür. Özellikle uzun dönemde büyümeyi sağlayan temel faktör beşeri sermayenin etkinliğidir. Lucas modelinde beşeri sermayenin rolünü matematiksel olarak açıklayacak olursak, modelde üretim fonksiyonu şu şekildedir (Kaynak, 2009: 128) :

$$Y(t) = AK(t)^{\alpha} [u(t)h(t)L(t)]^{1-\alpha} h(t)^y$$

Bu denklemde t zaman, Y(t) hâsıla, K(t) fiziki sermaye stoku, A teknoloji, u(t) üretimde çalışmak için harcanan zaman, h(t) beceri (beşeri sermaye) ve L(t) işgücü düzeyini göstermektedir. u(t)h(t)L(t) efektif işgücünü simgeler. Burada α hâsılanın sermayeye, $1-\alpha$ hâsılanın efektif işgücüne, y ise hâsılanın beşeri sermayeye göre esneklik katsayılarını göstermektedir. Bu yüzden üretim; teknolojinin, efektif işgücünün, fiziki ve beşeri sermayenin fonksiyonudur. u(t)h(t)L(t)'nin içinde yer alan h(t) beşeri sermayenin içsel etkisini ifade etmekte olup çalışanın kendi çabasıyla becerilerini geliştirmesini açıklamaktadır. h(t)^y ise beşeri sermayenin dışsal etkisi olup Lucas'a göre de esas olarak ele alınması gereken etki olmuştur. Dışsal etki sıfıra eşitse (y=0) içsel büyüme süreci açıklanamaz. (y>0) ise artan getiriler ortaya çıkar ve hâsıla büyüme oranı artar.

Lucas (1988)'a göre birey beşeri sermayesindeki artışla kendi verimliliğini yani içsel etkiyi arttırmaktadır. Ayrıca Lucas(1988) beşeri sermayenin ortalama düzeyi olarak tanımladığı (h) değişkenini üretim fonksiyonu denklemine ekleyerek dışsal etkinin bütün üretim faktörlerinin üretkenliğine katkıda bulunduğunu belirtmiştir (Kibritçioğlu, 1998: 224). Lucas Modelinde başlangıçta diğer ekonomilere göre beşeri ve fiziki sermaye stoku düşük olan ülkelerde bu durumun sürekli devam edeceğini ve bu ekonomiler arasında yakınsamanın tam tersine ıraksamanın gerçekleşeceğini ileri sürmüştür. (Kaynak, 2009:224) Lucas' a göre büyümenin temel kaynağı beşeri sermaye birikimi olup, ülkelerin yaşam standartları arasındaki farklılıklar beşeri sermaye birikimindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Beşeri sermaye birikiminin daha yüksek olduğu ülkelerde, işgücü daha verimlidir ve bu yetenekli işgücüne ödenen ücret daha yüksektir. Bu yüzden yoksul ülkelere zengin ülkelere nitelikli işgücü göçleri yaşanır. Verimliliği ve yetenek düzeyi yüksek işgücünün göç etmesi yoksul ülkelerin daha da gerilemesine yol açarken diğer taraftan da göç ettikleri zengin ülke ekonomilerinin durgunluğa girmelerini önlemek gibi pozitif bir etki yapmaktadır (Lucas, 1988: 40).

İçsel büyüme modellemenin başka bir yolu da kamu politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri için geliştirilen modellerdir. Bunlardan en çok bilineni Barro'nun kamu harcamaları modelidir. Robert Barro'nun 1999'da yayınladığı kitabında büyümenin temel belirleyicileri eğitim seviyesinin yüksekliği, sağlık koşulları, düşük doğurganlık oranı, düşük oranda hükümet transferleri, hukuksal düzen ve avantajlı ticaret hadleridir. Ülkeler arasında bulunan sermaye yoğunlukları dışındaki farklar nedeniyle yakınsama gerçekleşmemektedir. Barro modelinde sermaye; sermaye malları, eğitim, tecrübe ve sağlık düzeylerinden oluşmaktadır. Yani sermaye; fiziksel sermaye ve beşeri sermayenin toplamından oluşmaktadır (Gürak, 2006: 123). Ayrıca Barro, verimli olarak yapılan kamu harcamalarında bir artış meydana geldiğinde tasarruf ve büyüme oranlarının artacağını ancak daha sonra büyüme de azalış meydana geleceğini savunmuştur.

1.1.3.6.2. AR-GE Modeli

İçsel büyümenin itici gücü olan Ar – Ge modelleri yaklaşımı ilk olarak Romer (1990) tarafından ortaya çıkarılmış, daha sonra Grossman – Helpman ve Aghion – Howitt (1992) tarafından geliştirilmiştir. Ar – Ge modelleri, gelişmiş ülkelerin büyüme sürecini açıklayan ve teknolojiyi ayrı bir üretim faaliyeti olarak ele alan modellerdir. İçsel büyüme teorilerinde ekonomik büyümenin esas kaynağını teknolojik gelişmeler oluşturmaktadır. Teknolojik gelişme, hem sermayenin getirisini artırır hem de ilave yatırım ve gelir artışı sağlayarak doğrudan verimliliğin artmasına neden olmaktadır (Yardımcı, 2006:100-102). Ayrıca içsel büyüme teorisinde ekonomik büyüme teknolojik gelişmelerle beraber beşeri sermaye stokuna ve alt yapı gelişimine de bağlı olmaktadır (Özsağır, 2008: 340).

Teknolojik gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Schumpeter'in fikirlerine dayanarak açıklayan Romer, teknoloji üretimini diğer geleneksel mallardan ayrı olarak ele almıştır. Romer'in modelinde üç önemli düşünce yer almaktadır. Bunlardan ilki, teknolojik gelişme ekonomik büyümenin merkezini oluşturmaktadır. İkincisi, teknolojik gelişme piyasa teşvikleri sonucu bireyler tarafından bilinçli faaliyetlerle meydana gelmektedir. Sonuncusu ise, teknoloji girdisinin üretim maliyeti o girdinin ilk sabit maliyetine eşit olarak sayılabilmektedir. Romer'in Ar – Ge modeli bu üç düşünce ile birlikte dikkate alındığında, rekabetçi piyasa koşullarının teknolojik gelişme için uygun bir ortam olmayacağını belirtmektedir (Yardımcı, 2006:102).

Romer'in Ar – Ge modelini geliştiren Grossman ve Helpman, teknolojik gelişmenin hem piyasa teşvikleri hem ekonominin kaynak stokuna bağlı olduğunu savunur. Fakat dikey ürün geliştirme yoluyla ekonomik büyümenin içselleştirildiği bir model ortaya çikarmışlardır (Yardımcı, 2006:102). Grossman ve Helpman, yatırım oranı ile büyüme arasındaki ilişkiyi, Ar – Ge sektöründeki teknoloji üretimine dayandırmıştır. Ayrıca teknolojideki yayılmanın ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyeceğini belirtmiştir (Ateş, 1998:7).

Genel bir değerlendirmede bulunursak, ekonomik büyüme klasiklerden, içsel büyüme teorilerine kadar farklı modellerle incelenmiş ve ekonomik büyümenin nasıl gerçekteşmesi gerektiğine dair sorulara cevap aranmıştır. Bu arayışta ekonomik büyümenin belirleyicileri olan emek, sermaye birikimi ve teknolojik gelişme unsurlarının önemi vurgulanmıştır. 1980'li yıllardan sonra ortaya çikan farklı yaklaşımlarla ekonomik büyümenin belirleyicilerine yeni faktörler eklenerek ortaya çikan endojen büyüme modelleri açıklanmaya çalışılmıştır.

1.2. İstihdam Kavramı

Bu bölümde ekonomik büyüme ile ilişkisini incelediğimiz istihdam kavramı ele alınarak, istihdamın neyi ifade ettiği ve kimleri kapsadığı açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra istihdamın çeşitlerine değinilmiş ve öne çikan önemli klasik ve modern istihdam teorilerinden bahsedilmiştir.

1.2.1. İstihdam ve İşgücünün Tanımı

İstihdam sözlük anlamına göre, bir kişinin hizmetini alma ve kullanma demektir. Genel olarak istihdam, üretim faktörlerinden emek kullanımını kapsar. İstihdam, dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlanır. Geniş anlamda istihdam, bütün üretim faktörlerinin üretim sürecinde kullanılması demektir. Dar anlamda istihdam ise bir ekonomik kaynak olarak emeğin üretimde kullanılması demektir (Ülgener, 1991: 73). İnsanla ilgili bir kavram olan istihdamın en temel anlamı çalışma ya da çalıştırma demektir. Dar anlamda işgücünün çalışması ya da çalıştırılması anlamına gelen istihdam, dört üretim faktöründen sadece emeği kapsar (Bocutoğlu, 2015: 74). İstihdam, çalışan kişiler bakımından çalıştıkları iş için aldıkları ücret karşılığında emek gücünü o işverenin işine tahsis etmesi, işverenler açasından bir bedel karşılığı çalışana çalışma imkânı sağlanmasıdır (Kesici, 2010: 13).

İstihdamın işgücü piyasasında ve ekonominin genelinde önemli bir kavram olmasının nedeni, işgücünün çalışanlar kısmını ifade etmesinden kaynaklanmaktadır. İstihdam, üretim sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkar ve bu süreç içinde insanların taleplerini karşılamak amacıyla üretim faktörlerini bir araya getirip mal ve hizmet üreten müteşebbis, emeği de bir faktör olarak değerlendirir. Emek faktöründen yararlanan müteşebbis, buna karşılık olarak emeğe yaratılan değerden emek sahibine bir pay vermektedir (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006: 73).

Eksik, aşırı ve tam olmak üzere üç tür istihdam vardır. Bunlardan birincisi, ekonomide üretim faktörlerinin tamamının üretimde olmaması, bir kısmının atıl kalması durumuna eksik istihdam denir. Eksik istihdam, ekonomide çalışma arzusunda olup iş bulamayan işsizlerin durumudur. Bir ekonomide, talep yetersizliği nedeniyle üretilebilecek olan mal ve hizmet kapasitesinin en üst sınırının altında gerçekleşen üretim ya da milli gelirin olması gereken düzeyin altında gerçekleşmesi, eksik istihdamın göstergesidir. Eksik istihdam sonucu ekonomide refah kaybı meydana gelir, tüketilecek mal ve hizmet miktarı azalır, girişimciler ancak toplam talep kadar mal ve hizmet üretir, üretim hacmi daralır. Ayrıca mal ve hizmet üretiminin azalması işgücünde atıl işgücü ortaya çıkarır. Böylece eksik istihdam durumu ortaya çıkmaktadır (Dinler, 2003: 447). Ayrıca eksik istihdam durumunda, kendi isteği dışında işsiz kalanlarda işgücünün bir bölümünü oluşturmaktadır.

Tam istihdamın geniş anlamda ve dar anlamda tanımları mevcuttur. Bir ekonomide üretim faktörlerinin tamamının üretimde kullanılması geniş anlamda tam istihdam iken, ekonomide cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen bütün işgücünün üretimde kullanılması ise dar anlamda tam istihdamdır. (Dinler, 2003:447). Tam istihdamın sağlandığı bir ülkede üretim faktörlerinin tamamı üretime katılarak, azami miktarda mal ve hizmet üretilmiştir.

Aşırı istihdam ise eksik istihdamın tam zıttı koşulları içermektedir. Bir ülke ekonomisinde emeğin tamamı kullanılsa da üretilen mal ve hizmet miktarlarının toplam talebi karşılayamaması ve talep fazlası oluşması durumunda kısa dönemde istihdam hacminin arttırılması ve toplam hâsılanın arttırılması mümkün değildir. Bu durumda emek talebi emek piyasasında enflasyonist bir etki yaratarak genişlemeye, firmalar boş kalan kadrolarını doldurmakta zorluk çekmeye başlar, artan talep baskısı fiyatların yükselmesine sebep olur. Sonuç olarak aşırı istihdam durumu ortaya çıkar (Köklü, 1973: 66). Yani ekonomide tam istihdam durumu mevcutken, hâlâ işgücüne bir talep varsa aşırı istihdamın geçerli olduğu söylenebilir.

Bir ülkenin çalışma çağındaki nüfusunu gösteren aktif nüfus 15-64 yaş arasında kalan kısmı kapsar. Bu faal nüfustan aklen ve bedenen çalışamaz durumda olanlarla, kendi arzuları ile çalışmak istemeyenler çıkarıldığında geriye kalan nüfus işgücünü vermektedir (Bocutoğlu, 2015: 74). İşgücü bir ülkedeki üretici durumda olan nüfusun iktisadi faaliyetlere katılması anlamına gelmektedir. İstatistiki olarak işgücü genellikle 14 yaşın üstünde ve 65 yaşın altında kazanç sağlayan bir işte çalışma arzusunda olanların toplamı demektir. Bir ülkenin potansiyel olarak emek arzı kapasitesi işgücü seviyesi tarafından belirlenir. Yani emek arzı potansiyelini belirleyen genel nüfus ya da çalışabilir durumdaki nüfus miktarından ziyade işgücünün miktarı ve genel nüfus oranıdır. Çünkü her ülkede nüfusun işgücüne katılma oranı aynı olmamaktadır (Zaim, 1981:107). Kısacası işgücü bir ülkedeki toplam nüfus içinde çalışmak isteyen ve çalışabilir durumda bulunan üretici kısmını ele almaktadır.

1.2.2. İstihdam Teorileri

İlk kez Merkantilistler tarafından ortaya atılan istihdamla ilgili düşünceler Klasik iktisat düşüncesinin oluşmasında büyük bir rol oynamıştır. Günümüze kadar gelen bu iktisat teorilerinin işgücü piyasası için kabul edilen varsayımları istihdam açısından farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak iki farklı teoriden bahsedilmiştir. Bunlardan birisi klasik istihdam teorisi, diğeri ise Keynes tarafından ortaya konulan modern istihdam teorisidir.

1.2.2.1. Klasik İstihdam Teorileri

Klasik iktisat teorisinin temel görüşlerinden biri, ülke ekonomisine devlet müdahalesinin olmamasıdır. Klasik iktisatçılar ekonominin görünmez el yardımıyla kendi kendine dengeyi sağlayacağını düşünmüşlerdir. Bu nedenle ekonomiler devlet müdahalesi olmadan her zaman tam istihdam seviyesine doğru gelme eğilimindedir. İhtiyaçlarını karşılamak isteyen tüketicilerin, ücret elde etmek isteyen işçilerin, kar elde etmek isteyen üreticilerin aslında bu amaçlara ulaşmaya çalışmaları tüm toplumun yararına sonuçlar getirecektir. Çünkü Klasik iktisadi görüşe göre, kendi çıkarı için koşan kişiler, toplumun çıkarlarına da hizmet etmiş sayılır (Bocutoğlu, 2012: 50). Tam istihdam dengesinin otomatik olarak gerçekleşeceğini kabul eden Klasik İktisatçılar için bütün iktisadi sorunların çözümü piyasa koşullarının mükemmel işleyip işlemediğine bağlıdır. Ekonomide işsizlik sorunu ücretin, emeğin marjinal verimliliğinden daha yüksek

olmasından kaynaklanmaktadır. Ücret ile emeğin marjinal verimliliği eşitlendiğinde işsizlik sorunu da ortadan kalkacaktır (Gürak, 2006: 317).

Klasik ve Neoklasik iktisat teorileri istihdamın emek birimleri olarak farklı iş ve üretim alanları arasında bölünüşü ile ilgilenmiştir. İstihdam edilen kaynakların çeşitli iş kaynaklarına nasıl bölünüp dağıldığını ve buna bağlı olarak gelir paylaşımından her birine düşen payın ne olacağını düşünmüşlerdir (Ülgener, 1991: 78-79). Klasik iktisatçıların Klasik istihdama yönelik görüşlerini 3 temel başlık altında incelemek mümkündür.

1.2.2.1.1. Mahreçler (Say) Kanunu

Klasiklerin istihdamla ilgili görüşlerini açıklarken Say yasasından çıkarılan sonuçlardan yararlanabiliriz. Say Kanununa göre her arz kendi talebini yaratmakta yani arzda meydana gelen artış talepte de artış meydana getirmektedir. Belli bir ücret elde etmek isteyen işgücü sahipleri emek arzında bulunmakta ve elde edilen ücretle üretilen ürünlerin tamamı satın alınmaktadır. Yani istihdam, üretim sürecinde hem gelir hem de satın alma gücü ortaya çıkarır. Böylece toplam arz, toplam talebe eşit olmakta, tam istihdamı engelleyecek genel bir toplam talep yetersizliği meydana gelmemektedir. Ayrıca malın talebinde bir eksiklik meydana gelmesi halinde tam rekabet ekonomisi kısmi ve geçici olan bu durumu hemen düzeltmektedir. Çünkü tam rekabet koşullarında istenmeyen malları üreterek yanlış kaynak tahsisine neden olan firmalar belli bir zaman sonra zarara uğrar ve piyasadan çıkarlar. Böylece piyasa, istenmeyen malların üretimine ve oluşabilecek toplam talep yetersizliğine engel olur (Bocutoğlu, 2012: 110-111). Say yasası talep yetersizliği, arz fazlalığı, tasarruf gibi kavramları göz ardı ettiğinden eleştirilere maruz kalmıştır. Bu nedenle Say yasasına getirilen bu eleştiriler, klasik iktisatçılar tarafından faiz teorisi ile açıklanmaktadır.

1.2.2.1.2. Faiz Teorisi

Klasiklerin istihdamla ilgili görüşlerini faiz teorisindeki düşüncelerinden yararlanarak da inceleyebiliriz. Klasik iktisatçılara göre sermayenin fiyatı olan faiz, tasarrufunda karşılığıdır. Ayrıca yatırımı tasarrufa eşitleyebilecek olan oran, ödünç verilebilir fonlar piyasasındaki esnek faiz oranlarıdır. Bu bedel tüketimden vazgeçip tasarruf edenlere ödenir. Böylece tasarruflar ekonomiye yansıtılmaktadır. Sonuç olarak gelirlerin tümü harcanacağından toplam arz toplam talebe eşit olacaktır. Yeni yatırımlar yapmak isteyen firmalar için sermaye gereklidir. Ancak faizler yükselirse borçlanmanın

maliyeti artacağından yatırımlar azalır. Bu durumda tasarruf yapmak isteyen girişimcilerin karı düşer ve ödünç verilebilir fon arzını oluşturan tasarruflar ödünç verilebilir fon piyasasına akar. Böylece yatırımcıların kullanımına açılır. Faiz oranları yükseldikçe tasarruflarda artar. Denge, tasarrufla yatırımın birbirine eşitlendiği noktada oluşur (Sloman, 2004: 105). Klasikler bu teoride faiz ile tasarruf arasında ilişki kurarak, tüketimden vazgeçmenin karşılığı olarak tasarrufu göstermişlerdir. Tasarruf artışı faiz oranlarını düşürecek, bu da yatırımları arttıracaktır. Böylece Klasikler Say yasasında eleştirilerini faiz teorisi ile gidermektedir.

1.2.2.1.3. Ücret Teorisi

Klasik iktisatçıların klasik istihdam ile ilgili görüşleri hakkında bir diğer teori ücret teorisidir. Klasik iktisat teorisine göre işverenler ne kadar işçi çalıştıracıklarına, işçiler ise ne kadar çalışacaklarına işgücü piyasasında meydana gelen tam esnek reel ücretlere göre karar verirler. İşgücü arzının işgücü talebini aşması halinde reel ücretler düşer. İşgücü talebinin işgücü arzını aşması durumunda ise reel ücretler yükselir. Bu durum reel ücretlerin tam esnek olmasıdır (Bocutoğlu, 2005: 53). Klasik ücret teorisine göre cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen herkes iş bulabilmektedir. Bu nedenle ekonomide toplam emek talebi toplam emek arzına eşittir ve istek dışı işsizlik bulunmamaktadır.

1.2.2.2. Modern İstihdam Teorisi

Modern istihdam teorisinin esasları Keynes tarafından ortaya koyulmuştur. Keynes, klasik iktisadın kendiliğinden ortaya çıkan tam istihdam kavramına karşı çıkmış eksik istihdam varsayımını ileri sürerek Klasik iktisadı temelinden sarsmıştır. Neoklasik İktisat teorisi kaynak dağılımı ile ilgilenirken, Keynes istihdam sorunları ile ilgilenmiştir. Keynes, Say Kanununun geçerliliğini kabul etmemiş, istihdam ve üretim hacmini efektif talebin belirleyeceğini öne sürmüştür (Fisunoğlu ve Köksel, 2009: 33-34). Keynes'e göre, ekonomide belirli bir sürede tasarruflar yatırımları aştığında toplam talep yetersizliği meydana gelmektedir. Bu durumda, üretilen malların bir kısmı satılamaz ve stoklarda birikme ortaya çıkar. Bu nedenle, her arzın kendi talebini yaratması mümkün değildir. Keynes'e göre, Say yasası eksik istihdam seviyesinde olan bir ekonomide her talebin kendi arzını yaratması olarak tersine değişmektedir (Bocutoğlu, 2005: 75). Modern istihdam teorisine göre istihdam düzeyi efektif talebe dayanmakta, efektif talep de tüketim ve yatırım harcamalarına bağlı olmaktadır (Aren, 2005:38). Keynes'in Genel Teorisinin

temelini oluşturan efektif talep, satın alma gücüyle desteklenmiş talep manasına gelmektedir. Keynes'in Genel Teorisine göre talep yetersizliği üretim hacminin küçülmesine yol açar, bu da faktör gelirlerinin düşmesine neden olur böylece efektif talep azalır. Üretim düzeyini efektif talep belirler ve talep kendi arzını yaratmaktadır (Fisunoğlu ve Köksel, 2009: 35).

Keynes'in faiz teorisinde ilk olarak yatırım ile tasarrufu eşitleyen faiz haddinin, tam istihdam sağlayıcı bir rolü olmadığı kanıtlanmıştır. İkinci olarak, ekonomide paranın nasıl ve nereden çıktığı, ekonomik hayattaki rolünün ne olduğu ortaya çıkarılmıştır (Aren, 2005: 25-26). Keynes'in faiz teorisi bu iki açıdan önem taşımaktadır. Keynesyen teoride faiz, Klasik teorideki faiz olgusundan farklıdır. Keynesyen teoride faiz parasal bir olgudur. Faiz oranını tasarruf ve yatırım değil, para arzı ve para talebi belirlemektedir. Para talebi sabit iken para arzı artış gösterdiğinde faiz oranı düşmekte, para arzı azalış gösterdiğinde ise faiz oranı yükselmektedir (Bocutoğlu, 2012: 255). Buna göre, gelir ve istihdam teorisi ile para teorisini birleştiren teori, Keynes'in likidite tercihi teorisi ile efektif talep teorisidir. Likidite tercihi teorisi, faizin parasal bir olgu olduğunu vurgularken, efektif talep teorisi gelir ve istihdam teorisini birleştirmektedir (Fisunoğlu ve Köksel, 2009: 41).

Modern istihdam teorisinin temelini oluşturan efektif taleptir. Efektif talep tüketim ve yatırım harcamalarına dayanmaktadır. Tüketim ve yatırım harcamaları yapılmadığı takdirde efektif talep yetersiz kalacak, gelir ve istihdam da efektif talep düzeyine düşecektir. Bu nedenle istihdam seviyesinin korunabilmesi için, tüketim ve yatırım harcamalarının yapılması şarttır (Lipsey, 1994: 59-62). Ayrıca Milli geliri mümkün kılacak olan araç istihdamdır. Keynes'e göre kısa dönemde gelir ve istihdam arasında pozitif ilişki vardır. Gelir arttığında istihdam artar, gelir azaldığında istihdam azalır. Uzun dönemde ise iktisadi kaynakların birleşmesi ve yeniden düzenlenmesini mümkün hale getiren üretim faktörü değişiklikleri yani teknoloji faktörü ortaya çıkar (Ülgener, 1991: 81).

Keynes'in ortaya koyduğu teori, sadece Klasik Teorinin görüşlerini çürüterek, kendisinden sonraki makroekonomik teorilerin de temelini oluşturmuş ve iktisat biliminde bir çığır açmıştır. Keynes'in teorisi 1970'li yıllara kadar Dünya ekonomisinde yaygın olarak kabul görmüştür.

1.3. İşsizlik Kavramı

Pek çok ülkenin en önemli toplumsal sorunlarından biri haline gelen işsizliğin çözümü için uzun yıllardır uğraş verilmekte ve çeşitli istihdam politikaları uygulanmaktadır. Asıl olarak işsizliğin ilk etkileri Sanayi Devrimiyle ortaya çıkmaya başlamıştır. 1945-1975 yıllarında sadece gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin karşı karşıya kaldığı işsizlik sorunu, 1980-1990 yıllarında gelişmiş ülkelerde de kendini göstermeye başlamış ve günümüzde sürekli hale gelerek dünyanın en büyük problemini oluşturmuştur (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006: 67).

Hükümetler, hem ülke vatandaşlarının işsiz ve gelirsiz kalmaması hem de iktisadi kalkınma için varolan işgücü potansiyelinden faydalanmak için işsizliği önlemek isterler (Zaim, 1981:152). Bu nedenle iktisadi kalkınma ve gelişme planlarında işsizlikle mücadeleye büyük önem verilmektedir.

1.3.1. İşsizliğin Tanımı

Bir ülkedeki potansiyel emek arzının tamamının iktisadi faaliyetlere katılması ve istihdam edilmesi mümkün değildir. İşgücü piyasasına emeğini arz eden ve belirli istihdam koşulları içerisinde iş bulup çalışanların toplamı istihdam seviyesini belirlemektedir. İşgücü seviyesinden istihdam seviyesi çıkarıldığında aradaki fark işsizlik miktarını vermektedir. Emek talebi değiştikçe istihdam seviyesi değişeceğinden emek arzı da değişmektedir (Zaim, 1981:119). İşsizlik yalnızca emeğin eksik kullanılmasından kaynaklanan üretim değeri kaybı değil aynı zamanda toplumsal yapıda pek çok probleme yol açan bir kavramdır.

İşsizlik ekonomik yönden emeğin hiç kullanılmaması ya da eksik kullanılmasından kaynaklanan üretim değerinde kayba sebep olurken, kişisel ve toplumsal gelirin azalmasına da yol açmakta sonuç olarak milli gelir azalmaktadır. Kişisel ve sosyal yönden bakıldığında ise bireylerin işsizlik nedeniyle tüm toplum üzerinde etkili olan çeşitli sosyal, psikolojik ve fiziksel etkileri bulunmaktadır (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006: 68). İşsizlik, bir ülkede çalışabilecek durumda olanlar ile çalışmak isteyen bireylerin işinin olmamasıdır. İşsiz olan kişilerin durumu çalışmak istemelerine rağmen iş bulamamalarından kaynaklanmaktadır. Burada işsizlik kişilerin iradesi dışında kalan bir durumdur. Bir ülke ekonomisinde reel yani fiyat etkisinden arındırılmış GSYİH azaldığı zaman üretilen mal ve hizmetler de azalır, devamında işsizlikte artış görülür. Aksi durumda

yani reel GSYİH arttığında üretilen mal ve hizmetler de artar, işsizlik azalır (Ünsal, 2007:12). Bu nedenle GSYİH ile işsizlik arasında ters yönlü ilişki bulunmaktadır.

TÜİK'te işsiz, "Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kar karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son 4 hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki fertler işsiz nüfusa dâhildirler." olarak tanımlanmaktadır. 2014 yılı öncesinde iş arama kriterinde referans dönemi olarak "son 4 hafta" yerine "son 3 ay" kullanılmaktaydı. Ayrıca, üç ay içinde başlayabileceği bir iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak işe başlamak ya da işbaşı yapmak için çeşitli eksikliklerini tamamlamak amacıyla bekleyenler de işsiz nüfus kapsamına girmektedir (TÜİK, 2017: 8).

1.3.2. İşsizlik Türleri

Sürekli bir değişim içerisinde olan işgücü piyasasında bazı işçiler işten ayrılırlar bazıları ise işten çıkarılırlar. Kimi firmalar küçülürken, kimisi büyür (Borjas, 2015: 591). Dolayısıyla işsizliğin ortaya çıkma sebeplerini bilmek ve işsizliğe karşı tedbir alabilmek için işsizlik çeşitli tipler olarak ele alınmıştır (Zaim, 1981:152). Genel olarak 3 işsizlik vardır. Bunlar açık işsizlik, gizli işsizlik ve sürekli durgunluktur.

1.3.2.1. Açık İşsizlik

Açık işsizlik çalışma istek ve yeteneğinde olmasına rağmen cari ücret düzeyinde iş arayıp bulamayanlardan oluşur (Zaim, 1981:152). Başka bir ifade ile açık işsizlik bir kişinin para kazanmak ve geçimini sağlamak üzere yapacağı bir işinin olmaması durumudur. Açık işsizlik kendi içinde yapısal, teknolojik, konjonktürel, mevsimlik ve arzı işsizlik olarak ayrılır.

1.3.2.1.1. Konjonktürel (devri) işsizlik

Ekonominin resesyona girmesi gibi nedenlerle işgücü arzı ile işgücü talebi arasındaki denge bozulabilir. Bunun sonucunda azalan tüketici talebi nedeniyle hem daha az işgücüne ihtiyaç duyulur hem de işverenler pek çok işçiyi işten çıkarır. Bu şekilde ortaya çıkan işsizlik türüne konjonktürel işsizlik denir (Borjas, 2015: 592). Konjonktürel işsizlik özellikle sanayide ileri gitmiş olan gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan en önemli işsizlik türlerinden biridir (Zaim, 1981: 152). Konjonktürel işsizlik dayanıksız mal üreten

sanayi kollarından ziyade daha çok dayanıklı mal üreten sanayi kollarını etkilenmektedir. Çünkü bir ürün ne kadar dayanıklıysa yani tüketim süresi ne kadar uzunsa, ortaya çıkabilecek herhangi bir ekonomik buhran halinde işçilerin istihdam müddeti o oranda düşecektir. Kapitalist Sistemin tabii bir sonucu olan konjonktürel işsizlik alınacak tedbirlerle önlenmesi mümkün olan işsizlik türüdür (Zaim, 1981: 175). Hükümetler konjonktürel işsizliği düşürebilmek için toplam talebi arttırmalı ve piyasayı yapışkan ücrete tekrardan dengeye getirmelidir (Borjas, 2015: 592). Konjonktürel işsizlik ekonomilerin iyileşme dönemlerinde azalma gösterir.

1.3.2.1.2. Mevsimlik İşsizlik

Mevsimlik işsizlik, tarım alanlarında azalan verimler kanunu nedeniyle iş imkânları azalması sonucunda emek unsurunun köyden çıkmasıyla başlar. Emek unsuru sanayi, ticaret ve hizmet alanlarında da yeterli talep göremeyince giderek artan işsizlik ortaya çıkar. Bu işsizlik verimsiz ziraat mevsiminde artarken, tarımın verimli ve canlı olduğu zamanlarda azalmaktadır. Mevsimlik işsizlik hava şartlarından ve mevsim değişmelerinden kaynaklanırsa işsizliğe ani ve doğrudan doğruya etki eder. Sanayide gelişmiş olan ülkelerde ise mevsimsel işsizlik daha çok ürün talebinde mevsimlik görülen değişmelerden kaynaklanmaktadır. Ürünlerin talebinde ortaya çıkan değişme mevsimlik işsizliği daha genel ve dolaylı olarak etkilemektedir. Mesela tarım ve inşaat sektörlerinde üretim doğal koşullar bakımından bütün yıl boyunca devam ettirilemez ve belli mevsimlerde duraklamaktadır. Üretimin bütün yıl boyunca devam ettirilebileceği mayo, kömür, kürk, buz gibi bazı malların arzında bir değişiklik olmadan, bu mallara karşı talepte meydana gelecek değişiklikler de mevsimlik işsizliğe neden olabilmektedir (Zaim, 1981:163).

Ülkemizde mevsimlik işsizliğin en fazla görüldüğü dönemler, Ocak-Şubat ayları arasında iken, en düşük olduğu dönemler Temmuz-Ağustos ayları arasındadır (Yavuz, 2012: 46).

1.3.2.1.3. Teknolojik İşsizlik

Teknolojik işsizlik, bilimsel ve teknolojik gelişmelerden kaynaklanan makineleşme ve otomasyon neticesinde ortaya çıkan işsizlik türüdür. Teknolojik gelişmelerin işsizliğe etkileri konusunda pek çok tartışma ortaya çıkmış ancak kabul edilen genel görüşe göre teknolojik gelişme kısa dönemde işsizliğe sebep olsa da uzun dönemde işsizliği telafi etmekte hatta istihdam artışına sebep olmaktadır (Yavuz, 2012: 46). Teknolojik işsizlik,

emek tasarruf edici teknolojinin kullanılmaya başlaması sonucunda meydana gelen işsizlik türüdür. Yeni teknoloji, daha önce insanlar tarafından gerçekleştirilen işlerin makineler tarafından yapılmasına yol açar. Yeni üretim teknikleri ile aynı üretim miktarı daha az işçi ile gerçekleşeceğinden işsizlik ortaya çıkar (Sloman, 2004: 54). Uzun dönemde yeni iş kollarının gelişmesine yol açan teknoloji, kısa dönemde istihdam azaltıcı etki göstermektedir.

1.3.2.1.4. Arızı İşsizlik (Friksiyonel)

Arızı işsizlik (friksiyonel) bir ülkenin toplam emek arzı ve talebi eşit olduğu tam istihdam durumunda çalışan bireylerin iş ya da işyeri değişikliği yapması nedeniyle oluşan kısa süreli işsizliktir. İşsizliği önlemek için bir ülke ekonomisinde emek arz ve talebi arasında denge kurulmaya çalışarak, çalışma arzusunda olan kişi sayısı kadar iş alanı açılmaya çalışılır (Zaim, 1981:153). Firmalar ve işçiler birbirini bulmak için zamana ihtiyaç duyarlar. İş arayan işçilerle, işçi arayan firmaların birbirlerini hemen bulamamalarından dolayı ortaya çıkan işsizlik türü friksiyonel işsizliktir (Borjas, 2015: 591).

Firmalarda işçi aktarımı fazla olduğu zaman friksiyonel işsizlik de yüksek olmaktadır. Arızı işsizlik oranı işçi sendikalarına göre %1-2 civarında olması gerekirken, işverenlere göre %3-5 civarında olması gerektiği düşünülmektedir (Yavuz, 2012: 47). Friksiyonel işsizlik, çalışanların daha iyi çalışma fırsatları ile daha iyi ücret kazanmak amacıyla işçilerin yer ve meslek değiştirmelerinden kaynaklanan işsizlik olarak tanımlanabilir.

1.3.2.1.5. Yapısal İşsizlik

Yapısal işsizlik, hakkında en çok endişe edilen işsizlik türüdür. Yapısal işsizlik, iş gücünü piyasaya arz eden işçilerin nitelikleriyle, piyasadan iş gücü talep eden firmaların istedikleri nitelikler arasındaki uyumsuzluk nedeniyle ortaya çıkar. Yani iş arayanların nitelikleri, mevcut işlerin gerektirdiği niteliklerle uyumlu değilse yapısal işsizlik meydana gelir (Borjas, 2015: 592).

Ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatlarındaki değişimler işsizliği etkilemektedir. Kültürel manada küçük işletmelerin yaygın olduğu ülkelerde bu ürünlerin fabrikasyona uğramaları yapısal işsizlik meydana getirir. Örneğin ayakkabıcı, terzi ve fırın

yerine büyük ayakkabı, ekmek fabrikaları, hazır giyim imalathanelerinin kurulması yeni iş şartlarına adapte olamayan yaşlılar ve vasıflı sanatkârların işsiz kalmasına neden olacaktır. Bu şekilde meydana gelen değişiklikler sonucunda talebin farklılaşmasından dolayı oluşan işsizlik türüne yapısal işsizlik denir (Zaim, 1981:153). Yapısal işsizliğin azaltılabilmesi için hükümetlerin işsiz kalanlara yönelik olarak firmaların talep ettikleri yeni nitelikleri kazandırabilecek eğitim programlarını uygulaması gerekmektedir. Çünkü burada asıl problem nitelikten kaynaklanmaktadır. Artık herhangi bir yararı olmayan beşeri sermayeyle işsiz kalanlara bu yeni nitelikler eğitim programları ile enjekte edilmelidir (Borjas, 2015: 592).

1.3.2.2. Gizli İşsizlik

Gizli işsizlik, çalışır halde görülen ancak çalışmakta olduğu işte iktisadi hâsılaya ek bir katkısı bulunmayanları ya da düşük verimlilikte çalışmayı ifade eder (Zaim, 1981:152). İşteki çalışma saatlerinin düşük olması ya da normal iş saati ile çalışılmasına rağmen etkinliğin ve de kazancın çok düşük olması, gizli işsizlik açısından ele alınması gereken önemli konulardır. Bir ülkede gizli işsizlik açısından istihdam edilen insanlara bakıldığında, iş yapma gücünü artırma oranları değişecektir. Emek arzının belirlenebilmesi için kişi sayısı ve çalışma saatlerinin yanında bunlardan daha geniş bir kavram olan emeğin etkinliği de ele alınmalıdır. İstihdam seviyesinin sabit tutulduğu varsayıldığında, gizli işsizlik oranıyla emeğin etkinliği dikkate alınarak ölçülen emek arzı ters orantılı olacaktır. Yani gizli işsizlik arttıkça emek arzı düşecektir. Gizli işsizliğin ölçülmesi mümkün olmadığından, gizli işsizlik ancak tahmin edilebilmektedir. Bir ülkedeki işsizlik oranı açık işsiz sayısının işgücü sayısına oranıdır. Bir ülkedeki gizli işsizlik oranı ise gizli işsizlerin istihdam edilen kişi sayısına oranıdır (Zaim, 1981:124). Gizli işsizlik emek arzını azaltıcı bir etki yapmaktadır. Ülkelerdeki talep yetersizliği, sermaye azlığı ve organizasyon bozuklukları gibi yapısal sorunlar nedeniyle gizli işsizlik ortaya çıkmaktadır.

1.3.2.3. İradi ve Gayri İradi İşsizlik

İradi yani gönüllü işsizlik çalışma gücüne sahip olduğu halde işgücü piyasasındaki ücret düzeyine ve iş koşullarına razı olmayan kişilerin meydana getirdiği işsizliktir. İradi işsizler, çalışma gücüne sahip olmalarına rağmen, aktif olarak iş aramamakta, kendisine uygun bir işin olmadığını düşünmekte, açık bir şekilde çalışmak istememekte ya da

kendisini memnun edecek olan ücretin verilmeyeceğini düşünmekte olabilir (Bekiroğlu, 2010:53).

Gayri iradi işsizlik ise iradi işsizliğin aksine, her koşulda çalışmak isteyenlerin insanların kendi iradesi dışında iş bulamamaları sonucu ortaya çıkan işsizliktir. Bu işsizlik işbölümü ve uzmanlaşmanın ileri düzeyde olduğu toplumlarda sıkça görülmektedir. Keynes'e göre gayri iradi işsizlik talep yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

1.3.2.4. Doğal İşsizlik

Enflasyon oranında yükselme meydana getirmeyen, sürdürülebilir en düşük işsizlik oranına, doğal işsizlik denir. Bir ekonomideki geçici işsizler ile yapısal işsizler toplamının işgücüne oranına, doğal işsizlik oranı denir. Doğal işsizlik oranı (tam istihdam işsizlik oranı), enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı olarak da tanımlanabilir (Karabulut, 2007: 12).

Milton Friedman tarafından ortaya konan doğal işsizlik oranını, ekonomide uzun dönemde gerçekleşen işsizlik oranlarının ortalaması gösterir. Doğal işsizliği belirleyen faktörler, nüfusun yapısı, uygulanan asgari ücret politikası, farklı sektörlerin büyüme özellikleri ve işsizlik sigortasının uygulanmasıdır. Keynesyenler doğal işsizlik oranına NAIRU adını vermektedirler. NAIRU, enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı demektir.

1.3.2.5. Sürekli Durgunluk

Gelişmiş bir ekonomide belirli bir büyümenin gerçekleşmesinin ardından muhtemelen iktisadi durgunluk ortaya çıkar ve bunun neden olduğu işsizlik durumuna da sürekli durgunluk denmektedir. Bu kavram, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde diğer işsizlik türleri dışında kalan hususlar için, özellikle 1929 ekonomik buhranından sonra iktisatçılar tarafından ortaya atılmıştır. Bu kavramın ortaya çıkış sebebi tüm işsizlik türlerinin özel teşebbüs yapısına dayanan iktisadi yapılardan yıpranmasından kaynaklanmaktadır. Daha sonraki yıllarda devletlerin bu sahada önleyici tedbirler almaları, özellikle 2. Dünya Savaşından sonra yeni iş alanlarının açılması, batı ekonomilerinin refah seviyesine ulaşmaları, tam istihdam siyasetinin uygulanması için büyük gayret sarf edilmesi, teknolojik gelişmelerin artması ve bu gelişmelerin yeni iş sahalarında kullanımının sağlanması sonucunda sürekli durgunluk kavramı önemini kaybetmiştir

(Zaim, 1981:180). Bugün artık iktisadi gelişmenin devamlı olacağı düşüncesi kuvvetlense de, iktisadi yapı içinde bulunan çeşitli işsizlik türleri var olmaya devam etmektedir.

1.3.3. İşsizlik Teorileri

Bu bölümde, işsizlik sorununa yönelik üç temel teori olan Neoklasik, Keynesyen ve Marksist teoriler ele alınmıştır. Bu üç teorinin işgücü piyasasıyla ilgili görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu temel yaklaşımların dışında işsizlik sorunuyla alakalı olarak son yıllarda ortaya çıkan bazı yeni yaklaşımlardan da kısaca bahsedilmiştir.

1.3.3.1. Neoklasik İşsizlik Teorisi

Neoklasik iktisatçılara göre, işsizliğin temel nedeni, işçilerin marjinal verimliliklerine eşit bir ücreti reddetmeleridir. Bu bağlamda istihdamda meydana gelen bir artış ancak parasal ücretlerin, emeğin marjinal verimliliğine eşit oluncaya kadar düşürülmesi ile mümkündür. Ayrıca parasal ücretler, reel ücretlere eşit olma eğilimindedir. Reel ücret, istihdamın marjinal zahmetine eşittir. İşçiler bu ücretlerinden daha az olan parasal ücretlerde çalışmayı kabul etmezler. Bundan dolayı, Neo-Klasik iktisatçılar işsizliğin isteğe bağlı (iradi) olacağını savunmuşlardır (Fisunoğlu ve Köksel, 2009: 42).

1929 büyük bunalımına kadar Neoklasik iktisadın etkili olduğu dönemde işsizlik tamamen istek dışı bir problem olarak görülmüştür. Neoklasik teori tam istihdam analizidir ve işsizlik sorunu sadece istek dışı bir işsizliktir. Tam rekabet varsayımı altında işgücü arzı ve işgücü talebi işgücü piyasasında karşılaşarak bir denge gerçek ücret düzeyi meydana getirirler. Bu denge durumunda, işgücü arzı işgücü talebine eşit olduğundan bir işsizlik sorunu söz konusu değildir. İşsizliğin ortaya çıkmasının tek nedeni reel ücretin düşmesini engellemektir. Bu engel olmadığı süre boyunca ekonomide geçici olarak görülebilecek işsizlik giderilebilir. Zaten Klasik görüşe göre serbest piyasanın işlerliği içerisinde gerçek ücretin düşmesine engel olacak bir durum yoktur. Ayrıca reel ücretlerin düşmesi ekonomiyi tam istihdam seviyesinde tutar ve tam istihdama karşılık gelen reel ücret düzeyinde çalışmak isteyen herkes iş bulabilmektedir. Ancak denge ücret düzeyinin üstünde bir ücret düzeyinde çalışma isteğinde bulunan bireyler iş bulamazlar ve bu bireyler istek dışı işsiz olarak tanımlanırlar (Bulutay, 1995: 21-23). Sonuç olarak Neoklasik istihdam teorisi bir tam istihdam teorisi olarak bize neden daima tam istihdam durumuna geldiğini açıklamaktadır.

1.3.3.2. Keynesyen İşsizlik Teorisi

Keynes, klasik iktisadın iki varsayımını ele alarak Genel Teoriye başlamıştır. Birincisi, Klasik Teori’de ücretin emeğin marjinal verimine eşit olduğu varsayımı, ikincisi ise Klasik Teori’nin baz olarak alınan bir istihdam hacminde ücretin faydasını istihdam hacminin marjinal fedakarlığına eşit olduğu varsayımdır. Keynes, istek dışı işsizlik tanımı ve parayla ilgili görüşleri nedeniyle Say Kanununun geçerliliğini kabul etmez. Keynes’e göre üretim ve istihdam hacmini belirleyecek olan efektif taleptir. Keynes, işsizlik sorununu efektif talep ilkesi ile açıklamaya çalışmıştır. Talep yetersizliği üretim hacmini sınırlar bu da faktör gelirinde azalışa neden olarak efektif talebi düşürür. Keynes’in Genel Teorisinin özünü oluşturan bu bakış açısına göre üretim düzeyini de efektif talep belirliyordu. Keynes, Neoklasiklerin işçilerin marjinal verimliliklerine eşit bir ücreti kabul etmeme varsayımını reddederek, işsizliğin yetersiz toplam talep nedeniyle ortaya çıkacağını ileri sürmüştür (Fisunoğlu ve Köksel, 2009: 35-42).

Keynesyen analiz bir eksik istihdam analizi olduğu için dengenin oluşmasında üretim miktarındaki değişimler esas olarak etkilidir. Keynes’in, Genel Teori ile istihdam teorisine getirdiği en büyük yenilikler hem eksik rekabet koşullarını vurgulaması hem de istek dışı işsizlik problemine dikkati çekmesidir. Keynes, neoklasik teorinin son derece sınırlı hipotezler ve varsayımlara dayandığını ileri sürmüş, kişilerin cari ücret düzeyinden çalışma isteğinde olsalar bile iş bulmakta zorluk yaşadıklarını öne sürerek istek dışı işsizlik durumuna dikkat çekmiştir. Keynes'e göre işsizliğin kaynağı toplam talep yetersizliğidir. Keynes’e göre işsizliğin özünde, kişilerin az sayıda mal talep etmelerinden dolayı firmaların da az emek talep etmeleri bulunmaktadır. Keynes'e göre, işsizlik sorununun çözülebilmesi için hükümetlerin mutlaka mali ve parasal araçlarını kullanarak genişletici politikalarla piyasalara müdahale etmesi gerekmektedir (Ataman, 1998: 61).

Ekonomi ile ilgili iki inanç, Keynesyen makroekonominin 1930'larda klasik ortodoksluktan ayrılmasına neden oldu. Bunlarda birincisi; yaygın istek dışı işsizlikti. Birçok kişi çalışmaya istekli görünüyordu, ancak hâkim ücretle istihdam sağlayamadı. İkincisi ise toplam talebin ekonomik faaliyetlere ilişkin kısa vadeli değişikliklerin merkezi bir kaynağı olduğu yönündeydi. Hükümetin mal talebindeki değişiklikler, iş liderlerinin güveni ile parasal ve mali piyasalar istihdam üzerinde güçlü etkiler ortaya çıkarıyordu (Romer, 1993: 5). Bu inançları birleştirmek için yeni teoriler gerekiyordu.

1.3.3.3. Yeni İşsizlik Teorileri

1960'lı yılları sonu ve hatta 1973 birinci petrol krizine kadar işsizlik sorununun açıklanmasında etkili olan görüş Keynesci görüş olmuştur. Fakat 1973'ten sonra ekonomik ve sosyal açıdan büyük değişimler meydana gelmiştir. Bu dönemde işsizlik ve enflasyonun aynı anda yaşandığı ve stagflasyon olarak tanımlanan ekonomik problemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu ekonomik sorunları açıklamada yetersiz kalan Neoklasik ve Keynesyen görüşlerin yerine yeni yorumlar ortaya çıkmıştır (Ataman, 1998: 63). Bu bölümde Neoklasik yaklaşımın devamı olan iş arama teorisi ile Keynesyen yaklaşımın devamı olan içerdekiler-dışardakiler teorisi ile ücret etkinliği teorisi kısaca açıklamaya çalışılacaktır.

1.3.3.3.1. İş Arama Teorisi

İş arama teorisine göre çalışma ile çalışmama arasında seçim yapmakla, bir işi kabul edip etmemek arasında seçim yapmak zaman içinde değişim geçirmektedir. Bireyler belli bir süre içinde belli bir seviyenin altındaki ücreti kabul etmez. Fakat işsizlik süresi uzadıkça bu düzey aşağı çekilerek tercihler yeniden belirlenir. Bu durumda hemen bir işi kabul etmekle iş aramaya devam etmek arasındaki tercihi, iş aramanın maliyeti ile iş arandığı sürede vazgeçilen kazanç karşılaştırılarak faydanın en fazla olduğu yerde iş arama süreci durdurulacaktır. İş arama teorisine göre işçi ve işveren işgücü piyasası hakkında tam ve bedava bilgilendirmeye sahip değildir. İş aramanın boş zamandan fedakarlık etme yönünde alternatif bir maliyeti bulunmaktadır. Buna ek olarak bilgi edinmenin de bir maliyeti olduğu kabul edilmektedir (Ataman, 1998: 65).

1.3.3.3.2. İçerdekiler-Dışardakiler Teorisi

İçerdekiler-dışardakiler teorisine göre, içerdekiler kavramı çalışanları, dışardakiler kavramı ise iş aramakta olanları tanımlamaktadır. Firmalar açısından çalışan bir işçiyi çıkartıp dışarıda iş aramakta olan bir işçiyi işe almak çok büyük bir maliyete sebep olacağından firmalar çalışmakta olanlarla ücret pazarlığı etmeyi tercih ederler. Çünkü bir yandan işçi çıkarma maliyeti öte yandan işten çıkarılan işçilerin iş deneyimlerinin kaybedilmesi üretimde verimliliği düşürecektir. Bu sebeple firmalar, dışarıdan yeni işçiler aramak yerine, içerdekilerle ücret pazarlığına gitmeyi seçeceklerdir. Bu tercih ücretlerin daha da artmasına sebep olmaktadır (Ataman, 1998: 69). Bu yaklaşıma göre içerdekilerin

firmanın ortalama geliri ile mali performansını büyük ölçüde etkilediğini söylemek mümkündür.

1.3.3.3. Ücret Etkinliği Teorisi

Ücret etkinliği modeline göre piyasadaki dengeyi sağlayan ücret düzeyinin üzerinde gerçekleşen ücret gönülsüz işsizliğe neden olmaktadır. Ancak piyasada bu gönülsüz işsizlerin varlığına rağmen emek arzındaki fazlalık ücretlerde düşme meydana getirmemektedir. Çünkü ücretler düşme yönünde katıdır. Verimlilik ile ücret arasında doğrusal bir ilişki kuran ücret etkinliği teorisinde emeğin niteliği alınan ücretin artmasını sağlamaktadır. Bundan dolayı ücretlerde azalma olursa emeğin verimliliği düşecek ve emeğin maliyetinde artış ortaya çıkacaktır (Yellen, 1984: 200-205).

1.4. İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki

Ülkelerin ekonomik başarılarının göstergelerinden biri olarak kabul edilen ekonomik büyüme, istihdam artışını beraberinde getirmektedir. Detaylı olarak bakacak olursak, toplam ya da kişi başına üretilen mal ve hizmet miktarındaki artış anlamına gelen ekonomik büyümenin gerçekleşmesi durumunda, üretim sürecinde üretimin meydana gelebilmesi için kullanılan işgücünde yani istihdamda artış göstermektedir. Ancak son dönemlerde bu ifadenin tam tersi bir durum yaşanmakta bir taraftan ekonomik büyüme artarken diğer taraftan istihdam azalış göstermektedir. İktisatçıların son zamanlarda üzerinde en çok çalıştıkları konulardan biri olan bu durum istihdamsız büyüme (jobless growth) olarak isimlendirilmektedir. Ekonomik büyümenin, istihdam artışı getirmediği bu süreç genel olarak işsizlik oranlarında artış meydana getirmektedir (Murat ve Eser, 2013: 94). Bu nedenle ekonomik büyümenin istihdam üzerindeki etkisini incelerken ekonomik büyümeyi işgücü piyasasının en önemli faktörü olan işsizlik ile ilişkilendireceğiz. Bundan dolayı işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin üzerinde odaklanarak, işsizliğin büyüme üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışacağız.

Bir ekonomideki büyüme oranında meydana gelen değişikliklerin işsizlik seviyesini etkileyip etkilemediği ve işsizlik düzeyindeki değişikliğin de ekonominin büyüme performansını etkileyip etkilemediği hakkında hem teorik hem de ampirik literatür çalışmaları uzun yıllardır devam etmektedir. İktisat teorisine göre üretimde meydana gelen artış, toplam talebin artmasına yol açar. Bu talebin karşılanabilmesi için firmalar istihdamı artırır böylece işsizlik azalmış olur. Birçok ülkede işsizlik ile ekonomik büyüme oranı

arasındaki ilişki bu şekildedir. Yani yüksek büyüme performansı daha az işsizliği, düşük ya da negatif değerlere düşen büyüme oranı ise yüksek işsizliği getirerek ters yönlü ilişkinin oluşması beklenmektedir.

Reel GSYİH' deki artışı sağlayacak olan kaynaklardan biri işsizlik oranlarındaki azalmadır. Bu nedenle reel GSYİH' de yüksek oranlı bir büyüme gerçekleştiği dönemlerde işsizlik oranında bir azalma beklenmektedir. Okun yasası da reel büyüme oranı ile işsizlik arasındaki ilişkiyi inceler. Bu çalışma 1962 yılında A.Okun'un keşfetmesi nedeniyle Okun Kanunu adını almıştır. Ekonomilerde belirli bir büyüme hedefinin işsizlik oranını nasıl etkileyeceğini bulmamızı sağlar. Okun yasasına göre reel GSYİH' de trend değerinin üzerinde (2.25'in üzerinde) bir yıl kadar sürdürülebilen her %1 puanlık büyümeye karşılık olarak işsizlik oranı %0.5 puan değerinde azalmaktadır (Berber, 2011: 16). Yani reel çıktı düzeyinin artışı ile işsizlik oranı arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Başka bir ifadeyle, Okun Kanununa göre yüksek büyüme oranlarında düşük işsizlik oranı, düşük veya negatif büyüme oranlarında ise yüksek işsizlik oranı ortaya çıkacaktır (Ceylan ve Şahin, 2010: 158).

Okun yasası, iktisat politikalarının belirlenmesi açısından önemli bir araç olarak kabul edilmiştir, çünkü belirli bir büyüme hedefinin işsizlik oranını nasıl etkileyeceğini bulmamıza imkân verebilmektedir. İşsizliğin üretim büyümesine karşı duyarlılığının bir ölçüsü olan Okun katsayısının ampirik olarak elde edilen tahminleri, üretim için işsizlik maliyetini göstermesi bakımından büyük öneme sahiptir (Silvapulle, Moosa ve Silvapulle, 2004: 355). Elde edilen Okun katsayısının büyüklüğü ile çıktı ve işgücü hareketlerinin birbirine bağlılık derecesi bulunabilmektedir. Ayrıca yüksek işsizliğin maliyetini ölçmek açısından makroekonomik politikaları belirlemede önemlidir. Okun Yasasından çıkan sonuçlara göre, politika yapıcılar ekonomide istihdam ve büyümeye ilişkin politika reformları yapabilmekte ya da ileriki reformlar için yeni çalışmalara ışık tutabilmektedir.

2. TÜRKİYE'DE VE DÜNYA'DA İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Çalışmanın bu bölümünde işsizlik ile ekonomik büyüme kavramları Türkiye ve Dünya ülkeleri açısından birlikte analiz edilmiştir. Öncelikle ülkemizdeki büyüme oranları durumu hakkında bilgi verilmiş, ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler ve bu çerçevede ekonomik büyümenin yapısı ve özellikleri incelenmiştir. Türkiye'de ekonomik büyüme dönemsel olarak, çok genel bir şekilde ele alınmıştır. Daha sonra ülkemizdeki genel işsizlik oranları ve işsiz sayıları belirtilerek işgücü yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca cinsiyet, yaş grubu, eğitim, iş arama süresi ve sektördeki dağılıma göre işsizlik durumu ile ilgili bilgiler verilerek, işsizliğin nedenleri ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Türkiye'de işsizlik ve ekonomik büyüme göstergeleri karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve ikisi arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Devamında, Dünya için de işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki genel bir biçimde incelenerek ikisi arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmıştır.

2.1. Türkiye'de Ekonomik Büyüme

Her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de makroekonomik politikaların en temel hedeflerinden biri ekonomik büyümeyi arttırmak, özellikle sürdürülebilir büyümeyi sağlamaktır. Ekonomik büyüme, genel olarak reel GSYİH' de meydana gelen büyüme oranı ile aynı anlama gelmektedir (Berber, 2011: 13). Ekonomik büyüme ya da reel GSYİH' deki büyüme, kaynak miktarı ile üretim faktörleri kullanımındaki etkinliğin artması gibi faktörlerle, toplam GSYİH veya kişi başına düşen GSYİH' deki artış biçiminde kendini göstermektedir. Ekonominin izlediği genel konjonktüre paralel olarak, ülkelerin ekonomik anlamda bazen büyümeleri bazen de küçülmeleri söz konusu olabilmektedir.

Türkiye ekonomisini dönemler halinde genel olarak incelersek; Türkiye'de Cumhuriyetin kurulduğu yıl GSMH cari faktör fiyatları ile 1078.2 milyon TL iken 1923-1929 yıllarında GSMH, hızlı ve düzenli gelişmelerle birlikte yüksek oranda artışlar göstermiştir. GSMH, yaklaşık olarak yılda % 17 civarında büyümüştür. Aynı yıllarda tarım sektöründe % 125.8 oranında, sanayi sektöründe % 66.9 oranında ve diğer sektörlerde % 96.1 oranında hâsılda artışlar meydana gelmiştir. Tarım sektöründe, sanayi ve hizmet sektörlerine göre daha hızlı büyüme gerçekleşmiştir. 1929 yılından sonra iç ve dış

koşulların getirdiği negatif gelişmeler sonucunda, GSMH' de ve ekonominin temelini oluşturan sektörlerin hâsıllarında ciddi düşüşler ortaya çıkmıştır. Özellikle tarım sektöründe toplam hâsıla % 56,3'e kadar düşmüştür. GSMH' deki bu azalmanın en önemli nedeni 1929 Dünya Ekonomik Buhranıdır. 1929'da hem ekonomik bunalımın etkisi hem de kötü giden iklim koşulları nedeniyle tarımsal üretimdeki düşüş GSMH' yi hızla geriletmiştir. Türkiye'de 1929 Buhranı, 1934'ten sonra devletin müdahaleleri sonucunda etkisini kaybetmiştir. 1933-1938 yılları arasında Türkiye GSMH' sini yılda ortalama %7.1 oranında büyütülmüştür. Türkiye'de ilk sanayileşme adımı 1930'larda devlet müdahalesiyle gerçekleşmiş, 1980 yılına kadar sanayileşme ve kalkınma devlet eliyle yürütülmüştür. 1980 sonrasında bu görev serbest piyasa ekonomisi ve özel sektöre bırakılmıştır. 1940'lı yıllarda gerçekleşen II. Dünya Savaşına ülkemiz katılmasa da savaşın etkileri ile yüz yüze gelinmiştir. Ekonomisi tarıma dayanan Türkiye'de, nüfusun önemli bir bölümünün muhtemel savaş hazırlığı için silahaltına alınması nedeniyle, milli gelirden büyük bir oranda azalma meydana gelmiştir. 1950'li yıllara gelindiğinde ise özel sektöre dayalı kalkınma için adımlar atılmış fakat başarılı olunamamıştır. 1960'lı yıllarda yeniden planlı ekonomik anlayış hâkim olmuş ve ithal ikameci sanayileşme stratejisi izlenmeye başlamıştır. Bu dönemde tarıma dayanan ekonomik yapı, sanayileşmede ortaya çıkan büyük gelişmelerle beraber, yarı sanayileşmiş bir ekonomiye çevrilmiştir. 1970'li yılların sonunda meydana gelen krizler nedeniyle 24 Ocak 1980 tarihinde, "24 Ocak Ekonomik İstikrar Kararları" olarak adlandırılan tedbirler alınmıştır. Bu istikrar kararları, 1980 öncesinde uygulanan istikrar programlarından farklı olarak, kısa vadeli amaçlarla beraber ekonomi politikasında değişim hedefleyen uygulamalar içeriyordu. Türkiye'de, 1980'li yıllarda yüksek enflasyon içinde dalgalı ve istikrarsız büyüme çabaları vardı. Bu dönemde, devlet sanayileşmeye olan desteğini azaltarak, iç ve dış borçlanmaya yönelmiş, bu şekilde kaynak kullanımını arttırmıştır (Şahin, 2009:208).

Tablo 1: 2000-2016 Döneminde Türkiye Ekonomisi ile İlgili Ekonomik Büyüme Göstergeleri

Yıllar	GSYİH-Cari fiyatlarla (Bin TL) (Yıllık)	GSYİH-Kişi başına GSYİH (\$) (Yıllık)	GSYİH-Cari fiyatlarla değişim oranı (%) (Yıllık)	Büyüme Oranı (%) (Yıllık)
2000	170.666.714,8	4.228,6	59,3	6.64

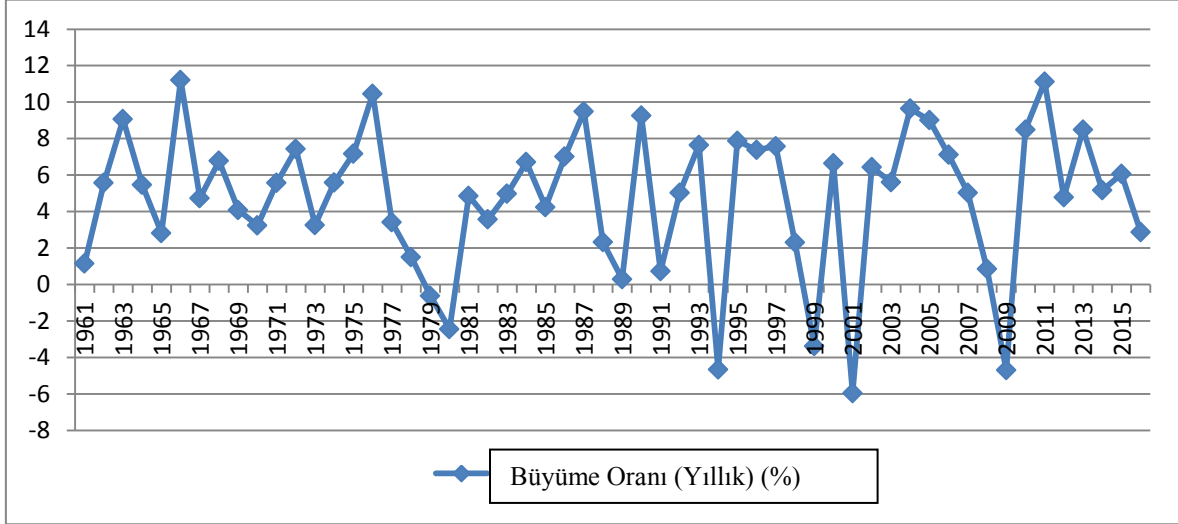
Tablo 1'in devamı.

2001	245.428.759,6	3.084,4	43,8	-5.96
2002	359.358.871,4	3.580,7	46,4	6.43
2003	468.015.146,4	4.697,6	30,2	5.61
2004	577.023.497,3	5.960,9	23,3	9.64
2005	673.702.942,7	7.304,4	16,8	9.01
2006	789.227.555,1	7.905,8	17,1	7.11
2007	880.460.879,2	9.655,9	11,6	5.03
2008	994.782.858,4	10.930,6	13	0.85
2009	999.191.848,1	8.979,8	0,4	-4.70
2010	1.160.013.978,3	10.559,8	16,1	8.49
2011	1.394.477.165,5	11.205,2	20,2	11.11
2012	1.569.672.114,9	11.587,8	12,6	4.79
2013	1.809.713.086,7	12.480,4	15,3	8.49
2014	2.044.465.875,8	12.112,4	13	5.17
2015	2.338.647.493,7	11.018,9	14,4	6.06
2016	2.608.525.749,3	10.882,5	11,5	2.88

Kaynak: URL-1, 2017.

Tablo 1'de, 2000-2016 yılları arasındaki ekonomik değişimler, GSYİH ve kişi başına GSYİH rakamları ile verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere, 2002-2008 döneminde GSYİH ve kişi başına GSYİH' de sürekli bir artış meydana gelmiştir. 2002 yılında 3.580 dolar olan kişi başına GSYİH, 2008 yılında 10.930 dolara yükselmiştir. Bu dönem, yüksek oranlı büyümenin gerçekleştiği bir dönem olmakla birlikte, bu dönemde Dünya ekonomisinde de büyüme ortalaması oldukça yüksek düzeydedir. Kişi başına GSYİH, 2009 yılında 8.979 dolara düşmüş ve daha sonraki yıllarda ise inişli-çıkışlı bir seyir izlemiştir. Son olarak 2016 yılında zayıf küresel büyüme seyrini devam ettirmiştir. Son beş yıllık dönemde Türkiye ekonomisinde zayıf bir büyüme performansı sürmektedir. 2016 yılında, yurt içi talep ekonomik büyümeyi olumlu etkilerken, net ihracat ise büyümeyi

negatif yönde etkilemiştir. Ayrıca Türkiye’de son dönemde ortaya çıkan jeopolitik gerginlikler, terör olayları, 2016 Temmuz ayında gerçekleşen başarısız darbe girişimi gibi problemler mal ihracatının ve turizmin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Bununla beraber, tüketici ve yatırımcı güveninin azalmasına, iktisadi faaliyetlerin yavaşlamasına da neden olmuştur. Bu sorunlardan dolayı, 2016 yılı genel olarak büyüme oranının geçmiş yıllara oranla daha zayıf kaldığı bir yıl olmuştur.

Şekil 2: Türkiye’de 1961-2016 Dönemi Büyüme Oranları (URL-2, 2017).

1961-2016 yılları büyüme oranlarını kapsayan Şekil 2’de görüldüğü üzere, Türkiye’de 2001 krizi sonrası, 2002-2006 döneminde toparlanma yaşanmış 2000, 2003, 2004 yılları için sırasıyla % 6.6, % 5.6 ve % 9.6 oranlarında büyüme gerçekleşmiştir. 2002–2006 döneminde ortalama olarak % 7.2 reel GSYİH büyümesi ile başarılı bir üretim artış trendi yakalanmıştır. Buna karşın 2007 yılında büyüme oranı % 5; 2008’de ise % 0.8 büyüme gerçekleşmiştir. 2008’de büyümenin % 0.8 olarak gerçekleşmiş olmasının nedeni, küresel krizin etkilerinin 2008’de ortaya çıkması ve bu dönemde negatif büyüme beklentisinin oldukça güçlenmesindedir. 2001 yılından sonra en düşük büyüme oranı seviyesi 2009 yılında görülmüştür. Büyüme oranı, 2011’de tekrar zirve yaptıktan sonra 2016 yılına kadar inişli-çıkışlı bir seyir izlemeye devam etmiştir.

Türkiye’de, ekonomik büyümenin ve gelişmenin duraklamasına ve ülkenin krize uğramasına sebep olan unsurlar genel olarak enflasyon, borçlar, gelir dağılımı adaletsizliği ve kişi başına düşen gelirin az olmasından kaynaklanan sorunlardır. Mal ve hizmetlerin fiyatlarının sürekli artması anlamına gelen enflasyon, mal ve hizmetlere olan talebin

artması ve talebin üretilenden fazla olması halinde, üretim maliyetlerinde artış meydana getirmektedir. Bu sebeple, satın alma gücünde düşüşe yol açmaktadır. Ayrıca gelir dağılımının bozulmasına, paranın değerinin düşmesine ve verimliliğin azalmasına neden olur. Bunun gibi pek çok olumsuz etkisi görülen yüksek enflasyon, yıllarca Türkiye’de kronik bir problem haline gelmiştir. Türkiye’deki yüksek enflasyonun sebebi, mevcut üretim faktörlerinin verimli bir şekilde kullanılmaması sonucu ortaya çıkan üretim yetersizliğidir (Karagül, 2002: 113). Bu yüksek ve istikrarsız enflasyonist ortam nedeniyle meydana gelen belirsizlikler, ülkenin diğer ülkelerle olan dış ticaret dengesini bozarak rekabet etme gücünü azaltır. Bu nedenle, büyümeyi ve istihdamı arttıracak olan uzun vadeli doğrudan yatırımlar ülkeye gelmemektedir. Enflasyon belirsizliği, beklenen yüksek enflasyonun çıkardığı maliyetlerle birlikte, ekonomik birimlerin piyasadaki değişiklikleri ve gelecekte meydana gelebilecek olumsuzlukları tam olarak algılayamamasına, ayrıca karar alıcıların uzun vadeli sözleşmelere risk primlerini de eklemelerine neden olmaktadır. Bu durum ekonomide kendini, yüksek faiz oranı ve düşük yatırım düzeyi olarak göstermektedir. Sonuç olarak, ekonomik birimler tasarruflarını uzun vadeli üretken yatırımlara kaydırmak yerine, kısa vadeli üretken olmayan yatırımlara doğru kaydırmaktadır (Artan, 2008: 114).

Bir ülkede gerçekleşen siyasi istikrarsızlık, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ekonomiyi ve toplumsal hayatı olumsuz etkilemektedir. Türkiye’de kaynakların etkin kullanılmamasının sebebi siyasi nedenlerdir. Türkiye’de, ortaya çıkan koalisyon hükümetleri, erken seçimler, parlamentoda kutuplaşma, terör olayları, seçmenlerin kararsızlıkları gibi siyasi istikrarsızlıklar toplumun güvenini sarsarak, hükümet politikalarının etkinliğini azaltmıştır (Karagül, 2002: 115-122). Bu nedenle, Türkiye ekonomisinin büyüme ve gelişmesinde önemli engellerden biri de yönetim hatalarıdır. Uygulanan politikalarla, ülkemizde kaynakların etkin kullanılmaması ve üretime yeterince destek verilememesi ekonomik büyümenin gerilemesine neden olmuştur.

Türkiye’nin ekonomik büyüme hızını arttırabilmesi için ilk olarak, büyüme sürecinde eğitime ya da beşeri sermayeye daha fazla önem verilmelidir. Gelişmiş teknolojiye dayanan üretim yapısına geçerek, daha fazla beceriye dayanan işgücüne sahip olunması gerekmektedir. İkinci olarak, Türkiye bütçe açıklarından ve yüksek enflasyon ortamından kurtularak iktisat politikalarında istikrarı sağlamalıdır. 2001 yılından bu yana uygulanan maliye politikaları ile kontrol altına alınan bütçe açıkları ve enflasyon ekonomik büyümenin hızlanmasında etkili olmuştur. Ancak uzun vadeli büyümenin sağlanabilmesi

için, makroekonomik istikrarla, ucuz emeğe dayalı sanayiden, daha ileri teknolojiyi kapsayan uzun vadeli sanayileşmeye geçilmesi gerekmektedir. Üçüncü olarak, iktisadi ve siyasi kurumlar iktisadi belirsizliği azaltarak, daha yüksek verimlilik sağlayan iktisadi yapıların meydana gelmesine zemin hazırlar. İktisadi belirsizliğin azalması ile yatırımların, teknolojik gelişmenin ve yeniliklerin artması özendirileceğinden iktisadi büyüme hız kazanır (Pamuk, 2007: 40-43).

2.2. Türkiye’de İşsizlik

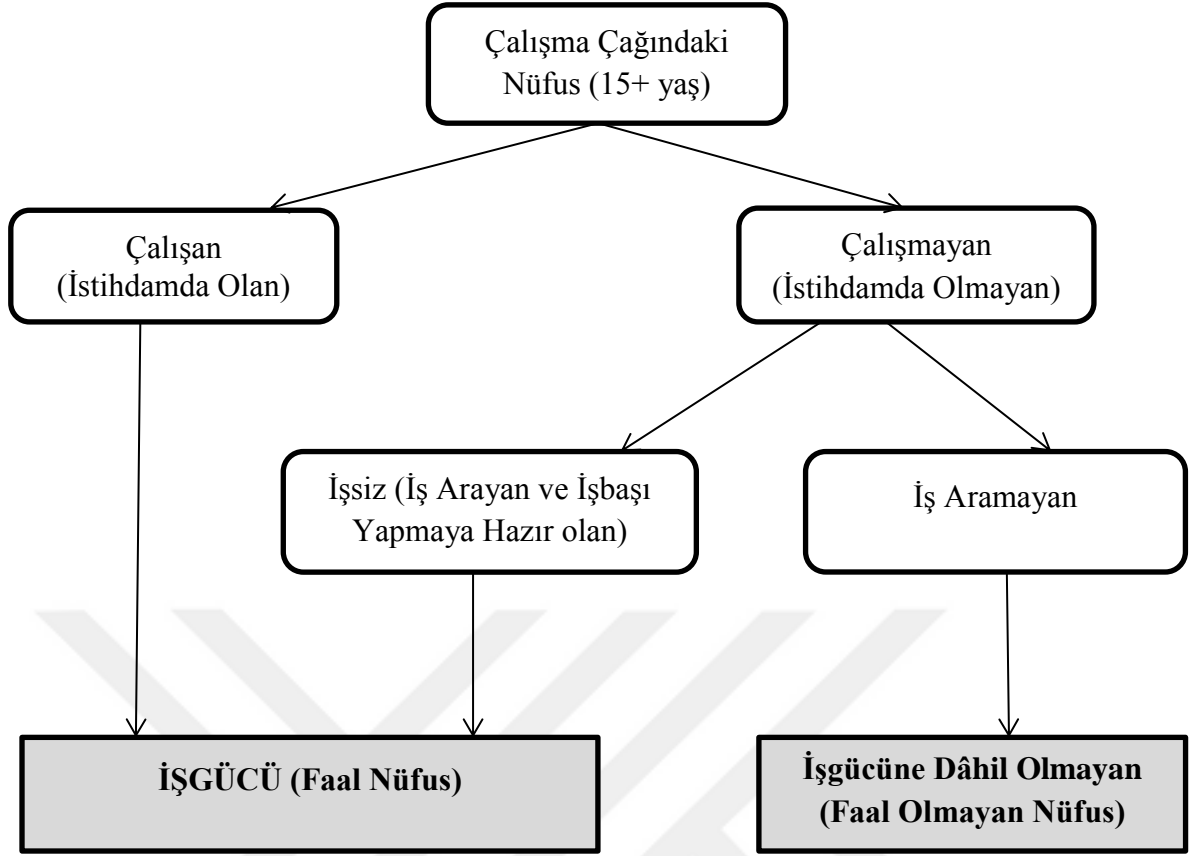
Bu bölümde genel olarak ülkemizin en önemli sosyo-ekonomik sorunlarından olan işsizlik durumu ele alınmıştır. İstihdam ve işsizliğin sektörlere, meslek gruplarına, işteki durumlarına, eğitime, cinsiyete, yaş durumuna ve bölgelere göre dağılımı ele alınmıştır. Türkiye’nin işsizlik ve istihdam yapısı TÜİK verileriyle değerlendirilmiştir.

Türkiye’de istihdam ve işsizlik politikalarına ilişkin gelişmelere bakıldığında, işsizlikle mücadeleyle yönelik önlemler ilk beş yıllık kalkınma planı itibarıyla tüm kalkınma planlarında yer almaktadır. Ancak, kalkınma planlarında yer alan işsizlikle mücadele için öngörülen politikalar belirsiz ve bir sonraki planda yer almayan önerilerdir. Genellikle planlarda işsizlik, temel olarak ekonomik büyümeyle ilişkilendirilmiş ve ekonomik büyüme gerçekleştiğinde işsizliğin azaltılabileceği belirtilmiştir. Ancak hükümet değişiklikleri sebebiyle hazırlanan planlar süreklilik gösterememiştir. Dolayısıyla ülkemizde planlı dönemden bugüne kadar, kapsamlı bir ulusal istihdam politikası belirlenememiştir (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006: 129).

İşsizlik, günümüzde Türkiye’nin en önemli sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. Sanayileşmede arzu edilen seviyeye gelinememesi, tarım toplumu özelliğinin belli düzeyde devam etmesi, hızlı artan genç nüfusun istihdamını karşılayabilecek yatırımların yapılamaması gibi pek çok problem Türkiye’de işsizlik sorununu ortaya çıkarmaktadır. İşsizliği azaltabilmek için, ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi, yani yatırımların desteklenmesi gerekmektedir. Ancak Türkiye’de yapılmaya çalışılan üretim ve ihracat, girdi maliyetleri ile enerji ve istihdam maliyetlerinin yüksek olması, bürokrasiden kaynaklanan engeller gibi pek çok sorunla karşılaşmakta, bu nedenle yatırımlar istenilen seviyeye ulaşamamaktadır. Bundan dolayı ekonomik büyüme, işsizliği azaltmada etkili olamamaktadır.

Tüm ülkelerin gündeminde önemli yer tutan istihdamla ilgili sorunlar, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ve ekonomik yapılarına göre farklılık göstermektedir. Ülkemizde de nüfus artış hızının yüksek olmasına rağmen işgücünün niteliksiz olması, sermaye birikiminin ve yatırımların yetersiz kalması, piyasadaki rekabet ortamının gerektirdiği nitelikli işgücü talebi gibi pek çok unsur işsizlik ve istihdamın öncelikli bir sorun haline gelmesine yol açmıştır (Alancıoğlu ve Utlu, 2012: 191). Bu yüzden Türkiye’de istihdam ve işsizlik sorununu çözmek için bu gibi sorunların özelliklerinin iyi belirlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de işsizlik sorununu daha iyi değerlendirebilmek için ilk önce ülkemizin demografik yapısını inceleyebiliriz. Ülkemizde kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus istihdam, işsiz ve işgücüne dâhil olmayanlar olarak üç gruba ayrılmaktadır. TÜİK’in yaptığı işgücü anketinde yer alan sorular sonucunda, istihdamda olma durumu diğer iki gruptan her zaman için daha çok önceliğe sahiptir. Bir birey hem çalışıp, hem de iş arıyorsa istihdam ediyor demektir. İşsizliğin de işgücüne dâhil olmama karşısında bir önceliği vardır. Mesela emekli olan bir kişi iş arıyorsa ve işbaşı yapmaya da hazırsa, işsiz olarak sınıflandırılmaktadır. Bu şekilde oluşturulan ve işgücü çatısı olarak adlandırılan şema aşağıda gösterilmiştir (TÜİK, 2007: 23).

Şekil 3: İşgücü Çatısı (TÜİK, 2007).

İstihdam yapısının en büyük belirleyicilerinden olan nüfus, ülkemizde sürekli artış göstermekte ve bunun çoğunluğunu genç nüfus oluşturmaktadır. Bir ülkenin nüfus yapısında genç nüfusun fazla olması hem çalışma çağındaki nüfusu arttırmakta hem de işgücüne katılan nüfusun artmasını sağlamaktadır. Demografik yapı istihdam yapısını doğrudan etkileyerek işgücü piyasasında ön plana çıkmaktadır.

Türkiye’de işsizlik ve istihdam sorunlarını incelerken ilk önce işgücü piyasasının temel özelliklerine bakmak gerekir. Ülkemizde 1960’ların sonunda işsizlik oranı %3.5 civarında ve devamlı olarak bir artış gösterme eğilimindeydi. 1970’lerin sonunda meydana gelen ekonomik kriz işsizlik oranını daha da arttırmış ve 1976 yılında işsizlik oranı tüm yılların en yüksek seviyesine ulaşarak %9 civarında gerçekleşmiştir. Bunun ardından reel ücret artışları 1977 yılında sınırlansa da işsizlik oranında herhangi bir azalma meydana gelmemiştir. 1978 yılında %10.1 seviyesine ulaşan işsizlik oranı, 1979 yılında gerçekleşen ekonomik daralma nedeniyle %8.9’a inmiştir (Ansal ve diğ.,2000:103). 1980 yılında IMF destekli istikrar programı ve devamında gelen askeri darbe ile birlikte güç dengelerinde meydana gelen değişiklikler emek piyasasında önemli yeniliklere sebep olmuştur. Ayrıca

bu dönemde değişen hükümet politikalarına bağlı olarak ortaya çıkan tarım ürünleri fiyatlarının düşmesi, iç göç oranının artması gibi nedenler kentsel nüfusu arttırarak işsizlik oranının artmasına sebep olmuştur. Ülkemizde 1980’li yıllarda ithal ikameci sanayileşme bırakılıp, ihracata dayalı büyüme stratejisine geçilmiştir. Bu dönemde kurulu kapasitenin kullanılması ve iç talebin bastırılması yoluyla ihracatta artış sağlanmış, işsizliği azaltıcı etki görülmemiştir (Gül, Ekinci ve Konya, 2009: 183). 1980 yılı sonrasında reel ücretlerde düşme görülse de istihdam artışı geride kalmıştır. 1990’lı yılların başında işsizlik oranları incelendiğinde bir düşüş görülmekte, ancak 1994 yılında meydana gelen kriz işsizliğin artmasına neden olmaktadır. İşsizlik oranları 2001 yılına kadar düşmeye devam etmiştir. 2001 yılında meydana gelen krizle toparlanan işsizlik oranları yeniden artış göstermeye başlamıştır. Özellikle bankacılık sektörünü vuran 2001 krizi beyaz yakalının yani eğitimli kişilerin işsiz kalmasına sebep olmuştur (Ataman,2006: 97). 2001’de uygulanmaya başlanan istikrar programı ile Türkiye’de enflasyon kontrol altına alınmış, kamu açığı ve borçlanması iyileştirilmiş, ekonomik büyüme sağlanmıştır. Ancak artan büyüme yüksek işsizlik oranını beraberinde getirmiştir. İşsizlik oranı %10 seviyesine çıkmış, 2008’de ortaya çıkan küresel krizin yıkıcı etkileri nedeniyle işsizlik rakamları artmaya devam etmiştir. Üretimin, iç talebin ve ihracatın azalması gibi unsurlar işsizliği arttıran sebepler olmuşlardır. 2009’dan sonra kredi derecelendirme kuruluşlarından yatırım yapılabilir notu alan Türkiye’de işsizlik rakamlarında düzelmeler görülmüş ve 2012 yılına kadar işsizlik oranları düşmüştür. 2009 küresel ekonomik krizi ile beraber %14’e çıkarak zirve yapan işsizlik oranı 2012 yılında %9.5’e kadar inse de sonraki yıllarda hızla tırmanmaya devam etmiştir.

Tabloda 2’de Türkiye’de 1988-2016 arası dönemde işgücü, istihdam, 15 yaş ve üstü kurumsal olmayan sivil nüfus ile işgücüne katılım oranı gösterilmektedir. Tablo 2’ye göre, 15 yaş ve üstü kurumsal olmayan sivil nüfus bir önceki yıla göre sürekli artış göstermekte olup, 1988 yılında 33 milyon 746 bin kişi iken iş gücü 19 milyon 391 bin kişidir. 2000 yılında 46 milyon 211 bin kişi iken işgücü 23 milyon 078 bin kişidir. 2016 yılında ise 15 yaş ve üstü çalışma çağındaki nüfus 58 milyon 720 bin kişi işgücü 30 milyon 535 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. İşgücüne katılım oranlarına baktığımızda ise 1988, 2000, 2010 ve 2016 yıllarında sırasıyla 57.5, 49.9, 48.8 ve 52 olmuştur. Bunun anlamı ise çalışma çağındaki nüfus yıllar itibariyle sürekli artış gösterirken, iş gücüne katılım oranları 2010 yılına kadar azalış göstermiş ve 2010 yılından sonra tekrar artmaya başlamıştır. İşsizlik ve işgücüne katılım oranları incelendiğinde ise işgücüne katılım oranlarının OECD

ortalamasına göre daha düşük olduğu görülmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde meydana gelen durgunluk ve piyasa yapısındaki değişimler işsizlik oranlarını dikkat çekici bir biçimde etkilemektedir. 2000 yılında %6,5 olarak gerçekleşen işsizlik oranı, 2001 krizinden sonra ekonominin küçülmesi, uygulanan iktisadi ve sosyal politikalar, tarımdaki istihdamın düşmesi gibi unsurlar nedeniyle sürekli yükselmeye başlamıştır. Krizden sonra işsizlik oranı 2006 yılına azalma göstermiş fakat bu azalma sürekli olmamış ve işsizlik oranı 2009 yılında yaşanan küresel kriz nedeniyle doğal işsizlik oranının iki katını da aşarak en yüksek orana ulaşmıştır. 2009 yılında işsizlik oranı %14 rakamına ulaşarak rekor seviyeyi görmüştür. Bu yılı takip eden dönemlerde işsizlik oranlarında azalma görülmüş olsa da son yıllarda işsizlik rakamları tekrar artmaya başlamıştır. Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaştakilerde işsiz oranı 2016 yılında %10.9 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Tablo 2: Türkiye’de İşgücü, İstihdam ve İşgücüne Katılım Oranları
(1988-2016)

Yıllar	İşgücü (Bin Kişi)	İstihdam (Bin Kişi)	15 Yaş ve Üstü Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus	İşgücüne Katılım Oranı %	İşsizlik Oranı %
1988	19.391	17.755	33.746	57.5	8.4
1989	19.931	18.222	34.315	58.1	8.6
1990	20.150	18.539	35.601	56.6	8.0
1991	21.010	19.288	36.869	57.0	8.2
1992	21.264	19.456	37.984	56.0	8.5
1993	20.314	18.500	38.957	52.1	8.9
1994	21.877	20.006	40.038	54.6	8.5
1995	22.286	20.586	41.176	54.1	7.6
1996	22.697	21.194	42.243	53.7	6.6
1997	22.755	21.204	43.299	52.6	6.8
1998	23.385	21.778	44.295	52.8	6.9
1999	23.878	22.048	45.311	52.7	7.7

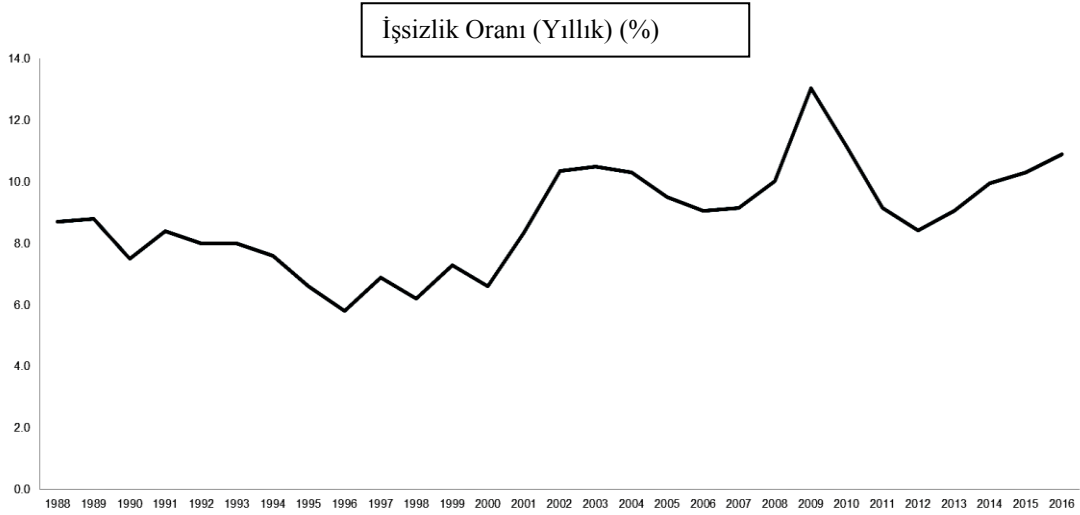
Tablo 2'nin devamı.

2000	23.078	21.581	46.211	49.9	6.5
2001	23.491	21.524	47.158	49.8	8.4
2002	23.818	21.354	48.041	49.6	10.3
2003	23.640	21.147	48.912	48.3	10.5
2004	22.016	19.632	47.544	46.3	10.8
2005	22.454	20.066	48.358	46.4	10.6
2006	22.751	20.423	49.174	46.3	10.2
2007	23.114	20.738	49.994	46.2	10.3
2008	23.805	21.194	50.772	46.9	11.0
2009	24.748	21.277	51.686	47.9	14.0
2010	25.641	22.594	52.541	48.8	11.9
2011	26.725	24.110	53.593	49.9	9.8
2012	27.339	24.821	54.724	50	9.2
2013	28.271	25.524	55.608	50.8	9.7
2014	28.786	25.933	56.986	50.5	9.9
2015	29.678	26.621	57.854	51.3	10.3
2016	30.535	27.205	58.720	52	10.9

Kaynak: URL-1, 2017.

Aşağıdaki şekil 4'te 1988-2016 yılları için baktığımız işsizlik oranları ülkemizde genel olarak devamlı bir şekilde yüksek seyretmektedir. 2005-2016 yılları arasında %9-11 civarında değişiklik göstermekte olan işsizlik oranları 2009 yılında %14'e kadar yükselerek zirveyi görmüştür. Ayrıca Ülkemizde işsizlik oranları mevsimsel faktörlerin etkisiyle, Ocak ve Şubat aylarında zirve yaparken, Haziran ve Temmuz aylarında dip yapmaktadır. Turizm ve tarım sektörünün de etkisiyle kış aylarında zirve yapan işsizlik oranı yükselme gösterirken, yaz aylarına doğru düşmektedir. Buna ek olarak ülkemizde

kentsel işsizlik her zaman kırsal işsizlikten daha fazla gerçekleşmektedir. Her iki işsizlik türü de Ocak ve Şubat aylarında en yüksek değerlere ulaşırken, Haziran ile Temmuz aylarında en az değere düşmektedir. Kentsel işsizliğe göre kırsal işsizlikte mevsimsel faktörlerin etkisi daha fazla görülmektedir.

Şekil 4: Türkiye’de İşsizliğin Sergilediği Değişim (1988-2016 Dönemi) (URL-2, 2017).

Ülkemizde işsizliği etkileyen faktörler; hızlı nüfus artışı, toplam nüfusta genç nüfusun payının fazla olması gibi demografik nedenler olduğu gibi, iç göç ve kentleşmenin meydana getirdiği eğitim ve bölgesel dengesizlik eğilimleri de işsizliği arttıran faktörlerdir (Bozdağlıoğlu, 2008: 50). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde işgücü ve istihdam problemleri, aslında kalkınma girişimlerinin birer parçasıdır. Bu problemler eğitim, yatırım, maliye, para politikalarından, kurumsal iyileştirmelerden bağımsız olarak ele alınamaz (Bulutay, 1995: 21-23). Bu nedenle ülkemizde yapısal bir sorun haline gelen işsizliği daha detaylı inceleyebilmek için iktisadi faaliyet kollarına, cinsiyet ve yaş gruplarına, iş arama süresine, mesleklere, eğitime ve coğrafi bölgelere göre değerlendirme yapılabilir.

2.2.1. İstihdam ve İşsizliğin Sektörel Dağılımı

Türkiye ekonomisindeki sektörel eğilimlere bakabilmek için çalışanların son çalıştıkları iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımını incelemek gerekir. Türkiye’de uzun yıllardır devam eden yapısal dönüşüm sürecinde hizmet ve sanayi sektörünün ekonomi

içindeki payı yükselirken, tarım sektörünün önemi azalmaktadır. Ayrıca işsizliğin sektörel dağılımına bakıldığında sanayi ve hizmetler sektöründe işsizlik fazla iken, en az işsizlik tarım sektöründe bulunmaktadır.

Tablo 3’te 2005-2016 dönemine ait istihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde, genel olarak en yüksek payın hizmet sektöründe olduğu, bunu tarım sektörünün ve daha sonra da sanayi sektörünün izlediği görülmektedir. İstihdamın sektörel dağılımında sanayi istihdamı incelendiğinde ciddi artış ve ya düşüşler yaşanmadığı görülmektedir. Hizmetler sektörü incelediğinde ise istihdam edilen kişi sayısındaki artışın diğer sektörlerle oranla daha istikrarlı olduğu görülmektedir. Genel olarak tarımdaki istihdamın hizmetler sektörüne kayması nedeniyle en fazla artış hizmetler sektöründe olmaktadır. Ayrıca Türkiye’nin işgücü piyasasında, tarımın ağırlığı fazla olup bu durum gizli işsizliğe neden olmaktadır. 2001 krizinden sonra ortaya çıkan tarımdaki çözülme nedeniyle bu sektörden ayrılan ve genellikle kalifiye olmayan, eğitim düzeyi düşük ve çoğunlukla kadınların oluşturduğu işgücü, piyasadan çekilmek zorunda kalmıştır. Tarımdaki çözülme istihdamın azalmasına yol açmış, işsizlik oranı da istenilen seviyeye düşürülememiştir. Buna ek olarak kırsal bölgede yaşamakta olanların tarım dışı istihdam durumları sınırlı olduğundan, kentlerdeki tarım dışı sektörlerde istihdam artmaktadır. Ancak ekonomik kriz dönemlerinde istihdam durumlarında daralmalar yaşanmakta ve tarım sektöründe istihdam edilenlerde artışa neden olmaktadır. Örneğin 2009 küresel ekonomik krizi tarım dışı işsizliğin artışına neden olmuştur. Tarım sektöründe çalışanların bir kısmı başka sektörlerde iş bulabilir ve tarım sektöründen ayrılabilirler. Ancak bu kişiler ekonominin daralma dönemlerinde istihdam azaldığında yeniden tarım sektörüne dönmektedirler.

Tablo 3: Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı

Yıllar	Tarımda İstihdam Edilen (Bin)	Sanayide İstihdam Edilen (Bin)	Hizmette İstihdam Edilen (Bin)	Toplam İstihdam (Bin)
2005	5 014	4 241	9 281	19 633
2006	4 653	4 362	9 726	19 933
2007	4 546	4 403	10 029	20 209
2008	4 621	4 537	10 208	20 604
2009	4 752	4 179	10 380	20 615
2010	5 084	4 615	10 725	21 858

Tablo 3'ün devamı.

2011	5 412	4 842	11 332	23 266
2012	5 301	4 903	12 016	23 937
2013	5 204	5 101	12 528	24 601
2014	5 470	5 316	13 235	25 933
2015	5 483	5 332	13 891	26 621
2016	5 305	5 296	14 617	27 205

Kaynak: URL-1, 2017.

2.2.2. Cinsiyete Göre İşsizlik

İşsizliğin cinsiyete göre incelenmesi ülkemizin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koymak açısından önemlidir. Ekonomileri tarıma dayanan ekonomilerde kadın yardımcı ara eleman olarak hizmet ederken, sanayi ülkelerinde ise kadın işgücü piyasasında büyük bir pay oluşturmaktadır (Gül, Ekinci ve Konya, 2009: 167). İşgücü dinamiklerine cinsiyet açısından bakıldığında, özellikle işgücüne katılım için kadınların durumu köklü bir sorun oluşturmaktadır. Kadın istihdam göstergelerinin olumsuzluğu Türkiye istihdam verilerine olumsuz yönde yansımaktadır. Kadınların istihdam oranı yıllar itibariyle çok ciddi bir artış göstermemekle birlikte, kadın istihdam oranı erkeklerin istihdam oranının yarısından az gerçekleşmektedir. TÜİK'in hazırlamış olduğu hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre hazırlanan Tablo 4'te 2000-2002 yılları arasında kadın istihdamının arttığı, erkek istihdamının ise azaldığı görülmüştür. Kadın istihdam oranı 2002 yılında %25,3 iken, 2007 yılına kadar sürekli olarak düşmüş ve 2008' de %21,6 olarak gerçekleşmiştir. Erkek istihdam oranı 2000-2009 döneminde sürekli azalma göstermiş, 2000'de %68,9 iken 2009'de %60,7 olmuştur. 2009 küresel ekonomik kriz yılında kadın istihdam oranında artış olurken, erkek istihdam oranında azalma meydana gelmiştir. Bu durum kadın istihdam oranının kriz dönemlerinden etkilenmediğini açıklamaktadır. Son olarak 2016 yılında Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus içerisinde istihdam oranı %46,3 olup, kadın istihdam oranı %28 iken erkek istihdam oranı %65,1'dir.

Tablo 4: 2000-2016 Türkiye’de Cinsiyete Göre İstihdam,
İşsizlik ve İşgücüne Katılım Oranı

Yıllar	Kadın			Erkek		
	İşgücüne Katılım Oranı %	İstihdam Oranı %	İşsizlik Oranı %	İşgücüne Katılım Oranı %	İstihdam Oranı %	İşsizlik Oranı %
2000	26,6	24,9	6,3	73,7	68,9	6,6
2001	27,1	25,1	7,5	72,9	66,5	8,7
2002	27,9	25,3	9,4	71,6	63,9	10,7
2003	26,6	23,9	10,1	70,4	62,9	10,7
2004	23,3	20,8	11,0	70,3	62,7	10,8
2005	23,3	20,7	11,2	70,6	63,2	10,5
2006	23,6	21,0	11,1	69,9	62,9	9,9
2007	23,6	21,0	11,0	69,8	62,7	10,0
2008	24,5	21,6	11,6	70,1	62,6	10,7
2009	26,0	22,3	14,3	70,5	60,7	13,9
2010	27,6	24,0	13,0	70,8	62,7	11,4
2011	28,8	25,6	11,3	71,7	65,1	9,2
2012	29,5	26,3	10,8	71,0	65,0	8,5
2013	30,8	27,1	11,9	71,5	65,2	8,7
2014	30,3	26,7	11,9	71,3	64,8	9,0
2015	31,5	27,5	12,6	71,6	65,0	9,2
2016	32,5	28,0	13,7	72,0	65,1	9,6

Kaynak: URL-1, 2017.

2.2.3. Yaş Grubuna Göre İşsizlik

İşsizliğin temel özelliklerinden biri de genç nüfus arasında yaygın olmasıdır. İşsizlik durumu çalışma çağındaki bütün grupları negatif yönde etkilemektedir. 2000-2016 yılları itibarıyla işsizlerin yaş gruplarına göre dağılımını gösteren Tablo ?’da Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaştakilerde işsiz sayısı 2000 yılında 1 milyon 497 bin kişi

iken, 2009 yılında zirve yaparak 3 milyon 471 bin kişi olmuştur. Son olarak 2016 yılında bir önceki yıla göre 273 bin kişi artarak 3 milyon 330 bin kişi oldu.

Türkiye’de işsizlerin yaş grubuna göre dağılımında dikkati çeken faktörlerin biri, yaş miktarı arttıkça işsizlerin sayısında düşüş olmasıdır. Tablodaki verilere göre, 15-19 alt genç yaş grubunda işsizlik miktarı inişli-çıkışlı seyir izlemektedir. Genç işsiz üst grubu olan 20-24 yaş grubunda da durum farklı değildir. 15-24 yaş grubu arasındaki iki grup, toplam işsizler içinde genelde azalma göstermektedir. Özellikle 20-24 yaş grubu, 2000 yılında en yüksek paya sahipken, bu tarihten itibaren yerini 25-34 yaş grubuna bırakmıştır. 25-54 Aralığındaki iki yaş grubu ise, toplam işsizler içindeki en yüksek paya sahip olan yaş gruplarıdır. Bu iki grup, Tablo 5’de belirtilen yıllarda sürekli olarak en yüksek paya sahip gruplar olmuştur. 55 üzeri yaş grubunun payında ise zaman içinde pek bir değişiklik gerçekleşmemiş, yaşlıların işsizlik miktarı genelde yaş ilerlemesine bağlı olarak azalma göstermiştir. Ayrıca Ülkemizde genç işsizlik ile toplam işsizlik arasında uzun yıllardır bir bağlılık vardır. 2001 yılında kriz nedeniyle her yaş grubunda işsizlik miktarında artış olmuştur. Aynı şekilde 2009 krizinde de bütün yaş gruplarında işsizliğin fazla miktarda artmış olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Türkiye’de İşsizlerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yıllar	15-19	20-24	25-34	35-54	55+	Toplam
2000	247	458	439	318	35	1.497
2001	317	546	599	466	40	1.967
2002	339	641	785	641	58	2.464
2003	321	654	847	614	57	2.493
2004	287	633	801	611	53	2.385
2005	299	582	800	651	55	2.388
2006	284	547	783	652	62	2.328
2007	325	547	783	660	62	2.377
2008	330	567	874	762	79	2.611
2009	401	725	1.184	1.054	107	3.471
2010	313	648	1.012	966	108	3.046
2011	258	574	868	816	98	2.615
2012	234	541	858	789	96	2.518

Tablo 5'in devamı.

2013	268	589	914	862	114	2.747
2014	281	578	924	929	142	2.854
2015	294	625	942	1027	169	3.057
2016	287	698	1060	1113	171	3.329

Kaynak: URL-1, 2017.

Tablo 6'da Türkiye'de yaş gruplarına göre işsizlik oranlarına bakıldığında ise 15-19 yaş aralığı nüfusunu oluşturan genç nüfus için işsizlik oranı 2000 yılında %10,7 iken, 2009 yılında %23,6 ve 2016 yılında %16,2'dir. Genç işsiz grubuna giren 20-24 yaş grubunda da 2000 yılında işsizlik oranı %14,8 iken, 2009 yılında %26,3 ve 2016 yılında %21,5'dir. Bu yaş grubuna ait işsizlik oranlarının normal işsizlik oranlarından yüksek çıkmasının birçok sosyal ve ekonomik sebepleri mevcuttur. Bunlardan en önemlisi genç nüfusun büyük bir kısmının ilk kez iş arıyor olmasıdır. Buna ek olarak Türkiye'de genç nüfus yoğunluğunun fazla olması, genç işgücünün aranan niteliklere uygun olmaması ve kırdan kente iş bulmak için gelen genç nüfusun kentte işsiz kalması gibi sebepler işsizliğin genç yaş grubunda birikmesine neden olmaktadır. İşsizliğe karşı duyarlı olan genç nüfus işsizlik oranlarında önemli bir paya sahiptir.

Tablo 6: Yaş Gruplarına ve Dönemlere Göre İşsizlik Oranı

Yıllar	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
2000	10,7	14,8	7,2	5,0	4,5	3,5	3,0	3,8	2,2	2,0	0,5
2001	14,6	17,3	9,6	6,7	6,5	4,9	5,1	4,1	2,9	1,5	0,8
2002	16,7	20,8	11,9	8,6	8,1	7,3	6,6	5,8	4,8	1,6	0,8
2003	17,9	22,1	12,7	9,0	7,4	6,5	6,5	6,0	4,5	2,5	0,7
2004	17,7	22,2	13,9	9,3	7,8	6,8	6,3	6,5	4,0	2,9	1,1
2005	18,2	20,9	13,2	9,3	7,7	6,9	6,9	6,9	4,6	2,9	0,8
2006	17,4	20,1	12,9	8,6	7,4	6,9	6,6	6,8	5,3	2,8	0,8
2007	19,7	20,1	12,4	8,7	7,4	6,8	7,0	6,2	5,0	3,2	0,8
2008	19,6	21,0	13,2	9,7	8,2	7,7	7,6	6,8	6,0	3,7	1,0
2009	23,6	26,3	17,5	12,6	11,2	10,2	9,5	9,2	7,7	4,1	1,4
2010	18,8	23,5	14,9	10,3	9,6	8,5	8,6	8,3	6,7	4,4	1,5

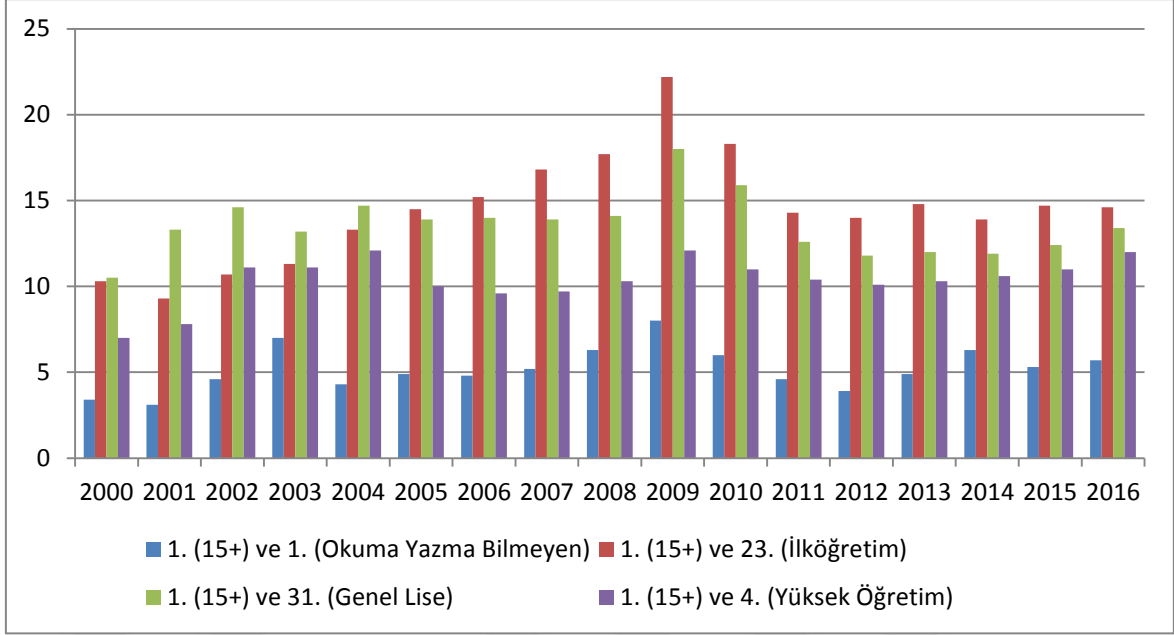
Tablo 6'nın devamı.

2011	15,8	19,8	12,5	8,6	7,5	7,0	7,0	6,8	5,9	3,1	1,2
2012	14,9	19,0	12,2	8,3	6,9	6,5	6,7	6,4	5,3	3,3	0,9
2013	16,4	20,0	12,6	8,8	7,8	6,7	6,4	6,7	5,8	4,2	1,1
2014	16,1	18,9	13,00	8,8	7,7	7,1	6,9	7,8	6,7	4,7	2,1
2015	16,5	19,7	13,2	8,9	8,2	7,8	7,00	8,3	7,2	5,8	2,5
2016	16,2	21,5	14,6	10,1	8,7	8,00	7,8	7,8	6,6	5,6	2,6

Kaynak: URL-1, 2017.

2.2.4. Eğitim Durumuna Göre İşsizlik

Türkiye’de işsizliğin yapısal boyutlarını görebilmek için mevcut işsiz nüfusun eğitim durumunun incelenmesi gerekir. İşsiz nüfusun eğitim seviyesinin belirlenmesi işsizliğin nedenlerine de ortaya koymakta önemlidir. Şekil 5 incelendiğinde, okuma yazma bilmeyenlerin işsizlik oranının inişli çıkışlı bir değişim süreci geçirmekte olduğu, İlköğretim mezunu işsizlik oranının en fazla 2009 yılında arttığı görülmektedir. Eğitim düzeyine bakıldığında en yüksek işsizlik oranını ilköğretim mezunları oluşturmaktadır. Bu da işsizliğin nedeninin eğitim düzeyine bağlı olduğunu ortaya çıkarmaktadır. 2000 yılında genel lise mezunlarına ait işsizlik oranı % 10,5 iken 2016’da 13,4’tür. Son olarak, yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranları incelendiğinde, genel işsizlik oranlarının üstünde ve yüksek seyrettiği görülmektedir. 2000 yılında yükseköğretim mezunlarına ait işsizlik oranı %7 iken 2016 yılında bu oran %12’ye çıkmıştır. Bu da eğitimin, işsizlik üzerinde etkisi olmakla birlikte, işsizlik oranlarının düşürülmesinde tek unsur olmadığını göstermektedir.

Şekil 5: 2000-2016 yılları Türkiye’de Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları (URL-1, 2017).

2.2.5. İş Arama Süresine Göre İşsizlik

İş arama süresini ele alarak işsizliği incelemek, işsiz kalınan süre uzadığında işsizlik sorununun yapısal bir hale gelmesi açısından önem arz etmektedir. İş arama sürelerine göre işsizlik “1 yıldan az” ve “1 yıldan ve daha çok” olmak üzere iki farklı kategoride incelenmektedir. “1 yıl ve daha uzun süreli” işsiz kalanlar ise “uzun süreli işsizler” olarak tanımlanmaktadır. Uzun süreli işsizlik ile ilgili pek çok farklı tanımlama ve görüş olsa da ILO çalışmalarında bir yıl ve daha uzun süre işsiz olanlar uzun süreli işsiz olarak kabul edilmektedir. Kısa süreli işsizlerin miktarının uzun süreli işsizlerin miktarına göre ağırlıkta olmasının nedeni istihdam açısından pozitif bir durumdur. Ancak uzun süreli işsizlerinde sayısı önemli derece yüksektir. Ayrıca uzun süre işsiz kalanlar, hem iş yetenek ve tecrübelerini unuttukları için hem de iş bulma ümitleri azaldığı için iş aramaktan vazgeçmektedirler. Bu durumda olanlar işgücü anketlerine işsiz olarak yansımamakta olup, uzun süreli işsiz miktarı daha düşük çıkabilmektedir.

İşsizliğin devamlı bir hale gelmemesi için bir yıldan kısa bir süre içinde çözüme kavuşturulması gerekir. İşsizlik süresinin bir yılı aşması durumunda işsiz kalanların moral ve motivasyonlarının eksilmesi, iş bulma ümidinin azalması, bu süreçte tembelliğe alıştıklarından istihdam edilebilmek için sahip olmaları gereken yeteneklerini kaybetmeleri, yeni bir işe başlasalar dahi uyum problemi yaşadıkları ve sosyal dışlanma

hissiyatına kapıldıkları yapılan pek çok çalışmada ortaya çıkan gerçeklerdir. Sonuç olarak işsizlerin yeniden işgücü piyasasında yer alması için gösterilen çaba, daha fazla süre ve daha fazla maliyete neden olmaktadır (Duruel, 2004: 77).

Tablo 7: İş Araması Süresine ve Yıllara Göre İşsizler

Yıllar	1-2 ay	3-5 ay	6-8 ay	9-11 ay	1 yıl ve daha fazla 2 yıldan az	2 yıl ve daha fazla 3 yıldan az	3 yıl ve daha fazla	Toplam
2000	530	395	164	50	190	72	44	1.445
2001	648	595	208	65	264	90	54	1.924
2002	704	583	279	102	428	176	94	2366
2003	781	660	288	83	323	156	104	2395
2004	490	515	312	106	456	256	206	2341
2005	513	520	289	90	429	261	241	2343
2006	562	533	272	82	414	216	192	2271
2007	658	578	274	99	402	170	139	2320
2008	777	688	308	98	410	167	118	2566
2009	957	929	502	175	538	199	135	3435
2010	906	724	375	142	533	208	124	3012
2011	862	611	315	108	428	168	91	2583
2012	826	646	291	99	401	147	71	2481
2013	904	709	327	99	452	138	76	2705
2014	1195	694	285	89	408	126	55	2.852
2015	1265	709	327	111	462	131	52	3.057
2016	1380	792	353	118	492	124	70	3.329

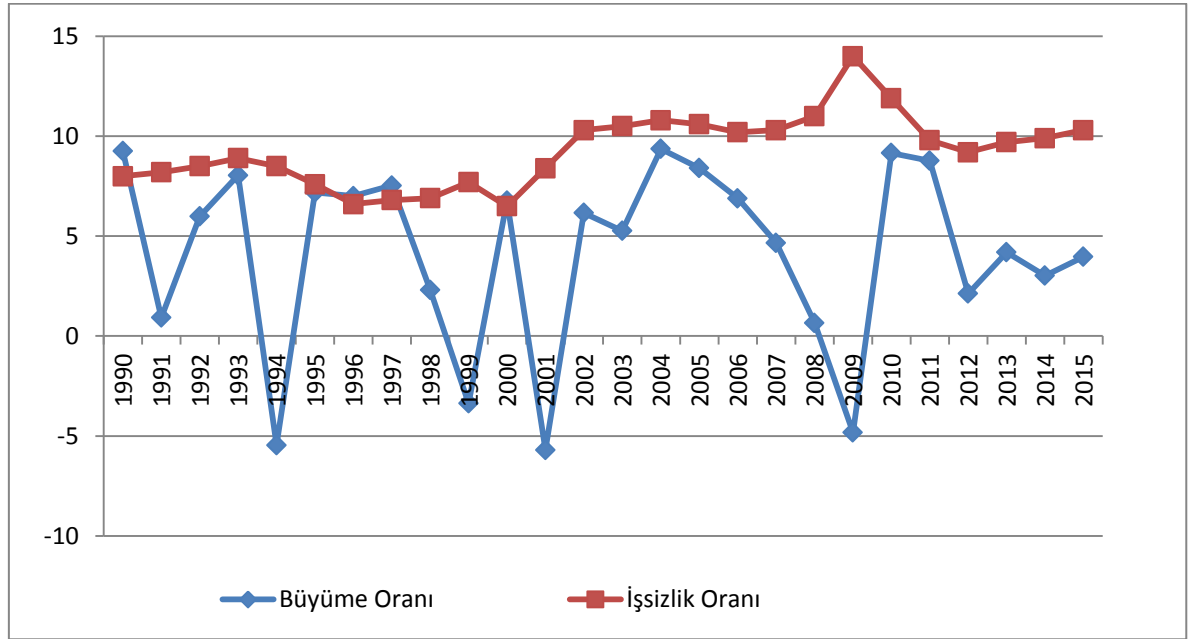
Kaynak: URL-1, 2017.

Tabloda görüldüğü gibi ülke genelinde iş arayanların bir yıldan daha az sürede iş aradığı görülmektedir. Bir yıldan daha fazla süredir iş arayanların sayısı da önemli derecede yüksek bir seviyededir. Tablo 7’yi incelediğimizde en yoğun iş arama süresinin 1-2 aylık kategoride olduğunu görüyoruz. Fakat bu kategoride iş arayanlar genellikle geçici olarak işsiz olanlardır. 2000-2016 döneminin incelendiği tabloda genel olarak iş arama süresi kısa dönemde en fazla 1-2 ay iken, uzun dönemde ise bir yıldan fazla ancak iki yıldan az olduğu görülmektedir. 2000 yılında 530 bin kişi 1-2 ay içerisinde iş bulabilirken,

2016 yılında bu rakam 1 milyon 380 bin kişiye yükselmiştir. Ayrıca tabloda da görüldüğü üzere, işsiz nüfusun bir yıldan kısa bir sürede iş sahibi olması istihdamın esnek yapıda olduğu sonucunu ortaya çıkartır.

2.3. Türkiye’de İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki

Bu bölümde Türkiye’de işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiş, konunun daha iyi kavranmasına yönelik zemin oluşturmak açısından GSYİH ve işsizlik göstergelerinin gelişim seyri aşağıdaki Tablo 8’de ele alınmıştır.

Şekil 6: Türkiye’de Büyüme ve İşsizlik Oranı, (1990-2016) (URL-2, 2017).

Şekil 6’nın daha iyi anlaşılması amacıyla, işsizlik ile büyüme oranları her bir yıl için ayrı ayrı Tablo 8’de gösterilmiştir. Tablo 8 incelendiğinde Türkiye ekonomisinin 1994, 1999, 2001 ve 2009 yıllarında küçüldüğü görülmektedir. Tabloya işsizlik açısından bakıldığında değişimin daha çok artma yönünde olduğu dikkati çekmektedir. İşsizliğin 1993 yılına kadar artış gösterdiği, 2001, 2002, 2003 ve 2004 yıllarında ise sürekli olarak bir önceki yıla kıyasla arttığı gözlenmektedir. 2009 yılında işsizlik bir önceki yıla göre önemli bir derecede artmıştır. Bu ölçüde büyük bir artış daha önce 2001 yılında da ortaya çıkmıştır. Tam aksi yönde bir gelişme olarak, işsizlik 2000 yılında azalma kaydetmiştir. Büyüme oranlarının arttığı 2004, 2005 ve 2006 yıllarında bu büyüme performansına karşı işsizlik oranları 10.8, 10.6 ve 8.7 olarak kaydedilmiştir. 1998’e kadar iki değişken birlikte

hareket ederken, 1999'dan sonra ekonomik büyüme ile istihdam artışı arasındaki ilişki giderek bozulmuştur.

Tablo 8: Türkiye’de Büyüme ve İşsizlik Oranı (1990-2016)

Yıllar	Büyüme Oranı (%) (Yıllık)	İşsizlik Oranı (%) (Yıllık)	Yıllar	Büyüme Oranı (%) (Yıllık)	İşsizlik Oranı (%) (Yıllık)
1990	9.27	8.00	2004	9.64	10.84
1991	0.72	8.21	2005	9.01	10.64
1992	5.04	8.51	2006	7.11	8.72
1993	7.65	8.96	2007	5.03	8.87
1994	-4.67	8.58	2008	0.85	9.71
1995	7.88	7.64	2009	-4.70	12.55
1996	7.38	6.63	2010	8.49	10.66
1997	7.58	6.84	2011	11.11	8.80
1998	2.31	6.89	2012	4.79	8.15
1999	-3.39	7.69	2013	8.49	8.73
2000	6.64	6.49	2014	5.17	9.88
2001	-5.96	8.38	2015	6.06	10.24
2002	6.43	10.36	2016	2.88	10.33
2003	5.61	10.54			

Kaynak: URL-2, 2017

Türkiye’de, işsizlik ve ekonomik büyüme göstergeleri her zaman beklenildiği sonuçları vermese de, genellikle ekonominin gidişatı hakkında bilgi vermektedir. Türkiye 1970-2010 yılları arasında birçok kez ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmıştır. 1974 birinci petrol krizi ve 1986 krizlerinde ekonomik büyüme ile istihdamda bir azalma olmamasına rağmen işsizlik ilk krizde % 10.30, ikincisinde ise % 14.02 oranında artış göstermiştir. 1979-1980 ikinci petrol krizine bakıldığında ekonomik büyümenin azaldığı fakat büyümenin aksine istihdamın arttığı ve işsizlikte azalma olduğu görülmektedir. 1988-89 ve 1991 finansal krizlerinde ise ekonomik büyüme, istihdam ve işsizlik oranlarının tümünde artış görülmüştür. 1994 finansal krizinde istihdam ve işsizlik artarken, büyümede % 4.67 oranında küçülme yaşanmıştır. 1998 Asya-Rusya krizinin ardından 1999 krizinde de yine istihdam ve işsizlik artmış, ekonomik büyüme % 3.37 oranında azalmıştır. 2001 krizinde ise, işsizlik % 31.40 artmış, istihdam % 0.26 oranında, ekonomik büyüme ise % 5.70 oranında azalmıştır. 2001 yılından sonra ekonomik büyüme açısından olumlu gelişmeler olsa da, istihdam azalmaya ve işsizlik de artmaya devam etmiştir. 2008 küresel krizinde her üç göstergede artış ortaya çıkmış, krizin etkilerinin Türkiye’de daha geç

görülmesinden dolayı işsizlik 2009 yılında % 32.94 artmış, ekonomik büyüme de % 4.83 oranında azalmıştır (Eser, 2012: 87).

Ekonomik büyümenin, istihdamın ve işsizliğin arasındaki ilişkiyi ekonomik krizler bağlamında inceledikten sonra, uygulanan iktisat politikaları açısından bakacak olursak; Türkiye’de 1980 öncesinde büyüme rakamları istihdama yansımakta ve büyüme ile istihdam arasında doğrusal bir ilişki kurulabilmekteydi. Ancak 1980 sonrası izlenen iktisat politikaları, işsizlik ve istihdam ile büyüme arasındaki bu ilişkiyi bozmuştur. Bunun nedeni iç pazarın göz ardı edilerek, dış pazara yönelik üretimin yapılmasıyla beraber kapasitenin artırılması, yeni yatırımların teşvik edilmemesi, işletmelerin maliyetleri düşürmek için daha az işgücü ile daha çok üretim yapmaya yönelmesidir. Ayrıca kırsal kesimde yaşayan nüfusun kente göçe zorlanması, kentlerde zaten var olan işsizliğin daha da artmasına neden olmuştur. Bununla birlikte işletmelerin teknoloji yenileme ile verimliliği arttırarak daha az işgücü istihdam etme şeklindeki politikaları, artan büyüme rakamlarının istihdam ve işsizlik rakamlarını etkilemede yetersiz kalmasına neden olmuştur. 2002 yılından sonra 2005 yılına kadar ki dönemde yaşanan olumlu tablo, gelecek ile ilgili beklentilerin iyileşmesine katkıda bulunsa da, tüm Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de artan küresel rekabetin etkisiyle yaşanan yüksek büyüme oranları istihdam oranlarına yansımamıştır. Bu nedenle işsizlik oranları artmaya devam etmiş ve istihdamsız bir büyüme süreci başlamıştır (Akkaya ve Gürbüz, 2012:7).

Türkiye ekonomisinde 1970’li yıllardan günümüze kadar çözüme kavuşturulmaya çalışılan en büyük sorunlardan biri olan enflasyon, ekonomide büyük sıkıntılara neden olmuştur. 2000’li yılların başına kadar geçen süreçte Türkiye kronik ve yüksek oranlarda enflasyonla yaşarken, bu dönemden sonra gerçekleşen yüksek büyüme oranlarının enflasyondan kaynaklandığı da söylenmektedir. Enflasyonun neden olduğu önemli sorunların başında işsizlik gelmektedir. Bu ise büyüme hızını ve kişi başına düşen milli geliri azaltarak ekonominin küçülmesine sebebiyet vermektedir. 1990-2000 yılları arasında iç ve dış faktörlerin etkisiyle istikrarsız büyüme yaşayan Türkiye ekonomisinde enflasyonun kontrol altına alınması ve mali disiplinin sağlanması ile birlikte 2002-2007 yılları arasında ortalama büyüme oranı %7’lere kadar yükselmiştir. Hatta bu dönemde uzun dönem ortalama büyüme oranının üzerine çıkmıştır. Türkiye’nin yüksek büyüme evresi olarak nitelendirilen 2002-2007 yıllarında istihdam ve işsizlik göstergelerinin ortaya çıkardığı sonuçlara bakıldığında, ekonomideki genel olumlu havanın emek piyasasına fazla

yansımadağı görölmektedir (Kesici, 2010: 10). Bu yıllarda istihdam oranında bir artış görölmezken, işsizlik oranları %10'lara kadar yükselmiştir. 2009 krizinden sonra ekonomik göstergelerin pek çoğunda olumlu gelişmeler görölse de işsizlik ve istihdam konularında istenilen düzeye gelinememiştir.

Ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden olan istihdam artışı, önemli ölçüde yatırımlara da bağılıdır. Bu nedenle yatırımları etkileyen teknolojik gelişme ve sermaye birikimi gibi unsurlar da ekonomik büyümenin önemli kriterleri arasında yer alır (Saygılı vd., 2002:10). Özellikle sermaye birikimi istihdam artışı ve teknolojik gelişmenin, dolayısıyla da ekonomik büyümenin temel belirleyicilerindedir ve sermaye birikiminin belirleyici rolünü ihmal ederek ölkelerin kalkınma ve ekonomik büyümelerini açıklamak mümkün değildir (Bulutay,1995: 89). İşgücünün hızlı bir şekilde arttığı durumda işsizliğin azalabilmesi için ekonomik büyümenin yüksek olması gerekir. Bu yüzden elde edilen büyüme rakamlarının belirli bir istikrarda ilerlemesi ve sürdürülebilir olarak devam etmesi açısından firmaların ikna edilmesi de işsizliğin azaltılmasında etkili olacaktır. Bunlara ek olarak gelirin bölüşümü, yaşam beklentisi, eğitim, sağlık gibi unsurları içeren insani gelişmelere de bakmak gerekir.

Özetle; Türkiye'de son dönemlerde büyüme zayıf bir performans gösterirken, istihdam önemli derecede artış göstermiştir. Böyle bir durumda beklenen işsizlik oranlarının düşmesidir. Fakat Türkiye'de işgücü piyasasının önemli yapısal sorunlarından biri olan işgücüne katılım oranının düşüklüğü ve aynı zamanda işgücünde meydana gelen hızlı artışlar nedeniyle artan istihdam işsizlik oranlarına yansımamıştır. İstihdamın hızlı artışı, verimliliğin düşmesine neden olmuştur. Bu yüzden çalışan başına düşen gelir istenilen düzeye çıkamamıştır. Sonuç olarak Türkiye'yi son yılların istatistiki verilerine bakarak değerlendirdiğimizde; Türkiye'de istihdam oluşturacak yatırımların yapılması gerektiğini ayrıca dış pazarlarda tıkanma noktasına gelen ekonominin iç pazarda talebi canlandırarak politikalar izlenerek işsizliğin azaltılması gerektiğini söyleyebiliriz.

2.4. Türkiye'de İstihdamsız Büyüme

Türkiye ekonomisinde özellikle 2002 yılından sonra gerçekleşen yüksek büyüme hızının işsizliği neden azaltmadığı sorusu hala tartışılmaktadır. Bu bölümde ekonomik büyüme ile istihdam ilişkisi kapsamında istihdamsız büyüme süreci Türkiye açısından

değerlendirilmiş ve istihdamsız büyümenin Türkiye için geçerli olup olmadığı sebepleriyle birlikte ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bir ülke ekonomisinde reel gayri safi yurtiçi hâsıladaki bir azalış üretilen mal ve hizmet miktarında azalışa sebep olur. Bu azalmaya bağlı olarak emek talebi azalır ve istihdam edilmekte olan emek miktarı da azalarak sonuç itibarıyla işsizliğin artmasına sebep olmaktadır. Tersine durumda, yani reel gayri safi yurtiçi hâsılda artış meydana geldiğinde ise üretilen mal ve hizmet miktarı artar. Buna bağlı olarak emek talebi artarak çalıştırılmakta olan emek miktarı da artmakta ve sonuç olarak işsizlik azalmaktadır (Ünsal, 2009: 12). Bu nedenle ekonomik büyüme ya da reel GSYİH artışı ile istihdam artışı arasında pozitif bir etkileşim bulunmaktadır. Ancak bu etkileşim hem kuramsal olarak hem de ülkelerin yaşadıklarından çıkarılan tecrübelerle dayanarak ekonomik büyümenin niteliğine göre büyük farklılıklar göstermektedir.

İstihdamsız büyümenin nedenlerinden biri, teknolojik ilerlemelerin emeğin iş yükünü hafifletmesidir (Çaşkurlu, 2014: 46). Örneğin büyüme rejimi büyük oranda emek tasarruf ederek yeni teknolojilere ve toplam faktör verimliliği artışına dayanan ekonomilerde, istihdam artışı nispeten düşük kalmaktadır. Bu türden ekonomik büyüme kişi başına düşen katma değeri ve ekonomik gelişmeyi hızlı bir şekilde arttıracığından uzun dönemde pozitif etkiler göstermektedir. Ortaya çıkan bu asimetrik ilişki “istihdamsız büyüme”yi ifade eder. Bu bağlamda Türkiye ekonomisinde gerçekleşen yüksek işsizlik, artan işgücü ilişkisi kısa ve orta vadede arzu edilen bir durum değildir. Bu nedenle yüksek işsizlikle mücadele edebilmek için ekonomide “istihdam dostu büyüme”nin gerçekleşmesi yani büyümenin olabildiğince istihdamı arttırması arzu edilir. Fakat yaratılan bu istihdam hem yapılan işlerin kalitesini hem de verimliliğin düşmesine neden olduğu gibi, ekonomik gelişmeyi de olumsuz etkilemektedir. Çünkü büyümeden hızlı artış gösteren istihdam nedeniyle verimlilik azalmaktadır. Bu şekilde meydana gelen büyüme, kişi başına düşen gelir artışlarının yavaşlamasına, verimlilikte gerilemelere ve Türkiye'nin orta gelir tuzağında kısılmasına neden olmaktadır (Gürsel, Uysal ve Durmaz, 2015: 1-7).

İstihdamsız büyümenin bir diğer nedeni, gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen finansal genişleme ve ya çöküş dönemlerinin uzun dönem büyüme aşamasında ve emek piyasasında kalıcı bozulmalara yol açmasıdır. Meydana gelen finansal genişlemeler gelir, istihdam ve ücretleri uzun dönem seviyelerinin üstüne çıkarsa da, hemen sonrasında ortaya çıkan krizler söz konusu artışları önemli derecede aşağı çekmektedir. Bundan dolayı

ekonomilerde deflasyon ya da durgunluk dönemleri sona erdiğinde, istihdam ve ücretler milli gelir büyümesinin gerisinde kalmakta sonuç olarak istihdamsız büyüme ortaya çıkmaktadır (Akyüz, 2007: 31). Tablo 8’de görüldüğü üzere ekonominin daraldığı kriz dönemlerinde işsizlik oranları artmaktadır. 1999 yılında ekonomi %3.4 civarında küçülürken, işsizlik oranı 1998’de %6,9’dan, 1999’da %7,7’e yükselmiştir. Benzer şekilde 2001 yılında %5,9 ekonomik daralma ile işsizlik oranı %8,38 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomideki daralma süreci pek çok Dünya ekonomisinde olduğu gibi bizim ülkemizde de istihdamın azalmasına ve işsizliğin artmasına neden olmuştur. Çünkü bu dönemlerde büyümenin azalmasıyla üretilen mal ve hizmet miktarı azalacaktır. Bu durum ekonominin daraldığı dönemlerde beklenen bir sonuçtur. Bu süreçte ülke genelinde talep daralmalarının yaşanması, üretimin yavaşlaması özellikle özel sektörde firmaların borç ödeme sıkıntısına düşmesiyle işgücü tasarrufuna gitmesi emek talebi azalmasına yol açacağından işsizlik artar. Krizlerin en önemli sonuçlarından biri, işsizlik oranlarında ciddi artışlar ortaya çıkarırken, krizden sonra istihdamın çok yavaş bir şekilde toparlamasına neden olmaktadır. Türkiye’de 1999 ve 2001 krizlerinin ardından genişleme dönemine girilmiştir. 2002 yılında ekonomi %6,4’lük bir büyüme kaydetse de, işsizlik %8,4’ten %10,3’e yükselmiş ve işsizlik oranlarındaki aşağı yönlü hareketler ancak 2004 yılından itibaren görülmeye başlamıştır. Bu genişleme döneminde her ne kadar gelecekle ilgili iyileşme beklentileri artsa da, 2002 yılından sonraki dönemlerde ekonominin istihdam sağlamada yetersiz olduğu görülmektedir. Bu dönemden itibaren işsizlikte ciddi artışlar kaydedilmiştir. 2009 yılında işsizlik oranı %13 civarında gerçekleşmiş, bir önceki yıla göre yüzde 3 puanlık bir artış göstermiştir. Böylece Türkiye’de 2001 krizi sonrasında dikkat çeken büyüme oranları artışına rağmen işsizliğin azalmaması durumu yani istihdamsız büyüme süreci başlamıştır.

Büyümenin istihdamı arttırmamasının nedenlerinden biri de, küreselleşme nedeniyle rekabetçi piyasaların artarak istihdam düşüşüne sebep olmasıdır. Gerçekleşen yüksek büyüme oranları, artan küresel rekabetin etkisiyle istihdam oranlarına yansımamaktadır. Küresel ekonomik ilişkilerin imkân verdiği biçimde Dünya’nın farklı ülkelerinde üretim gerçekleştirilerek emek maliyetlerinin düşürülmesi mümkündür. Bunun sonucunda istihdam azalması meydana gelmektedir.

Ekonomik büyümenin yeni istihdam alanları oluşturamamasının nedenleri arasında sıcak para girişleri ve dış borçlanma ile finanse edilen büyüme de yer almaktadır. İç tasarrufun yetersiz kalması durumunda dış kaynaklarla karşılanmaya çalışılması doğrudan

yabancı yatırımlardan ziyade sıcak para girişine dayanmaktadır. Bu da GSMH artışı sağlamakta fakat istihdamda bir artış meydana getirmemektedir (Çaşkur, 2014: 46). Türkiye’de son dönemlerde büyüme hedefleri öncelikli olarak, ithalata dayalı yatırım ve tüketime yani yabancı sermayeye dayanmaktadır. İthalata ve dış kaynaklara bağlı olarak büyümeyi amaçlayan Türkiye’de kambiyo rejiminde ve yabancı sermaye mevzuatında serbestleşmeye gidilmiştir. Bu nedenle dış kaynaklar, üretim ya da sabit sermaye yatırımlarından ziyade kısa vadeli portföy yatırımlarını tercih ederek sıcak para girişine yol açtılar. Böylece kısa vadeli yabancı sermaye girişine dayanan büyüme ile istihdam arasındaki nedensellik ilişkisi zamanla ortadan kalkmıştır. Büyümedeki istikrarsızlık ve dalgalanmalar, işgücü istihdamında kalıcılık ve artış meydana getirememiştir. Türkiye bu durumundan dolayı Dünya Bankası raporlarına “büyüyen ama istihdam yaratamayan bir ekonomi” olarak kaydedilmiştir (Kara ve Duruel, 2010: 369).

Özetle; işsizlik ile mücadelede en etkili yollardan biri olarak görülen ekonomik büyüme, 2000’li yıllara gelindiğinde işsizliğe olan etkisini kaybettiği gözlenmiştir. 2001 yılında başlayan küresel ekonomik durgunluk, yerini 2003 yılından itibaren ekonomik büyümeye bıraksa da, bu büyüme istihdama yansımamıştır. 2001-2003 yıllarında Türkiye’de Dünya ile uyumlu bir biçimde “istihdamsız büyüme süreci” gerçekleşmiştir. Bu dönemde, Dünya’da üretim artışları görülürken istihdamın azalması, büyümenin daha çok verimlilik artışından kaynaklandığını göstermektedir. Büyümenin istihdam oluşturmasını güçleştiren bu sürecin meydana gelmesinin nedeni ise, firmaları daha az istihdamla daha çok üretim yapmaya zorlayan artan küresel rekabet olarak görülmüştür (DPT, 2007).

2.5. Dünya’da İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki

Her ülkenin ekonomi politikalarının en temel amaçlarından biri ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Bu da toplam GSYİH ya da kişi başına düşen GSYİH’deki artış olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkeler bir yandan ekonomik büyümelerini artırmak için çalışırken bir yandan da varolan işgücünün tamamını istihdam etmek için uğraşmaktadırlar. Böylece üretimlerini ve beraberinde refahlarını artırmayı hedeflemektedirler.

Bu bölümde genel olarak Dünya ekonomisini ele alacak olursak, küresel ekonomi 1929 Büyük Bunalımından bu yana en kötü krizi 2009 yılında yaşamıştır. 2007 yılında rutin olarak devam eden finansal dalgalanma nedeniyle kriz koşulları meydana gelmiş,

2008'in son çeyreğinde İngiltere ve ABD'de resesyon resmen ilan edilmiştir. IMF'in 2008 yılında bir sonraki yıl olan 2009 için yapmış olduğu Dünya'daki büyüme tahminlerinin ilki % 4.4 civarındayken, 2008'in sonlarında % 2.4'e, 2009'un Ocak ayı sonunda ise % 0.5'e kadar düşmüştür. Dünya ekonomisi için pek çok iktisatçı % 2,5 altında gerçekleşen bir büyüme oranını küresel durgunluğun eşiği olarak kabul etmektedir. Bu görüş dikkate alındığında, ortaya çıkan büyüme oranlarının küresel durgunluk eşiğinin altında kaldığı görülmektedir. Küresel kriz, emekçiler ve yabancı finansmanlarla borç altında kalan ekonomiler için ağır bir yük olmuştur. Bu yüzden var olan kriz dönemi Dünya ekonomisinde küçülme durumu ortaya çıkarmıştır. Nitekim sermayenin, teknolojinin ve fikirlerin küresel yayılımı birçok ülkenin ve insanın ilerlemesine yardımcı olsa da, hala bazı bölgelerin geride kaldığını, büyümenin yavaş ve sınırlı kaldığını görüyoruz.

Günümüzde geleneksel olarak reel GSYİH' nin artışı olarak tanımlanan ekonomik büyümenin sürdürülebilir olması ve toplumun farklı gelir alan kesimlerine dengeli bir şekilde dağılımı önemli hale gelmiştir (Bocutoğlu, 2017: 188). Kısacası günümüzde büyüme iktisadının temeli yalnızca büyümeye dayanmaz. Aynı zamanda büyümenin sürdürülebilirliği ve kapsayıcılığı da önem kazanmıştır.

Pek çok gelişmekte olan ülke için kitlesel yoksulluğun giderilmesi bakımından ekonomik büyüme bir zorunluluk haline gelmiştir. Hükümetlerin hızlı büyümeyi sağlamak için piyasaya yönelik politikalar mı yoksa piyasaya müdahale eden politikalar mı uygulayacağı konusu tartışmalıdır (Sloman, 2004: 31). Ekonomik, sosyal ve hatta politik gelişme için öncelikli olarak gerekli olan gelir artışı ile güçlü ve sürekli büyüyen ülkeler, yoksulluk düzeylerini önemli ölçüde azaltabilir, demokratik ve siyasi istikrarlarını güçlendirebilir, doğal çevrenin kalitesini iyileştirebilir, hatta suç ve şiddet olaylarını azaltabilir. Ekonomik büyüme doğrudan yararlı etkiler göstermese bile ekonomik büyümenin etkilerini tamamlayan ve eksikliklerini gideren kamuya açık programların uygulanmasını büyük ölçüde kolaylaştırır. Son dönemlerde iktisatçılar iktisadi büyüme ile çok daha fazla ilgilenmeye başlasalar da hala büyümenin çok iyi anlaşıldığını söylemek mümkün değildir (Pamuk, 2007: 37). Ülkelerin farklı kaynakları, toplumsal ve siyasi koşulları gibi nedenlerle uygulanan politikalar da pek çok değişiklik ortaya çıksa da bu ülkelerin tecrübelerinden ders çıkarmakta fayda vardır.

İşsizlik tüm Dünya ülkelerinin maruz kaldığı en önemli makroekonomik sorunların başında gelmektedir. 2017 yılı itibariyle işsiz sayısı Dünya'da 200 milyonun üzerine

çıkıştır. ILO'nun yayımladığı “2017 Dünya’da İstihdam ve Sosyal Görünüm” raporuna göre küresel işsizlik oranı 2016’da % 5.7 iken küçük bir artışla 2017’de % 5.8 olarak gerçekleşmiştir. Küresel işgücü büyümeye devam ettiği için küresel ölçekteki işsizlik oranları yüksek seyretmeye devam etmektedir.

Bir ülkenin ekonomik yapısında meydana gelen işsizlik, o ülkenin gelişmiş ya da az gelişmiş olma durumuna göre farklı nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Örneğin az gelişmiş ülkelerde genellikle sermaye eksikliğinden kaynaklanan işsizlik, gelişmiş ülkelerde ise teknolojik ilerleme nedeniyle oluşmaktadır (Yılmaz, 2005: 64).

Son zamanlarda önemi her geçen gün daha da artan işsizlik sorunu 1930’larda meydana gelen buhranla ortaya çıkmıştır. 1929’da başlayan Büyük Buhran Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya gibi birçok sanayi ülkesinde milyonlarca insanın işsiz kalmasına sebep olmuştur. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde 1931 yılında aktif nüfusun yaklaşık olarak dörtte biri işsiz durumda idi. Gelişmiş ya da az gelişmiş olsun hemen hemen bütün ülkelerde çalışacak durumda olan nüfusun küçük veya büyük bir kısmının zaman zaman işsiz kaldığı görülmüştür. Ancak gelişmiş ülkelerdeki işsizliğin nedeni genellikle ekonomideki daralmalardan kaynaklanırken, az gelişmiş ülkelerde nüfusun hızlı artmasından ve buna bağlı olarak artan üretim kapasitesine rağmen iş yeri açmakta karşılaşılan güçlükler ön plana çıkmaktadır (Köklü, 1973: 68).

Bugün gelinen noktada, ülkelerin gelişmişlik durumlarına bakılmaksızın bütün ülkelerde az ya da çok işsizlik sorunu olduğu görülmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerin çoğunda 1990’lı yıllardan sonra işsizliğin süreklilik kazanmaya başladığı dikkat çekmektedir (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006: 83). Daha sonra 2008’de meydana gelen ekonomik kriz tüm Dünya’da etkili olmuş kısa bir zaman içinde reel ekonomiyi etkilemiş ve tüm Dünya’da işsizliğin artmasına neden olmuştur. Rekabetçi dengenin varlığı işgücü arzını da, işgücü talebini de dengelemektedir. Denge ücreti ile piyasa temizlenmekte böylece iş arayanların hepsi kendilerine uygun iş bulabilmektedirler. Ancak bu dengenin varlığı söz konusu olsa bile işsizlik piyasalarda yaygın bir hale gelmiştir. Örneğin ABD’de işsizlik oranı genel olarak son 15-20 yıla kadar düşük oranlarda devam etmiş olmasına rağmen 2008 yılında yaşanan ekonomik şartların kötüye gidişi sebebiyle işsizlik oranları hızlı bir şekilde yükselişe başlamıştır (Borjas, 2015:581). ABD’de kriz öncesi %5 olan işsizlik oranı %10’lara kadar yükselmiştir. 2008 yılında AB’nin 27 ülkesinde %7 civarında olan işsizlik oranı 2009 yılında %8,9’lara kadar yükselmiştir. Sonuç olarak küreselleşen

Dünya’da ekonomiler, verimli çalışma alanları yaratma ve buna bağlı olarak işsizliği azaltma, istihdamı arttırma sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadır.

2.6. Literatür Taraması

İktisat literatüründe işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran ulusal ve uluslararası pek çok çalışma bulunsa da teorik olarak işsizlik oranının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi konusunda tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Literatürdeki çalışmaların bazıları işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönünü belirlemeye çalışırken, bazıları ise ilişkinin yönü ile birlikte geçerli olan katsayıları da bulmayı amaçlar. Çalışmanın bu bölümünde ilgili literatür taramasına öncelikle Türkiye ekonomisini ele alan çalışmalar yönünden bakılacak, daha sonra Dünya’daki diğer ülkeler için yapılan ampirik çalışmalara yer verilecektir.

2.6.1. Türkiye İçin Yapılan Çalışmalar

İşsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki hakkında Türkiye için yapılan çalışmaları Tablo 9’da gösterildiği şekilde inceleyebiliriz.

Tablo 9: Türkiye için İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Literatür Taraması

Yazar	Ülkeler ve Yıllar	Sonuç
Akgeyik ve Karagöl (2004)	Türkiye (1970-2003)	Ekonomik büyümeden işsizliğe doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.
Yılmaz (2005)	Türkiye (1978-2004)	Ekonomide büyüme oranı ile işsizlik oranı arasında nedensellik ilişkisi yoktur.
Kara ve Duruel (2010)	Türkiye (1990-2003)	Büyüme, istihdam için gerekli olsa da, istihdam sorununu çözmek için tek başına yeterli değildir.
Yüceol (2006)	Türkiye (1950-2004)	Uzun dönemde ekonomik büyüme ile işsizlik arasında bir ilişki bulunamamıştır.
Ceylan ve Şahin (2010)	Türkiye (1950-2007)	Reel çıktının genişleme döneminde işsizliği azaltma etkisi ile daralma döneminde işsizliği arttırma etkisi aynı değildir.
Barışık, Çevik ve Çevik (2010)	Türkiye (1988-2008)	Ekonomik daralma döneminde işsizlik oranı azalırken, genişleme döneminde anlamlı bir ilişki yoktur.
Akçoraoğlu (2010)	Türkiye (1995-2007)	Reel GSYİH ile istihdam arasında uzun vadeli bir ilişki vardır.
Takım (2010)	Türkiye (1975-2008)	İki değişken arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Tablo 9'un devamı.

Tarı ve Abasız (2010)	Türkiye (1968-2008)	Resesyon döneminde büyüme, genişleme dönemine göre işsizliği daha çok etkilemektedir.
Demirgil (2010)	Türkiye (1987-2007)	Verimlilik artışlarının hızlandığı dönemlerde reel GSYİH artışlarıyla beraber işsizlik oranlarının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.
Muratoğlu (2011)	Türkiye (2000-2011)	İstihdam ve GSYİH arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.
Özdemir ve Yıldırım (2013)	Türkiye (2005-2013)	Kısa dönemde büyümeden istihdama tek yönlü ilişki varken, uzun dönemde bir ilişki bulunamamıştır.

Türkiye için yapılan çalışmalarda genellikle ekonomik büyüme, istihdam ve işsizlik gibi değişkenler kavramsal çerçevede incelenerek, bu değişkenler arasındaki ilişki değişik yöntemlerle açıklanıp sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan ampirik çalışmalarda Okun katsayısını elde etmek için yapılan çalışmalar sınırlı kalırken, daha çok değişkenler arasında ilişkinin nedensellik yönüne bakılmaktadır.

Akgeyik ve Karagöl (2004) Türkiye'de 1970-2003 yılları için ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisini analiz ettikleri çalışmalarında, kısa dönemde ekonomik büyümeden işsizliğe doğru sadece tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Yılmaz (2005) çalışmasında 1978-2004 dönemi Türkiye'deki büyüme oranı ile işsizlik oranı arasındaki ilişkinin yönünü Granger ve Hsiao'nun nedensellik testlerinden faydalanarak araştırmıştır. Yapılan araştırmada Türkiye ekonomisinde büyüme oranı ile işsizlik oranı arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Nedensellik ilişkisinin yönü sadece işsizlik oranından büyüme oranına doğru bulunmakta olup büyüme oranından işsizlik oranına doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Kara ve Duruel (2010), yapmış oldukları çalışmada Türkiye'deki ekonomik büyümenin ancak belli koşullarda istihdamı etkileyeceği ve yeni istihdam imkânlarının meydana gelmesi için sadece ekonomik büyümenin yeterli olmadığı sonucunu çıkarmışlardır. 1990-2003 dönemi baz alınarak yapılan analizde istikrarlı büyüme ve yatırım imkânlarının tükenmesi, hızlı nüfus artışı, kırsal kesimden kentlere göç olgusu, verimlilik artışları, işgücü piyasasındaki yapısal katılıklar ve siyasi istikrarsızlıklarla gibi etkenlerle birlikte, 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de ekonomik büyümenin istihdam arttırma kabiliyetinin azaldığı sonucuna varılmıştır. Kısacası büyüme, istihdam sorunu için

gerekli ve ön koşul olmaktadır, ancak istihdam sorununu çözmek için tek başına yeterli değildir.

Yüceol (2006) ise, Türkiye’de 1950-2004 dönemi için büyüme ve işsizlik oranları arasındaki ilişkinin dinamik bir analizini yaptığı çalışmasında Eş-bütünleşme testini ve standart bir VECM modelini uygulamıştır. Çalışmada iki değişken uzun dönemde birlikte hareket etmemekte, bundan dolayı değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ancak belirli bir gecikme sonrasında uzun dönemde büyümenin işsizlik üzerinde artan oranda etkisi vardır. Türkiye’de 1950-1980 döneminde ekonomik büyümenin işsizlik üzerinde güçlü bir etkisi olduğu ortaya çıkarken, dışa açık büyüme stratejisinin uygulanmaya konulduğu 1980 yılı ve sonrasında ekonomik büyümenin işsizliği azaltma yönündeki etkisinin büyük ölçüde azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

İstihdam ve büyüme arasındaki ilişkiyi Türkiye için araştıran çalışmalardan biri olan Ceylan ve Şahin (2010) iki değişken arasındaki asimetric ilişkinin varlığı üzerinde araştırmışlardır. Ceylan ve Sahin (2010), Okun ilişkisinin uzun dönemde simetrik olup olmadığını 1950-2007 dönemi yıllık zaman verilerini kullanarak analiz etmişlerdir. Bu hedefle değişkenler arasında asimetric ilişkiye izin veren TAR ve M-TAR modellerinden elde edilen genel sonuçlara göre Türkiye ekonomisi için Okun katsayısı (ilişkisi) asimetricdir. Bu çalışmada reel çıktının genişleme döneminde işsizliği azaltma etkisi ile daralma döneminde işsizliği artırma etkisinin aynı olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Barışık ve diğ. (2010) İşsizlik ve büyüme arasındaki asimetric ilişkiyi analiz ettikleri çalışmalarında, istihdamsız büyüme kavramını Okun kanunu çerçevesinde Markov rejim değişimi modellemesi ampirik yöntemini kullanarak incelemişlerdir. 1988-2008 yıllarının baz olarak alındığı çalışmadan elde edilen ampirik bulgulara göre Okun katsayılarının ekonominin genişleme ve daralma dönemlerinde değişiklik gösterdiği, ekonomi daralma rejimindeyken, fiili hâsılının potansiyel değerinin üzerinde çıkması beklentilere uygun bir şekilde işsizlik oranını azaltıcı etki yaparken, genişleme rejiminde iktisadi beklentilerin aksine hâsıla ile işsizlik oranı arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Barışık ve diğ. (2010) ulaştıkları bu sonuca göre, Türkiye ekonomisinde istihdamsız büyüme kavramının geçerli olduğunu göstermişlerdir.

Tarı ve Abasız (2010), iki rejimli eşik eş-bütünleşme ve eşik hata düzeltme modellerini kullanarak Türkiye’de 1968-2008 dönemi için Okun katsayısının ekonominin daralma ve genişleme dönemlerinde nasıl değiştiği ile ilgili incelemelerde bulunmuşlardır. Resesyon rejimi döneminde büyümede görülen dalgalanmaların genişleme rejimi dönemine göre işsizliği daha çok etkilediği sonucuna varmışlardır. Ayrıca uzun dönemde büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkini veren Okun katsayısını -0.48 olarak bulmuşlardır.

Akçoraoğlu (2010) Türkiye ekonomisinde istihdam ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini modern zaman serileri analizini kullanarak 1995Q1 ve 2007Q4 dönemleri için analiz etmiş ve çalışmasında reel GSYİH ile istihdam arasında uzun vadeli bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Ayrıca hızlı ekonomik büyümenin, uzun vadeli istihdam artışı için ön koşul olduğunu ve Türkiye’deki çıktı artışının istihdam üzerindeki etkisinin oldukça az olduğu belirtmiştir. Çalışmasının sonucu olarak yüksek ekonomik büyümeyi hedefleyen politikaların nispeten yetersiz kalmasına rağmen uzun vadeli istihdamı canlandırmada etkili olduğunu vurgulamıştır. Türkiye için yapılmış olan Granger nedensellik testleri sonucunda reel GSYİH ile istihdam arasında çift-yönlü nedensellik ilişkisinin bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Takım (2010), 1975-2008 dönemi için Türkiye’de ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik analizi ile test etmiştir. Sonuç olarak, işsizliği GSYİH’ nin Granger nedeni olarak bulurken aynı zamanda GSYİH’ yi da işsizliğin Granger nedeni olarak bulmuştur. Kısacası iki değişken arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi ve karşılıklı etkileşim bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Demirgil (2010) 1987Q2-2007Q3 dönemi için Okun Yasası’nın Türkiye’de geçerliliğini test ederek, ortalamanın üzerinde verimlilik artışlarının yaşandığı dönemlerde Okun Yasası geçerliliğinin ortadan kalktığını göstermektedir. Ayrıca hareketli regresyon yöntemi ile çıktı düzeyi, istihdam ve verimlilik arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmadan elde edilen ampirik bulgulara göre hâsıla artışı ile işsizlik oranı arasındaki ilişki, ekonominin daralma ve genişleme dönemlerinde farklılık göstermektedir. Türkiye’de, genişleme dönemlerinde Okun Katsayısı azalma eğilimindedir. Çıktı ve işsizlik oranı arasındaki eş zamanlı ilişki, cari işsizlik oranları ile geçmiş dönem çıktı artışı ve işsizlik oranları arasındaki kuvvetli ilişki ile örtüşmektedir. Bu sonuca göre Türkiye’de işsizlik oranları sadece çıktı artışına bağlı değildir. Ülkemizde verimlilik artışlarının

hızlandığı dönemlerde reel GSYİH artışlarıyla beraber işsizlik oranlarının azaldığı gösterilmektedir.

Muratoğlu (2011) çalışmasında Türkiye’de 2000–2011 dönemi üç aylık istihdam ve GSYİH rakamlarını kullanarak Granger nedensellik testi ile analiz etmiştir. Granger Nedensellik testi sonucunda iki serisinde birbirinin Granger nedeni olmadığı sonucuna varılmıştır.

Özdemir ve Yıldırım (2013), Türkiye için 2005M1-2013M4 dönemi verilerini kullanarak istihdam artışı ve ekonomik büyüme arasında Granger nedenselliğinin varlığını test etmişlerdir. Test sonucunda elde edilen ampirik bulgulara göre istihdamsız büyüme görüşünün geçerli olmadığını ve kısa dönemde istihdamsız büyüme sorununun varlığı kabul edilmiştir. Orta dönemde istihdam artışı ve büyümenin karşılıklı birbirlerini desteklediği ve uzun dönemde ise bu ilişkinin ortadan kalktığını tespit etmişlerdir.

Türkiye için ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkiyle ilgili var olan literatür değerlendirildiğinde, çalışmalarda genellikle nedensellik analizinin gerçekleştirildiği ve bu analizler sonucunda kimi zaman herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunamazken, kimi zaman da ekonomik büyümeden işsizliğe ve ya işsizlikten ekonomik büyümeye doğru tek yönlü ilişkinin olduğu, bazen de iki değişken arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu görülmektedir. Kısacası Türkiye açısından yapılan çalışmalar doğrultusunda büyüme ve işsizlik arasındaki ilişki için kesin bir sonuca varmak mümkün değildir.

2.6.2. Dünya İçin Yapılan Çalışmalar

İşsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki hakkında Dünya için yapılan çalışmaları Tablo 10’da gösterildiği şekilde inceleyebiliriz.

Tablo 10: Dünya için İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Literatür Taraması

Yazar	Ülkeler ve Yıllar	Sonuç
Okun	ABD (1947-1960)	%4 işsizlik oranını aşan her %1’lik artışın reel GSMH’yi %3 azalttığını tespit etmiştir
Barro ve Sala-i-Martin (1995)	G7 Ülkeleri (1960-1990)	İstihdam artışının ekonomik büyümeye etkisi yüksektir.

Tablo 10'un devamı.

Harris ve Silverstone (2001)	ABD, Almanya, Avustralya, Birleşik Krallık, Japonya, Kanada ve Yeni Zelanda (1978-1999)	İşsizlik ve üretim arasında uzun dönem ilişkisi hipotezi reddedilmiştir.
Freeman (2000)	ABD 8 bölgesi (1977-1997)	İşsizlik oranlarının büyüme oranlarındaki farklılaşmaya verdiği reaksiyon coğrafi konum nedeniyle değişiklik göstermektedir.
Lee (2000)	ABD, Almanya, Avusturya, Avustralya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, Birleşik Krallık, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Norveç	Okun kanununun çoğu ülkede geçerli olduğu ancak Okun katsayısının ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.
Sögner ve Stiasny (2002)	15 OECD Ülkesi	İşsizliğin GSYİH değişikliklerine karşı reaksiyonunun ülkeler arasında büyük ölçüde değişiklik gösterdiği bulunmuştur.
Tripier (2002)	ABD (1948-2004)	İşsizlik oranları ile işgücü verimliliği artışı arasındaki ilişkinin düşük frekanslarda negatif ve iş çevrimi frekanslarında ise pozitif olduğu bulunmuştur.
Cuaresma (2003)	ABD (1965-1999)	Büyümenin işsizlik üzerinde eş zamanlı etkisi genişleme dönemlerine göre durgunluk dönemlerinde çok daha yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır.
Apergis ve Rezitis (2003)	Yunanistan (1960-1997)	Okun katsayısının bölgeler arasında önemli bir farklılık ortaya çıkarmadığı gösterilmiştir.
Zagler (2003)	Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere (1968-1999)	Uzun dönemde ekonomik büyüme ile işsizlik arasında pozitif bir ilişki varken kısa dönemde negatif ilişki vardır.
Silvapulle, Moosa ve Silvapulle (2004)	ABD (1947-1999)	Hâsıla ve işsizlik arasındaki ilişkide asimetri etkisiyle Okun katsayısının geçerliliğini göstermişlerdir.
Momete (2007)	Romanya (1997-2005)	Ekonomik büyüme arttıkça istihdamın azaldığını belirtmiştir.
Moosa (2008)	Cezayir, Fas, Mısır, Tunus (1990-2005)	İşsizlik ve büyüme arasında bu ülkeler için herhangi bir ilişki bulamamıştır.
Villaverde ve Maza (2009)	İspanya (17 bölgesi) (1980-2004)	Çıktı düzeyinin işsizlik üzerinde göstermiş olduğu etkinin her bölge için değişik değerler alabildiği bulunmuştur.
Dritsaki ve Dritsakis (2009)	İspanya, Portekiz, İtalya, Yunanistan (1961-2002)	Reel GSMH düşmesinin sebep olduğu işsizlik maliyeti en yüksek İtalya'da çıkmıştır.
Hussian, Siddigi ve Iqbal (2010)	Pakistan (1972-2006)	İşsizlik ve büyüme arasında kısa ve uzun dönemli nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymuşlardır.

Tablo 10'un devamı.

Beaton (2010)	ABD (1948-2009) Kanada (1961-2009)	İşsizlik ve çıktı ilişkisi her iki ülke için de zamanla güçlendiği gözlemlenmiştir.
Kitov (2011)	ABD, Fransa, İngiltere, Avustralya, Kanada ve İspanya	Yüksek işsizlik rakamlarının düşük büyüme oranlarından etkilendiği ve büyüme hızının, işsizlik oranının düşmesine neden olduğu bulunmuştur.
Ball, Leigh ve Loungani (2013)	ABD (1948-2011) 20 OECD ülkesi (1980-2011)	Okun yasasının incelemeye alınan ülkeler için kuvvetli ve istikrarlı bir ilişkisi olduğu bulunmuştur.

Dünya ülkeleri için yapılan çalışmalarda işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye bakıldığında genellikle bu ilişkiyi analiz edebilmek için üretim ve işsizlik oranı değişkenlerinden yararlanıldığı görülmektedir. Bu değişkenler arasındaki ilişki farklı yöntemlerle farklı tahminler kullanılarak sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmaların bazısında değişkenler arasındaki ilişkinin yönü belirlenmeye çalışılırken bazısında ise yön belirlemekle beraber katsayılar da bulunmaya çalışılmaktadır. Bunun dışında ilişkinin simetrik olup olmadığıyla ilgili çalışmalar da literatürde mevcuttur.

İstihdam ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların başında ilk olarak Okun (1962) çalışması gösterilebilir. Bu çalışmada Amerika Birleşik Devletleri ekonomisi için reel çıktı düzeyi ve işsizlik oranları arasında gerçekleşen ters yönlü ilişki ampirik olarak açıklanmış ve zamanla bu çalışmada kullanılan denklemler iktisat literatürüne Okun Kanunu olarak girmiştir. Okun kendine özgü çalışmasında 1947-1960 dönemine ait üçer aylık verileri kullanarak ABD ekonomisini incelemiş ayrıca diğer yapılan çalışmalarda kullanılan GSYİH' nin aksine, GSMH'yi kullanmıştır. Ayrıca doğal işsizlik oranı olarak bilinen %4 işsizlik oranını aşan her %1'lik artışın reel GSMH'yi %3 azalttığını tespit etmiştir.

1960-1990 döneminde yedi sanayileşmiş ülke ekonomisi (G-7) hakkında araştırma yapan Barro ve Sala-i-Martin (1995) ekonomik büyümenin en önemli faktörlerinin sermaye birikimi ile teknolojik gelişme olduğunu vurgulamışlardır. Çalışmada sunulan verilere göre bir grup Latin Amerika ve Doğu Asya ülkesinde istihdam artışının ekonomik büyümeye olan katkısının yüzde 30 dolayında olduğu tahmin edilmiştir. Genel olarak, bu ülkeler için hesaplanan istihdamın ekonomik büyümeye katkısı gelişmiş ülkelere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Prachowny (1993), ABD ekonomisini ele alarak, incelediği işsizlik oranı ve çıktı ilişkisi için iki farklı veri seti kullanmıştır. Üretim fonksiyonu yaklaşımı ile Okun katsayısını literatürde yer alan katsayılardan farklı bulmuştur. İşsizlik oranında her 1 puanlık azalma, üretim düzeyinde 3 puanlık bir artış meydana getirmektedir. Okun katsayısının belirtildiği şekilde farklı çıkmasının nedeni olarak haftalık çalışma saatleri, emek arzı, kapasite kullanım oranlarının çıktı üzerindeki etkisi ve verimlilik gibi faktörlerin etkili olduğunu ifade etmiştir. İşsizlikteki %1’lik azalmanın üretimi %0.67 civarında artıracığı öngörüsünde bulunarak, haftalık çalışma saatlerindeki ve kapasite kullanımındaki değişikliklerin üretim açığı üzerinde anlamlı etkide bulunduğunu ortaya çıkarmıştır.

Harris ve Silverstone (2000), eşik otoregresif modeller (TAR) ve çoklu ekonometrik yöntemlerle incelemede buldukları çalışmalarında ekonominin daralma ve büyüme dönemlerini ele alarak, çıktı ve işsizlik arasındaki asimetri etkisini analiz etmişlerdir. Yeni Zelanda ekonomisi için yaptıkları analizler sonucunda Okun yasasının geçerli olmadığını tespit etmişlerdir. Diğer bir çalışmada Harris ve Silverstone (2001), Okun yasasında işsizlik ile reel çıktı değişiklikleri arasındaki ilişkinin simetrik olduğunu varsayarlar. Bu varsayımı 1978-1999 dönemlerini ele alarak, 7 OECD ülkesi için (ABD, Almanya, Avustralya, Birleşik Krallık, Japonya, Kanada ve Yeni Zelanda) asimetrik hata düzeltme modelini kullanarak analiz etmişlerdir. Asimetrielerin dikkate alınmamasının başarısızlığı neticesinde, ABD ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde işsizlik ve üretim arasında uzun dönem ilişkinin olduğuna dair bir hipotezi reddettiği saptanmıştır. Buna ek olarak kısa dönemli üretim ve işsizlik dengesizlikleri genellikle ele alınan konjonktürün yukarı dönüşlü ve ya aşağı dönüşlü olup olmadığına göre farklılık gösterdiği tespitinde bulunmuştur. Bu sonuçlar simetrik bir yaklaşıma dayanan Okun yasasının standart sapmaları kullanılarak elde edilememiştir.

Freeman (2000), ABD ve ABD’nin 8 bölgesi için ayrı araştırmalar yapmış, ulusal çalışma için 1959-1998 dönemine ait üçer aylık verileri kullanırken, 8 bölge için yapılan çalışmada 1977-1997 dönemine ait yıllık işsizlik ve büyüme verilerini kullanmıştır. Çalışmasında ABD’nin geneli için EKK yöntemi kullanılarak hesaplanan Okun katsayısının yıllık ve üçer aylık veriler bazında istikrarlı bir biçimde yaklaşık 2 civarında olduğu bulunmuştur. Bölgeler için bu değerler -1.8’den -3.6’ya kadar değişiklik göstermektedir. Bunun neticesinde, her bölge için işsizlik oranlarının büyüme

oranlarındaki farklılaşmaya verdiği reaksiyon coğrafi konum nedeniyle değişiklik gösterdiği görülmüştür.

Lee (2000), çalışmasında 16 OECD ülkesinin (ABD, Almanya, Avusturya, Avustralya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, Birleşik Krallık, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Norveç) savaş sonrası verilerini dikkate alarak işsizlik oranı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Kalman filtreleme tekniği kullanarak araştırmıştır. Yapılan analiz sonucunda Okun kanununun çoğu ülkede geçerli olduğu bulunmuştur. Ancak Okun katsayısının ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği görülmüştür. Bu farklılaşmanın nedenleri olarak; firma yapılanmaları, ücret ve verimlilik artışlarında azalmaların olması, kadınların işgücüne katılım oranlarının artması, kırsal ve kent nüfusu arasında oluşan dengesizlikler ve işgücü piyasasını düzenleyen politikaların yapısı gösterilmektedir.

15 OECD üyesi ülke için (ABD, Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, Birleşik Krallık, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Norveç) bir çalışma yapan Sögner ve Stiassny (2002) Okun Yasasını ve Okun ilişkisinde ortaya çıkan yapısal kırılmaları Bayesian ve Kalman filtreleme yöntemlerini kullanarak incelemişlerdir. EKK yöntemi ile tahmin edilen Okun katsayıları -0.12 ile -0.82 arasında değişiklik göstermiş olup, Japonya (-0.12) için en zayıf, Hollanda (-0.82) için ise en güçlü olduğu görülmüştür. Bu çalışmada işsizliğin GSYİH değişikliklerine karşı gösterdiği reaksiyonun bu ülkeler arasında büyük ölçüde değişiklik gösterdiği ifade edilmiştir.

Tripier (2002), Croux, Forni ve Reichlin (2001) tarafından geliştirilen dinamik korelasyon ölçümünü uygulayarak savaş sonrası Birleşik Devletler ekonomisi için üç aylık işsizlik oranları ile işgücü verimliliği artışı arasındaki ilişkiyi değerlendirdi. Dinamik korelasyon uygulanmasında değişkenlerin güçlü frekanslara bağlı olarak farklı şekilde ilişkili olduğunu ortaya çıkardı. Bu ilişkinin düşük frekanslarda negatif ve iş çevrimi frekanslarında ise pozitif olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Cuaresma (2003), ABD ekonomisi için 1965:1-1999:1 dönemi üçer aylık verilere Hodrick-Prescott filtresini ve iki değişkenli yapısal zaman serisi modelini kullanmıştır. Ayrıca TAR yöntemini de kullanarak Okun Yasasını test etmiştir. Çalışmasında eşik etkisinin anlamlı bulunması sonucunda lineer yöntemlerle öngörülebilir bulunmanın sistematik hatalar vereceği ve çıktısı düzeyinin işsizliğe eş zamanlı etkisinin asimetric olduğu tespit

edilmiştir. Büyümenin işsizlik üzerinde eş zamanlı etkisi genişleme dönemlerine göre resesyon dönemlerinde çok daha yüksek olduğunu ortaya çıkarmıştır. Buna ek olarak işsizlik üzerindeki şokların genişleme dönemlerinde daha kalıcı olma yönünde olduğu saptanmıştır.

Apergis ve Rezitis (2003), Yunanistan'ın 8 bölgesi için 1960-1997 dönemine ait veriyi baz alarak Okun katsayısını tahmin etmişlerdir. Hodrick-Prescott ve Band-pass filtreleri kullanılarak yapılan çalışmada, Okun katsayısının bölgelerarasında önemli bir farklılık ortaya çıkarmadığı gösterilmiştir. Ayrıca çalışmada, Okun ilişkisinin 1981'de yapısal değişikliğe uğradığı ve bu değişiklikten sonra işsizliğin üretimdeki değişmeye daha az tepki verdiği tespit edilmiştir.

Zagler (2003), Avrupa'daki dört büyük ülke olan Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere için ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkiyi ve nedenselliği 1968-1999 üçer aylık verilerini ele alarak Granger nedensellik testini kullanmıştır. Test sonucunda Avrupa'nın geneli için bir nedensellik ilişkisi bulunamamış, İtalya ve Almanya için işsizlikten ekonomik büyümeye doğru tek yönlü, Fransa için ekonomik büyümeden işsizliğe doğru, İngiltere için ise çift yönlü bir nedensellik ilişkisine ulaşılmıştır. Daha sonra ekonomik büyüme işsizlik ilişkisinin Vektör Hata Düzeltme modeli ile analizi yapılmış ve iki değişken arasında eş-bütünleşme olduğu bulunmuştur. Sonuç olarak uzun dönemde ekonomik büyüme ile işsizlik arasında pozitif bir ilişki varken kısa dönemde, Okun yasasıyla benzer bir biçimde negatif ilişki olduğu, işsizlikte meydana gelen bir artışın ekonomik büyümede azalışa neden olduğu sonucuna varılmıştır.

Silvapulle, Moosa ve Silvapulle (2004) çalışmalarında ABD ekonomisi için 1947:1 1999:4 dönemini üçer aylık verilerle ele alarak hâsıla ve işsizlik arasındaki ilişkide asimetri etkisiyle Okun katsayısının geçerliliğini göstermişlerdir. Çalışmalarında Okun katsayısının pozitif ve negatif konjonktürel üretimde eşit olmadığı ve negatif üretim açığı durumunda işsizliğin üretime olan tepkisinin daha güçlü olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Momete (2007) Romanya için 1997-2005 yıllarını analiz ederek Romanya'nın gerçekten ekonomik büyüme kaydettiğini ve ekonomik büyüme arttıkça istihdamın azaldığını belirtmiştir.

Moosa (2008), dört Arap ülkesi olan Cezayir, Fas, Mısır, Tunus için 1990-2005 dönemine ait işsizlik ve büyüme verilerini kullandığı bu çalışmada Okun katsayısı

tahmin edilmeye çalışılmış ve Okun yasasının geçerliliği araştırılmıştır. Okun katsayısını hesaplayabilmek için açık versiyon ile büyüme oranı modelini kullanmıştır. Çalışmasında işsizlik ve büyüme arasında bu ülkeler için herhangi bir ilişki bulamamıştır. Yani bu ülkelerde Okun yasası geçerli olmadığı belirlenmiş ve bununda üç tane sebebi olduğu ifade edilmiştir. Bunlardan ilki bu ülkelerde işsizliğin konjonktürel değil yapısal veya friksiyonel olmasıdır. İkincisi esnek işgücü piyasası koşulları Okun katsayısının daha yüksek olmasını sağlamaktadır. Üçüncüsü ise petrol üretimi yapan bu Arap ülkelerinin ekonomik yapılarının hükümet baskısı altında olmasıdır. Ayrıca ekonominin yapısını belirleyen sektör emek yoğun olmadığı için sektörde meydana gelen büyüme işsizliği azaltmamaktadır. Sonuç olarak Okun Yasasının geçerli olduğu ülkeler ile bu Arap ülkelerinin ekonomik yapılarının birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir.

Villaverde ve Maza (2009), 1980-2004 dönemi yıllık verileri ile İspanya ve İspanya'nın onyedisi bölgesinde yaptıkları çalışmalarında panel veri analizini kullanarak Okun katsayısını tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışma sonucunda üretim teknolojisi, faktör verimliliği gibi etkenlerin bölgeler arasında farklılık göstermesi nedeniyle çıktı düzeyinin işsizlik üzerinde göstermiş olduğu etkinin her bölge için değişik değerler alabildiği bulunmuştur.

Dritsaki ve Dritsakis (2009), dört AB üyesi ülkesinin (İspanya, Portekiz, İtalya, Yunanistan) Okun katsayısını tahmin etmek için 1961-2002 döneminin işsizlik ve reel GSMH verilerini kullanmışlardır. Okun katsayılarını İtalya için -0.024, İspanya için -0.017, Portekiz için -0.016, Yunanistan için -0.007 ve AB 15 için -0.12 olarak bulmuşlardır. Hodrick-Prescott filtresi yönteminden yararlanılarak yapılan test sonuçlarına göre reel GSMH düşmesinin sebep olduğu işsizlik maliyeti en yüksek İtalya'da görülmektedir.

Hussian, Siddigi ve Iqbal (2010), Pakistan ekonomisi için 1972-2006 dönemi verileriyle işsizlik ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini tahmin etmişlerdir. Johansen eşbütünleşme analizi test sonuçlarına göre, Pakistan ekonomisi için işsizlik ve büyüme arasında uzun dönem bir ilişki olduğunu, vektör hata düzeltme modelinin sonuçları göre de, işsizlik ve büyüme arasında kısa ve uzun dönemli nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymuşlardır.

Beaton (2010), ABD ekonomisi için 1948-2009 ve Kanada ekonomisi için 1961-2009 üçer aylık verilerini ele alan çalışmasında zamanla değişiklik gösteren parametrik regresyon yöntemi ile Okun yasasının sağlamlığını analiz etmiştir. Her iki ülke için Okun yasası konjonktür süresince asimetrik davranış göstererek yapısal istikrarsızlık sergilemektedir. İşsizliğin çıktı üzerindeki hareketlere verdiği tepki genişleme dönemlerinden ziyade resesyon dönemlerinde daha çok artmaktadır. İşsizlik ve çıktı ilişkisi her iki ülke için de zamanla güçlendiği ancak Okun yasasının çıktı da %3'lük bir düşme olduğunda işsizlikte %1 artış meydana geldiği şeklindeki düşüncesinden farklı olarak Kanada'da % 2.6'lık, ABD'de ise % 2'lik azalış işsizlikte % 1'lik bir artış ortaya çıkardığını göstermektedir.

Kitov (2011), Okun Yasasını en büyük gelişmiş ülkeler için, kişi başına düşen reel GSYİH ve işsizlik oranıyla ilgili en son verileri kullanarak yeniden tahminde bulunmuştur. ABD, Fransa, İngiltere, Avustralya, Kanada ve İspanya ekonomilerini incelediği çalışmada istihdam ile kişi başına düşen reel GSYİH değişkenleri arasındaki ilişki hakkında araştırmalarda bulunmuştur. Bu çalışmada incelenen gelişmiş ülkelerde yapısal işsizliğin olmadığını göstermektedir. Ayrıca yüksek işsizlik rakamlarının düşük büyüme oranlarından etkilendiğini ve incelenen gelişmiş ülke ekonomilerinde yılda %2'nin üzerinde gerçekleşen büyüme hızı, işsizlik oranının düşmesine neden olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Ball, Leigh ve Loungani (2013), yaptıkları çalışmada ABD için 1948-2011 dönemini ele alırken, 20 OECD ülkesi için 1980-2011 dönemi verileri kullanılarak Okun yasasının kısa dönemde işsizlik hareketlerini ne kadar etkilediği araştırılmıştır. Analize göre, Okun yasasının incelemeye alınan pek çok ülke için kuvvetli ve istikrarlı bir ilişkisi olduğunu hatta durgunluk dönemlerinde dahi bu ilişkide bir farklılık olmadığı ortaya konulmuştur. İşgücü piyasa yapılarının farklı olması nedeniyle, Okun katsayılarının ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiği belirtilmiştir. Mesela ABD için -0,45 olan katsayı Japonya için -0,15 olarak hesaplanmıştır.

Genel olarak Dünya'daki farklı ülke ve ülke grupları için, işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisine yönelik yapılan ampirik çalışmalar değerlendirildiğinde, çalışmalarda işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki daha çok Okun yasası üzerinden incelenmiş olup, ele alınan yıllar veya dönemler, ülkelerin kendilerine özgü ekonomik yapıları, coğrafi konumları ve kullanılan farklı ekonometrik yöntemler gibi nedenlerle hesaplanmaya

Çalışılan Okun katsayısı ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Yine de gelişmiş ülkelerin pek çoğunda Okun yasasının geçerli olduğu, yani ekonomik büyüme ile işsizlik ilişkisinin negatif yönde olduğuna dair bulgular vardır.

3. TÜRKİYE’DE İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye açısından işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisi ekonometrik analizlerden elde edilen ampirik bulgular ile değerlendirilecek ve yorumlanacaktır. Bu bağlamda işsizliğin ekonomik büyüme üzerinde ve ekonomik büyümenin işsizlik üzerinde ne ölçüde etkili olduğu incelenecektir. Sonrasında ise, Türkiye’de işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla zaman serisi analizinden faydalanarak, sırasıyla Johansen eş-bütünleşme analizi ve hata düzeltme modeli kullanılarak ilişki ekonometrik açıdan tahmin edilecektir. Devamında VECM modeli, son olarak da etki tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırmasına bakılarak Türkiye ile ilgili olarak durum tespiti yapılmıştır.

3.1. Türkiye İçin İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi

3.1.1. Veri Seti

Çalışmanın bu bölümünde, işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Türkiye açısından incelenmiştir. Çalışmada kullanılan işsizlik oranı göstergesi analizde “UNEM” olarak yer almaktadır. Çalışmada kullanılan büyüme verileri ise GSYİH büyümesinde yıllık artışları vermekte ve analizde “GDP” olarak adlandırılmaktadır. Seriler yıllık olup 1960-2015 dönemini kapsamaktadır. GSYİH değerleri, Türkiye Cumhuriyeti Türkiye İstatistik Kurumu’ndan (TÜİK) elde edilmiştir (URL-1,2017). Diğer taraftan UNEM değerleri, 1960-1987 dönemi için Bulutay (1995) ve 1988-2015 dönemi için Türkiye İstatistik Kurumu’ndan (TÜİK) temin edilmiştir. Değişkenlerin önünde yer alan Δ sembolü değişkenin birinci derece farkının alındığını ifade etmektedir.

Bu çalışmada tahmin edilen model (1) nolu eşitlikte gösterilmektedir:

$$GDP_t = \alpha + \beta_1 UNEM_t + \varepsilon_t \quad t=1, \dots, T \quad (1)$$

Modelde bağımlı değişken büyüme oranı olup modelde “GDP” olarak gösterilmiştir. Modelin bağımsız değişkeni ise işsizlik oranlarıdır ve modelde “UNEM” olarak gösterilmiştir.

3.1.2. Ekonometrik Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisi 1960-2015 yıllarını kapsayan dönemde yıllık veriler kullanılarak Türkiye için incelenmiştir. Bu amaçla ilk olarak çalışmada kullanılacak değişkenlerin durağanlığı araştırılmış, daha sonra Johansen eşbütünleşme yöntemiyle seriler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı test edilmiştir. Bir sonraki aşamada VECM hata düzeltme modeli ile kısa ve uzun dönemli ilişkinin varlığı araştırılmıştır. Son olarak etki tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırmalarına bakılarak yorum yapılmaya çalışılmıştır.

3.1.2.1. Birim Kök Testleri

Çalışmada, ilk olarak işsizlik oranı ve büyüme oranına ait serilerin durağan olup olmadığına bakılmıştır. Çünkü zaman serileriyle yapılan tahminlerin istatistiksel olarak doğru sonuçlar verebilmesi için tahminlerde kullanılan serilerin durağan olmaları gerekmektedir. Bir serinin durağan olması için ortalamasının, varyansının ve kovaryansının zaman içerisinde sabit kalması gerekmektedir. Durağan olmayan serilerle yapılan ekonometrik tahminler sahte regresyon sorununa neden olmaktadır. Bu çalışmada serilerin durağan olup olmadıkları Genelleştirilmiş Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller 1979, 1981) ve Phillips-Perron (1988) birim kök testleri ile yapılmıştır. ADF birim kök sınaması için aşağıdaki sabitli ve sabitli - trendli modeller kullanılmıştır.

$$\Delta X_t = \alpha + \beta X_{t-1} + \sum_{i=1}^k \gamma_i \Delta X_{t-1} + \varepsilon_t$$

$$\Delta X_t = \alpha + \delta T + \beta X_{t-1} + \sum_{i=1}^k \gamma_i \Delta X_{t-1} + \varepsilon_t$$

Yukarıdaki denklemlerden elde edilen tahminlerde X serisinin birim kök taşıyıp taşımadığı sınımlanmaktadır. Denklemlerde Δ fark operatörünü, T deterministik trendi, k denklemdeki olası otokorelasyon sorununu gidermek için denkleme ilave edilen bağımlı değişken gecikmelerini α , δ , β ve γ parametreleri ve ε hata terimlerini ifade etmektedir. Yine bu denklemlerde tahmin edilen β parametreleri, t istatistiğinin Mackinnon tablo kritik değerleriyle karşılaştırılır. Bunun sonucunda X serisinin birim kök taşıyıp taşımadığına karar verilmektedir. Birim kök sınamasında $\beta=0$ şeklinde oluşturulan boş hipotezin

reddedilmesi durumunda (β 'nın t istatistiğinin mutlak değeri > Mackinnon tablo kritik değeri) X serisinin durağan olduğu kararına varılır. Bir yandan da otokorelasyon sorununu gidermek için tahmin edilen denklemlere ilave edilen bağımlı değişken gecikmeleri Akaike (AIC), Schwarz (SIC) ve Hannan-Quin (HQ) gibi bilgi kriterlerinden faydalanılarak belirlenebilmektedir. Bu çalışmada ADF birim kök sınavında bağımlı değişken gecikmeleri SIC'dan faydalanılarak belirlenmiştir. Denklemden verilerin durağan olup olmadığını, ΔX_t seviyesinde birinci derece farkının alındığını, ε_t ise beyaz gürültülü hata terimini göstermektedir. Modelde serilerin “sabitli-trendli”, “sabitli” ve “sabitli-trendli” olarak üç biçimde durağan olup olmadığına bakılmaktadır. Eğer seviye değerlerinde durağan değilse durağanlık sağlanana kadar zaman serilerinin farkı alınarak durağanlık sağlanmalıdır (Yamak ve Tanrıöver, 2009: 48).

Phillips-Perron (1988) birim kök sınavı için aşağıdaki ilki sabitli, ikincisi ise sabitli ve trendli olmak üzere 2 model kullanılmıştır.

$$\Delta X_t = \alpha + \beta X_{t-1} + u_t$$

$$\Delta X_t = \alpha + \delta T + \beta X_{t-1} + u_t$$

Yukarıdaki denklemlerden elde edilen tahminlerde X serisinin birim kök taşıyıp taşımadığı sınanmaktadır. Denklemlerde Δ fark operatörünü, T deterministik trendi, α , δ ve β parametreleri ve ε hata terimlerini ifade etmektedir. Dickey ve Fuller testinin bazı eksik taraflarını gidermek amacıyla ortaya çıkan çeşitli yöntemlerden biri olan PP testinde, ADF testinden farklı olarak bağımlı değişken gecikmeleri bulunmamaktadır. Bu sebeple hata terimleri konusundaki kısıtlayıcı varsayımlar içermeyen ve yüksek derecedeki korelasyonu kontrol etmek için geliştirilen PP testi, ADF testini tamamlayıcı bir birim kök testidir. Yapısal kırılmaların otoregresif (AR) sürecine etkisini göz ardı eden ADF testinin bu sorununu ortadan kaldırmak amacıyla ortaya çıkan PP testinde otokorelasyonu gidermeye yetecek kadar bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri modele dâhil edilmemektedir. Bunun yerine Newey-West tahmincisi ile uyarlanmaktadır (Altunç, 2008: 118). PP testinde de ADF testinde olduğu gibi yukarıdaki denklemlerin tahmininden elde edilen β katsayılarının t istatistikleri Mackinnon tablo kritik değerleri ile karşılaştırılarak serilerin birim kök taşıyıp taşımadıklarına karar verilmektedir.

3.1.2.2. Eş-bütünleşme Analizi

Birden çok değişkenin birbirleriyle olan hareketlerini inceleyen eş-bütünleşme testine göre, koentegrasyon ve ya eşbütünleşme varsa (uzun dönemde birlikte hareket ediyorlarsa) neden sonuç ilişkisi gerçekleşmiş demektir. Eşbütünleşme analizi, durağan olmayan iki zaman serisi arasındaki ilişkiyi araştırır. İki ya da daha çok zaman serisi, kendileri durağan olmadıkları halde, bunların doğrusal kombinasyonları durağan ise bu serilerin koentegre (eşbütünleşik) oldukları söylenebilmektedir (Bal, 2012: 14). Serilerin durağan olmadığı analizlerde elde edilen parametre katsayıları ve bu katsayılar için hesaplanan t istatistikleri ile regresyonun açıklayıcılık gücünü yansıtan R² gerçeği göstermemektedir. Literatürde yapılan pek çok ampirik çalışmada değişkenlerin birim kök içerdiği ve zaman serilerinin büyük bir çoğunluğunun durağan olmadıkları ancak birinci farkları alındığında durağan oldukları gözlemlenmektedir. Dolayısıyla durağan olmayan seriler ile yapılan analizlerde ortaya çıkan problemler, eş-bütünleşme tekniği ile giderilmektedir. Eşbütünleşme testinden elde edilen sonuçlar, hata düzeltme modeli için kullanılır. Bu yöntem durağan olmayan zaman serileri arasındaki eş bütünleşme vektörlerini göstermek için maksimum olabilirlik sürecine başvurmaktadır. Bu süreç durağan olmayan serilerin vektör otoregresif (VAR) model ile tahmin edilmesi sonucunda elde edilir.

$$\Delta X_t = \sum_{i=1}^{k-1} \Gamma_i \Delta X_{t-i} + \pi X_{t-k} + \delta + \eta_t$$

Yukarıdaki denklemde X, durağan olmayan değişkenler vektörünü ve δ sabit terimi ifade etmektedir. $\pi = \alpha\beta'$ 'dir. α matrisi uyarlama katsayısını, β matrisi ise eş bütünleşme vektörlerini göstermektedir. Johansen ve Juselius (1990)'in geliştirdiği yöntem temel olarak, bir matrisin rankı ile karakteristik kökleri arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Teste göre karakteristik köklerin sayısı iz ve maksimum öz değer istatistikleri ile belirlenebilir. Hesaplanan iz istatistiği ve maksimum özdeğer istatistiği sonuçları Johansen ve Juselius (1990) tarafından verilen tablo kritik değerleriyle karşılaştırılarak eş-bütünleşme hakkında karar verilmektedir. Eğer hesaplanan istatistikler eş-bütünleşik vektör veya vektörlerin varlığını işaret ediyorsa eş-bütünleşme ilişkisinin yani birinci farkında durağan olan serilerin seviye değerleri arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğuna karar verilmektedir.

3.1.2.3. Hata Düzeltme (VECM) Modeli, Etki-Tepki Fonksiyonu ve Varyans Ayırıştırması

Johansen eşbütünleşme yöntemiyle seriler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı test edildikten sonraki aşamada VECM hata düzeltme modeli ile kısa ve uzun dönemli ilişkinin varlığı incelenmiştir. Eş-bütünleşme ilişkisinin olması seriler arasında uzun dönemli anlamlı bir ilişki olduğunu gösterir. Hata düzeltme modeli, uzun dönemli dengeden kısa dönemde sapmalar olduğunda bu sapmaların ne kadar bir sürede düzeltilip sistemin yeniden dengeye geleceğini gösterir. Yani hata düzeltme modeli kısa dönemdeki dengesizliğin ne kadarının uzun dönemde düzeltileceğini göstermektedir. Ancak Vektör hata düzeltme modeli tek başına sistemin dinamik özelliklerini ortaya koymakta yeterli değildir. Ayrıca Granger Nedensellik testinin göreceli olan gücünü ortaya koymada da yetersiz kalmaktadır (Masih ve Masih, 1996: 95). Bu nedenle etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayırıştırması kullanılarak çıkarımlarda bulunulmalıdır.

Etki-tepki fonksiyonları, bir değişkenin bir şoka anlık ve ya gecikmeli olarak verdiği cevabın incelenmesini sağlar. Daha kapsamlı olarak açıklayacak olursak etki-tepki fonksiyonları, rassal hata terimlerinden birindeki standart hatalık bir şokun, içsel değişkenlerin şimdiki ve gelecekteki değerlerine olan etkisini göstermektedir. Bir makro ekonomik büyüklükte hangi değişkenin en etkili olduğu varyans ayırıştırmasıyla belirlenirken, etkili olan bu değişkenin politika aracı olarak kullanılabilir olup olmadığı ise etki-tepki fonksiyonları ile belirlenir (Özgen ve Güloğlu, 2004: 97). Bundan dolayı ekonomik politikalara yön vermede etki-tepki fonksiyonları önemli bir yere sahiptir.

Granger nedensellik testi ancak örnek döneminde Granger nedenselliğinin olup olmadığını yorumlayabilir. Bu nedenle sistemin dinamik özelliklerini göstermekte ve örnek dönemin ötesinde nedensel etkinin gücü hakkında fikir vermekte yetersiz kalmaktadır (Alkhudairy, 2008: 39). Çalışmada uygulanan eşbütünleşme analizi sonucunda değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğundan dolayı, elde edilen parametreleri yorumlamak yerine, sistemin tahmini sonucunda elde edilen artıkların analizi yapılabilir, değişkenler arasındaki ilişkinin büyüklüğü belirlenebilir ve geleceğe yönelik yorumlar yapılabilir. Artıkların analizinde, makro değişkenler üzerinde beklenmeyen şokların etkilerini incelemek amacıyla, modelin tahmini ile belirlenen ve tahmin hata varyansını ölçen Varyans Ayırıştırması tekniği kullanılabilir. VAR modelinin hareketli ortalamalar kısmından elde edilen varyans ayırıştırması, değişkenlerin kendilerinde ve diğer

değişkenlerde ortaya çıkan şokların kaynaklarını yüzde olarak gösterir. Kullanılan değişkenlerde meydana gelen bir değişimin yüzde kaçının kendisinden, yüzde kaçının diğer değişkenlerden kaynaklandığını gösterir. Bir değişkende meydana gelen değişmelerin büyük bölümü kendisindeki şoklardan kaynaklanıyorsa, bu değişkenin dışsal olarak hareket ettiğini gösterir. Varyans ayrıştırması değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin derecesi konusunda da bilgi verir (Enders, 1995:311). Ayrıca Varyans Ayrıştırması bir değişkende meydana gelen kendi şokundan ve diğer değişkenlerde meydana gelen şoklardan dolayı gelişen hareketliliğin miktarını gösterir.

3.1.3. Ekonometrik Bulgular

3.1.3.1. Birim Kök Testi Sonuçları

Ekonometrik analizde kullanılan değişkenler zaman serisi olduklarından ilk olarak durağan olup olmadıkları araştırılmıştır. Bu nedenle ilk olarak çalışmada kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadıkları ADF ve PP testleri kapsamında belirlenmiştir. ADF ve PP birim kök sınaması için sabitli modeller kullanılmıştır. Bu amaçla serilere ilk önce ADF birim kök testi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Durağanlık Derecesi	ADF Test İstatistiği	Kritik Değer	Olasılık Değeri
GDP	I(0)	-1.868696	-2.915522	0.3443
UNEM	I(0)	-1.901015	-2.915522	0.3295
Δ GDP	I(1)	-3.682734	-2.916566	0.0071
Δ UNEM	I(1)	-6.137370	-2.916566	0.0000

Not: Maksimum gecikme uzunluğu 10 olarak belirlenmiştir.

Tablo 11’de verilerin %5 anlamlılık düzeyinde seviyesinde durağan olmadığı görülmektedir. İşsizlik ve ekonomik büyüme oranı serileri için, Geliştirilmiş Dickey-Fuller testi incelendiğinde, hem olasılık değerlerinin 0’dan uzaklaşması, hem de kritik değerlerin mutlak olarak ADF test istatistiğinden büyük olmasından dolayı serilerin seviyesinde durağan olmadığı görülmektedir. Bu yüzden serilerin birinci farkı alınmış ve serilerde birim kök sorunu giderilerek seriler durağan hale getirilmiştir.

Tablo 12: PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Durağanlık Derecesi	PP Test İstatistiği	Kritik Değer	Olasılık Değeri
GDP	I(0)	-1.883934	-2.915522	0.3373
UNEM	I(0)	-1.826587	-2.915522	0.3641
Δ GDP	I(1)	-3.682734	-2.916566	0.0071
Δ UNEM	I(1)	-6.234591	-2.916566	0.0000

Tablo 12’de serilerin birim kök taşıyıp taşımadıkları PP birim kök testi ile sınanmıştır. Verilerin %5 anlamlılık düzeyinde seviyesinde durağan olmadığı görülmektedir. İşsizlik ve ekonomik büyüme oranı serileri için, Phillips-Perron testi incelendiğinde, hem olasılık değerlerinin 0’dan uzaklaşması, hem de kritik değerlerin mutlak olarak PP test istatistiğinden büyük olması sebebiyle serilerin seviyesinde durağan olmadığı görülmektedir.

Tablo 11 ve 12’de görüldüğü üzere; ADF ve PP testleri için serilerin seviyelerinde birim kök taşıdığını ileri süren boş hipotezler reddedilememiş, serilerin seviyelerinde [I(0)] durağan olmadıkları tespit edilmiştir. Ancak serilerin birinci farkında birim kök taşıdığını ileri süren boş hipotezler ADF ve PP testlerinde reddedilmiştir. Dolayısıyla GDP ve UNEM serilerinin birinci farkında durağan [I(1)] olduklarına hem ADF hem de PP testlerinden yararlanılarak karar verilmiştir. Bu yüzden serilerin birinci farkı alınmış ve serilerde birim kök sorunu giderilerek seriler durağan hale getirilmiştir. Seriler durağanlaştırıldıktan sonra uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığının tespiti için eş-bütünleşme analizi yapılmaktadır.

3.1.3.2. Eş-Bütünleşme Analizi Sonuçları

Bu serilerle istatistiksel anlamda anlamlı bir ilişkinin olup olmadığının tespiti için Johansen eşbütünleşme testlerine başvurulmuştur. Bu amaçla ilk olarak uygun gecikme uzunluğunu bulmak için Var modelinde (VAR) gecikme uzunluğu belirlenmiştir.

Tablo 13: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-1866.065	NA	2.24e+29	73.25745	73.33321	73.28640
1	-1797.109	129.7990*	1.75e+28*	70.71017*	70.93745*	70.79702*
2	-1794.391	4.904414	1.85e+28	70.76042	71.13921	70.90516
3	-1793.654	1.271067	2.10e+28	70.88839	71.41870	71.09104

Tablo 13'ün devamı.

4	-1793.092	0.925502	2.42e+28	71.02322	71.70504	71.28376
5	-1789.353	5.864948	2.46e+28	71.03346	71.86679	71.35190

* Kriterler tarafından belirlenen gecikmeleri göstermektedir. LR: Lagranj değeri, FPE: Nihai belirleme hatası, AIC: Akiake bilgi kriteri, SC: Schwartz bilgi kriteri, HQ: Hannan-Quinn kriteri

Tablo 13'te Var modelinde (VAR) belirlenen gecikme uzunluğu gösterilmektedir. LR, FPE, AIC, SIC ve HQ kriterlerine göre en uygun gecikme uzunluğunun "bir" olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada işsizlik oranı ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkiler, Johansen (1990) testiyle incelenmiş ve elde edilen özdeğerler, maksimum özdeğer ve iz istatistikleri Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14: Johansen Eş-bütünleşme Testi Sonuçları

Trace Testi	Özdeğer İstatistiği	Trace İstatistik	%5 Kritik Değer	Olasılık
None	0.163005	13.16507	15.49471	0.1089
At Most	0.063738	3.556441	3.841466	0.0593
Maximum Eigen Value Testi	Özdeğer İstatistiği	Max-Eigen İstatistik	%5 Kritik Değer	Olasılık
None	0.163005	9.608628	14.26460	0.2389
At Most	0.063738	3.556441	3.841466	0.0593

Tablo 14'te görüldüğü üzere, hem Trace hem de Maximum Eigen değerleri için %10 anlamlılık düzeyinde, işsizlik ve ekonomik büyüme oranı değişkenleri arasında bir eşbütünleşme eşitliği olduğu görülmektedir. Bu sonuç da, işsizlik ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermektedir.

3.1.3.3. FMOLS Testi, Hata Düzeltme (VECM) Modeli, Etki-Tepki Fonksiyonu ve Varyans Ayrıştırması Sonuçları

1960-2015 dönemi yıllık zaman serisini kapsayan veriler için, eşbütünleşmeyi, nedenselliği ve ilişkinin katsayısını gösteren FMOLS testi yapılmıştır. Çalışmada ele alınan modelde eşbütünleşme ilişkisinin bulunması nedeniyle, uzun dönem katsayılarının tahmini için Tablo 15'te FMOLS testi sonucu verilmiştir.

Tablo 15: FMOLS Testi Sonucu

$GDP_{it} = \alpha + \beta_1 UNEM_{it} + \varepsilon_{it}$			
	Katsayı	t-istatistiği	Olasılık Değeri
FMOLS UNEM→GDP	1.08E+14	3.199189	0.0023

Tablo 15’deki FMOLS testi sonucuna göre, ekonomik büyüme katsayısının pozitif çıkması, işsizlik oranında meydana gelen bir artışın ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini göstermektedir. FMOLS testine göre, işsizlik oranındaki %1’lik artış ekonomik büyümeyi %1,08 arttırmaktadır. İşsizlik oranında 1 birimlik artış meydana geldiğinde, ekonomik büyümede 1,08 birim artış meydana gelmektedir.

Seriler arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişkinin olduğunu eşbütünleşme ilişkisinin olması gösterir. Hata düzeltme modeli ise uzun dönemli dengeden kısa dönemde sapmalar olduğunda bu sapmaların ne kadar sürede düzeltilip sistemin yeniden dengeye geleceğini gösterir. Kısacası hata düzeltme modeli kısa dönemdeki dengesizliğin ne kadarının uzun dönemde düzeltileceğini göstermektedir. Burada standart bir VAR modelinin kurulmasından ziyade bir VECM modelinin kurulması daha önemlidir.

Tablo 16: VECM Modeline Dayalı Kısa Dönem İlişkisi

GDP→UNEM	t-statistic	F-statistic	Chi-square	Kısa Dönem İlişki
Prob.	0.9656	0.9656	0.9654	Yok
UNEM→GDP	t-statistic	F-statistic	Chi-square	Kısa Dönem İlişki
Prob.	0.7984	0.7984	0.7973	Yok

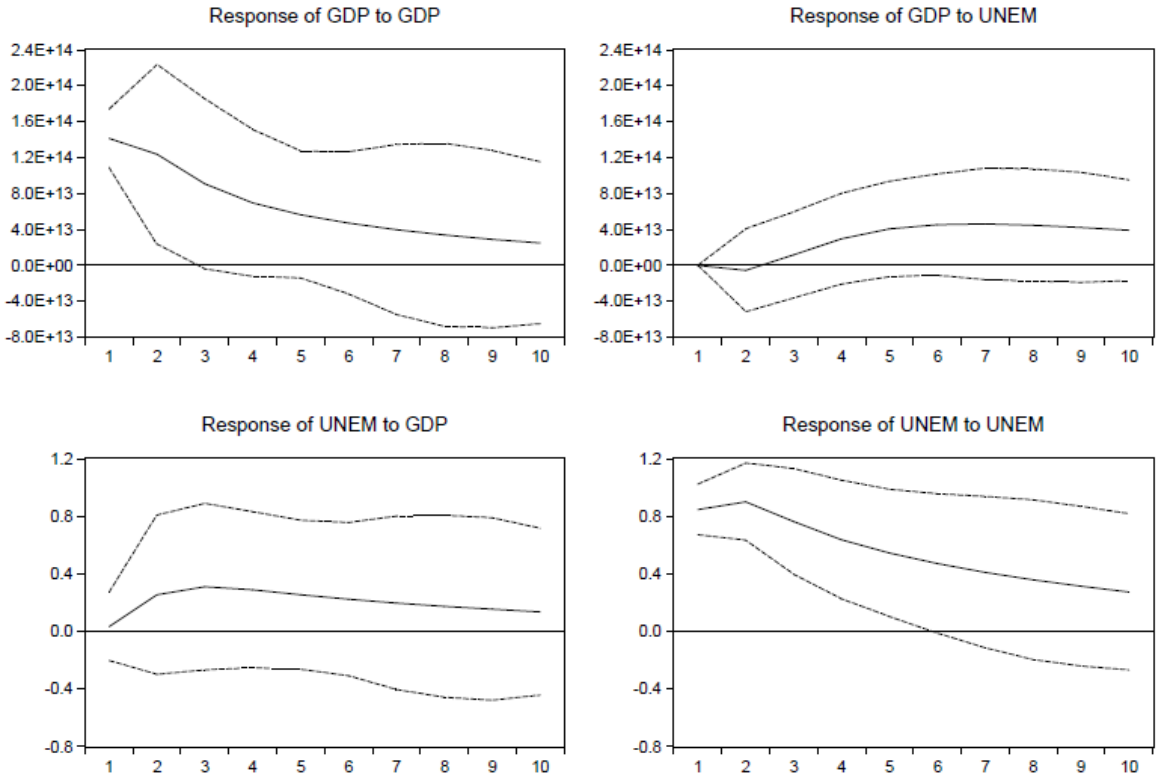
Tablo 16’da görüldüğü üzere VECM modelinde kısa dönem için yapılan analiz sonucunda ekonomik büyümeden işsizliğe %5 anlamlılık düzeyinde nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Ters durumda da kısa dönemde işsizlikten ekonomik büyüme yönünde %5 anlamlılık düzeyinde nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Tablo 17: VECM Modeline Dayalı Uzun Dönem İlişkisi

Nedensellik Yönu	Katsayı	F-istatistiği	t-istatistiği	Olasılık değeri	Uzun Dönem İlişki
GDP→UNEM	9.30E-16	1.706885	1.906129	0.0624	Yok
UNEM→GDP	-0.165095	1.083308	-2.060756	0.0445	Var

Vektör hata düzeltme modeli sonucuna göre Tablo 17’de ekonomik büyümenin uzun vadede işsizlik üzerinde etkili olmadığını görüyoruz. Bunun nedeni ekonomik büyümeden işsizliğe doğru yapılan analizde hata düzeltme katsayısının negatif olmaması ve olasılık değerinin %5 anlamlılık düzeyinden büyük olmasıdır. Bu nedenle ekonomik büyümeden işsizliğe doğru uzun dönemde nedensellik ilişkisi yoktur. Ancak tersi durumda yani işsizliğin ekonomik büyüme üzerindeki etkisine bakıldığında ise hata düzeltme katsayısının negatif olduğu ve olasılık değerinin %5 anlamlılık düzeyinden küçük olduğu görülmektedir. Kısacası hata düzeltme katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Dolayısıyla işsizliğin uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmaktadır. İşsizlikten ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır.

Hata düzeltme teriminin yer aldığı bir vektör otoregresif modeli (VECM), sonuçların güvenilirliği açısından önemlidir. Bu nedenle aşağıda VECM modeli yardımıyla değişkenler arasındaki etki-tepki fonksiyonlarına bakılmıştır. Grafiklerdeki kesikli çizgiler bir standart hatalık güven sınırlarını, düz çizgiler ise nokta tahminlerini göstermektedir.

Şekil 7: Etki-Tepki Grafikleri

Şekil 7’de ekonomik büyümede meydana gelen bir standart hatalık şokun işsizlik üzerindeki etkisi incelenmiştir. Buna göre, ekonomik büyümede meydana gelen bir şok, en çok kendi değişkeni üzerinde bir etki yaratırken, işsizlik üzerinde de ciddi bir tepki ile karşılanmaktadır. Ekonomik büyümenin işsizliğe tepkisi ilk 2 dönem negatifken, daha sonraki dönemlerde ekonomik büyümedeki bir artış işsizliği de arttırmaktadır. İşsizlikte meydana gelen bir şok ise, kendi değişkeni üzerinde ciddi bir etki yaratırken, işsizlikteki artışın ekonomik büyümeyi arttırdığı görülmektedir.

Varyans ayrıştırması uygulaması ile değişkenlerin varyanslarındaki değişimin kaynaklarını ayrıştırabilir, sistemdeki değişkenler şoka maruz kaldıklarında diğer değişken üzerindeki etkisini ve bunu açıklama oranını hesaplayabiliriz. Ayrıca bu değişimin kendisinden ve diğer değişkenden kaynaklanan yüzdesini de belirleyebiliriz. Sonuç olarak modeldeki değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarılabilir. Yapılan varyans ayrıştırması sonuçları Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18: Varyans Ayrıştırması

Dönem	GDP	UNEM	Dönem	GDP	UNEM
1	100.0000	0.000000	1	0.172686	99.82731
2	99.91011	0.089885	2	4.159355	95.84064
3	99.62364	0.376358	3	7.166979	92.83302
4	97.89932	2.100683	4	8.923222	91.07678
5	95.06048	4.939518	5	9.966237	90.03376
6	91.92131	8.078685	6	10.64189	89.35811
7	88.98586	11.01414	7	11.11264	88.88736
8	86.45012	13.54988	8	11.45453	88.54547
9	84.34953	15.65047	9	11.70818	88.29182
10	82.65117	17.34883	10	11.89865	88.10135

Tablo 18’de elde edilen varyans ayrıştırması bulgularına göre GDP değişkenini, UNEM değişkeninin açıklama gücü daha yüksek iken, UNEM değişkenini GDP değişkeninin açıklama gücü daha düşüktür. GDP değişkeninin varyans ayrıştırması sonuçlarına göre, ekonomik büyüme oranını temsil eden GDP değişkeninde meydana gelen değişimi ilk dönem GDP’nin açıklama oranı %100 iken bu oran sonraki dönemlerde sırasıyla yüzde 99.9, 99.6 ve 97.8 olarak devam etmektedir. İlk dönem UNEM değişkeninin gelecekteki hareketlerinin % 0.17’sinin GDP değişkeninin açıkladığı görülmektedir.

Türkiye ekonomisi için işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelenmek amacıyla, 1960-2015 dönemi arasındaki yıllık verilerle işsizlik ve büyüme oranı değişkenleri kullanılarak analizler yapılmıştır. Bu amaçla zaman serisi analizinden faydalanarak, sırasıyla Johansen eş-bütünleşme analizi ve hata düzeltme modeli kullanılarak ilişki ekonometrik açıdan tahmin edilmiştir. Devamında VECM modeli son olarak da etki tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırmalarına bakılarak yorum yapılmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Türkiye’de işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelediğimiz çalışmamızda, zaman serisi analizi kullanılarak aralarındaki ilişkiler test edilmiştir. Bu amaçla, Türkiye ekonomisi için 1960-2015 dönemi arasındaki yıllık verilerle işsizlik ve büyüme oranı değişkenleri analize tabi tutulmuştur.

İktisat literatüründe işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran ulusal ve uluslararası pek çok çalışma vardır. Ancak teorik olarak işsizlik oranının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi konusunda tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Literatürdeki çalışmaların bazılarında işsizlik ve ekonomik büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik görülürken, bazı çalışmalarda ise anlamsız bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Ekonomik büyüme konusu, Merkantilist ve Klasik İktisat Teorisinden itibaren ele alınmaya başlamıştır. Klasik büyüme teorisi günümüz ekonomilerinin gelişme sürecini tam olarak açıklayamamakta ancak büyüme üzerine yapılan ilk sistemli model olması nedeniyle oldukça önem taşımaktadır. Klasiklerin görüşleri etkisini kaybettikten sonra Keynesyen büyüme teorileri ortaya çıkmıştır. Keynesyen iktisat politikasındaki temel amaç, ekonominin büyümesi değil, ekonomide işsizliği azaltmaktır. Devamında ortaya çıkan Harrod-Domar modeli iktisatçılar tarafından modern büyüme teorisinin ilk dalgası olarak nitelendirilmiştir. Neoklasik Büyüme Teorisinin öncüsü kabul edilen Solow, büyüme yaklaşımına teknolojiyi dâhil etmiş ve daha sonra gelen İçsel büyüme modelleri ise, büyümeyi içsel faktörlerle ve beşeri sermaye ile açıklamıştır.

Bir ülkedeki istihdamın yapısı ve işsizlik durumu, o ülkedeki işgücünün ve ülkenin durumunu yansıtmaktadır. İşsizlik, günümüzde Türkiye’nin en önemli sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. Sanayileşmede arzu edilen seviyeye gelinememesi, tarım toplumu özelliğinin belli düzeyde devam etmesi, hızlı artan genç nüfusun istihdamını karşılayabilecek yatırımların yapılamaması gibi pek çok problem Türkiye’de işsizlik sorununu ortaya çıkarmaktadır. Ülkemizde istihdamın büyük bir kısmını ilkokul mezunları oluşturmaktadır. Ayrıca diğerlerine göre daha fazla istihdama sahip olan sektör, hizmet sektörüdür. Bununla beraber, hızla artan genç nüfusa sahip olan ülkemizde çalışma çağındaki nüfusta ve işgücüne katılan nüfusta artış görülmektedir. Türkiye’de işgücüne katılım oranının düşüklüğü ve işgücünde meydana gelen hızlı artışlar nedeniyle artan istihdam işsizlik oranlarına yansımamaktadır. İstihdamın hızlı artışı, verimliliğin

düşmesine neden olmuştur. Bu yüzden çalışan başına düşen gelir istenilen düzeye çıkamamıştır.

Çalışmada literatürde önemli bir konu olan işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi göstermek amacıyla veriler analize tabi tutulmuştur. Bu ekseninde, ilk olarak işsizlik oranı ve büyüme oranına ait serilerin durağan olup olmadığına bakılmıştır. Bu nedenle çalışmada kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadığı ADF ve PP testleri kapsamında sabitli terim olarak belirlenmiştir. Serilerin seviyesinde durağan olmadığı tespit edilmiştir. Bu yüzden serilerin birinci farkı alınarak, serilerde birim kök sorunu giderilmiştir. Durağan hale getirilen serilere uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığının tespiti için Johansen eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Bu amaçla ilk olarak Var modelinde (VAR) en uygun gecikme uzunluğunun “bir” olduğu tespit edilmiştir. Devamında Johansen (1990) testiyle %10 anlamlılık düzeyinde, işsizlik ve ekonomik büyüme oranı değişkenleri arasında bir eşbütünleşme eşitliği olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç da, işsizlik ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca çalışmada eşbütünleşmeyi, nedenselliği ve ilişkinin katsayısını gösteren FMOLS testi uygulanmıştır. Bu teste göre, işsizlik oranındaki %1’lik artış ekonomik büyümeyi %1,08 arttırmaktadır. Yani işsizlik oranında 1 birimlik artış meydana geldiğinde, ekonomik büyümede 1,08 birim artış meydana gelmektedir. Daha sonra yapılan VECM modelinde kısa dönem için yapılan analiz sonucunda ekonomik büyümeden işsizliğe %5 anlamlılık düzeyinde nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Kısa dönemde işsizlikten ekonomik büyümeye de %5 anlamlılık düzeyinde nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Uzun dönemde ise ekonomik büyümeden işsizliğe doğru yapılan analizde hata düzeltme katsayısının negatif olmaması ve olasılık değerinin %5 anlamlılık düzeyinden büyük olması nedeniyle ekonomik büyümeden işsizliğe doğru uzun dönemde nedensellik ilişkisi yoktur. Ancak tersi durumda yani işsizliğin ekonomik büyüme üzerindeki etkisine bakıldığında ise hata düzeltme katsayısının negatif olduğu ve olasılık değerinin %5 anlamlılık düzeyinden küçük olduğu görülmektedir. Kısacası hata düzeltme katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Dolayısıyla işsizliğin uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmaktadır. İşsizlikten ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır.

Çalışmada, VECM modeli yardımıyla değişkenler arasındaki etki-tepki fonksiyonlarına da bakılmıştır. Buna göre ekonomik büyümede meydana gelen bir şok, en

çok kendi değişkeni üzerinde bir etki yaratırken, işsizlik üzerinde de ciddi bir tepki ile karşılanmaktadır. Ekonomik büyümenin işsizliğe tepkisi ilk 2 dönem negatifken, daha sonraki dönemlerde ekonomik büyümedeki bir artış işsizliği de arttırmaktadır. İşsizlikte meydana gelen bir şok ise, kendi değişkeni üzerinde ciddi bir etki yaratırken, işsizlikteki artışın ekonomik büyümeyi arttırdığı görülmektedir.

Sistemdeki değişkenler şoka maruz kaldıklarında diğer değişken üzerindeki etkisini ve bunu açıklama oranını hesaplamak amacıyla yapılan Varyans ayrıştırması sonucuna bakacak olursak; GDP değişkenini, UNEM değişkeninin açıklama gücü daha yüksek iken, UNEM değişkenini GDP değişkeninin açıklama gücü daha düşüktür. GDP değişkeninin varyans ayrıştırması sonuçlarına göre, ekonomik büyüme oranını temsil eden GDP değişkeninde meydana gelen değişimi ilk dönem GDP'nin açıklama oranı %100 iken bu oran sonraki dönemlerde sırasıyla yüzde 99.9, 99.6 ve 97.8 olarak devam etmektedir. İlk dönem UNEM değişkeninin gelecekteki hareketlerinin % 0.17'sinin GDP değişkeninin açıkladığı görülmektedir.

Çalışmada, Türkiye'de 1960-2015 yılları arasındaki dönem için işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Teorik olarak işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin negatif olduğu kabul edilse de, yapılan analizler sonucunda Türkiye'de artan büyüme hızının işsizliği azaltmada etkili olmadığı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada, işsizlikteki bir artışın ekonomik büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak modelde yapısal kırılmalar dikkate alınmamıştır. Daha sonra yapılacak çalışmalarla, yapısal kırılmalar da dikkate alınıp farklı sonuçlar elde edilebilir.

KAYNAKLAR

- Acar, Y. (2002). *İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri*. (4 b.). Bursa: Vipaş A.Ş. Yayınevi.
- Akçoraoğlu, A. (2010). Employment, Economic Growth and Labor Market Performance: The Case of Turkey. *Ekonomik Yaklaşım*, 21(77), 101-114.
- Akkaya, Y. & Gürbüz, R. (2012). *Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Üzerine*. Discussion Paper, Turkish Economic Association. No: 2012/79.
- Akyüz, Y. (2007). *Global Rules and Markets: Constraints Over Policy Autonomy in Developing Countries*. TWN Global Economy Series, No:10, Malaysia.
- Alancıoğlu, E. & Utlı, S. (2012). İstihdam ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 189-206.
- Alkhudairy, K. (2008). *Stock Prices And The Predictive Power of Macroeconomic Variables: The Case of The Saudi Stock Market*. Unpublished Phd Thesis. Department of Economics, Colorado State University.
- Altunç, F. (2008). Türkiye’de Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*. 3(2), 113-127.
- Ansal, H., Küçükçiftçi, S., Onaran, Ö. & Orbay, B. (2000). *Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik*. (1 b.). Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını. İstanbul: Numune Matbaacılık.
- Apergis, N. & Rezitis, A. (2003). *An Examination of Okun's Law: Evidence From Regional Areas in Greece*. *Applied Economics*. 35(10), 1147-1151.
- Aren, S. (2005), *İstihdam, Para ve İktisadi Politika* .(12 b). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Artan, S. (2000). *İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Örneği: Yatırım Harcamaları-Ekonomik Büyüme İlişkisi (1963-1999)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Artan, S. (2008). Türkiye’de Enflasyon, Enflasyon Belirsizliği Ve Büyüme. *International Journal of Economic and Administrative Studies Dergisi*. 1(1), 113-138.
- Aslan, N. (2010). *Makro İktisat*. İstanbul: İkinci Sayfa Yayınevi.
- Ataman, Ceylan B. (1998). İşsizlik Sorununa Yeni Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 53(1), 59-72.
- Ataman, Ceylan B. (1999). *İşgücü Piyasası ve İstihdam Politikalarının Temel Prensipleri*. Ankara: Siyasal Yayıncılık.

- Ataman, Ceylan B. (2006). Türkiye’de 2000-2005 Dönemi İşsizlik Üzerine Tartışmalar. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*. 21(239), 93-107.
- Ateş, S. (1998). İçsel Büyüme Modellerinde Fiziksel Sermaye Yatırımlarının Önemi: Uluslararası Verilerle Bir Bakış. *Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*. 8(1), 1-28.
- Ball, L., Leigh, D. & Loungani, P. (2013). *Okun’s Law: Fit at 50?*. NBER Working Paper 186668.
- Barışık S., Çevik, E. & Çevik, N.(2010). Türkiye’de Okun Yasası, Asimetri İlişkisi ve İstihdam Yaratmayan Büyüme: Markov-Switching Yaklaşımı. *Maliye Dergisi*. (159), 88-102.
- Barro, R. J. & Sala-i-Martin X. (2004). *Economic Growth*. Massachusetts London, England: The MIT Press Cambridge.
- Beaton, K. (2010). *Time Variaton in Okun’s Law: A Canada and U.S. Comparision*. Bank of Canada Working Paper.(7), 1-15.
- Bekiroğlu, C. (2010). *Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Berber, Metin. (2011). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. (4 b.). Trabzon: Derya Kitabevi.
- Bocutoğlu, E. (2005). *Karşılaştırmalı Makro İktisat: Teoriler ve Politikalar*. (2 b.). Trabzon: Derya Kitabevi.
- Bocutoğlu, E. (2012). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Bocutoğlu, E. (2015). *Makro İktisat*. (6 b.). Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Bocutoğlu, E. (2017). Kuruluşunun 20. Yılında Sürdürülebilir Kapsayıcı Büyüme Açısından D-8 İktisadi İşbirliği Örgütü Üye Devletlerinin Mevcut Durumu: Dünya Ekonomik Forumu Verileri İle Bir Değerlendirme. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 6 (15), 186-212.
- Borjas, George J. (2015). *Çalışma Ekonomisi*. (6 b.). Bursa: Dora Yayınevi.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2008). Türkiye’de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları. *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: (20), 45-65.
- Bulutay, T. (1995). *Employment, Unemployment and Wages in Turkey*. Ankara: International Labour Office.
- Ceylan S. & Yılmaz Şahin B.,(2010). İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisinde Asimetri. *İstanbul Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(2), 157-165.
- Cuaresma, Jesus C. (2003). *Okun’s Law Revisited*. Oxford Bulletin of Economics and Statistics.65(4), 439-451.

- Çaşkurlu, E. (2014). İstihdamsız Büyüme (İstihdamsız İyileşme) Sorununa Karşı Kamusal Politikalar ve Önemi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(2), 43-76.
- Demirgil, H. (2010). Okun Yasasının Türkiye İçin Geçerliliğine Dair Ampirik Bir Çalışma. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2), 139-151.
- Dinler, Zeynel (2003). *İktisada Giriş*. (9 b.). Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- DPT (2007). *İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Yayın no: DPT:2709-ÖİK: 662. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Dritsakis, C. & Dritsakis, N. (2009). *Okun's Coefficient for Four Mediterranean Member Countries of EU: An Empirical Study*. *International Journal of Business and Management*, 4(5), 18-26.
- Duruel, M. (2004). *Avrupa Birliğinde ve Türkiye'de Uzun Dönemli İşsizlik ve İstihdam Politikaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Enders, W. (1995). *Applied Econometric Time Series*. New York: Iowa State University.
- Engle, R.F. & Granger, C.W.J. (1987). *Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing*. *Econometrica*, (55), 251-276.
- Erdinç, Y. (2011). *Macroeconomics of Growth and Employment: The Case of Turkey*. International Labour Organization.
- Eser, B. (2012). *Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Uygulaması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Fisunoğlu, M. & Köksel B. (2009). Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 20(70), 31-66.
- Freeman, Donald G.(2000). *Regional Tests of Okun's Law*. *International Advances in Economic Research-IAER*, 6(3), 557-570.
- Greene, William H. (2003). *Econometric Analysis*. Prentice Hall, Seventh Edition.
- Gül, E., Ekinci A. & Konya S. (2009). *Türkiye'de İstihdam Politikaları: Yapısal Bir Analiz*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gürak, H. (2006). *Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Gürsel, S., Uysal G. & Durmaz M.(2015). *Düşük Büyüme Olağanüstü İstihdam Artışı*. Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi. Araştırma Notu 15/184, İstanbul.
- Harris R. & Silverstone B. (2000). *Asymmetric adjustment of unemployment and output in New Zealand: Rediscovering Okun's law*. Department of Economics Working Paper Series, Number 2/00. Hamilton New Zealand: University of Waikato.

- Harris R. & Silverstone B. (2001). *Testing For Asymmetry In Okun's Law: A Cross-Country Comparison*. Economics Bulletin. 5(2), 1-13.
- Hussain, T., Siddigi M.V. & Igbal A.(2010). *A Coherent Relationship between Economic Growth and Unemployment: An Empirical Evidence from Pakistan*. International Journal of Human and Social Sciences. 5(5), 332-339.
- İstanbul Sanayi Odası. (2013). *Ekonomik Durum Tespit Anket Sonuçları*. İstanbul: İstanbul Sanayi Odası Yayınları No: 2013/9.
- Kamacı, A. (2012). *Dış Ticaretin Büyüme, İstihdam ve Reel Ücretler Üzerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kara, M. & Duruel, M.(2012). *Türkiye'de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratamama Sorunu*. Eylül 13, 2017 tarihinde <http://www.dergipark.ulakbim.gov.tr/ssk/article/view/1023000251> adresinden alındı.
- Karabulut, K. & Emsen, Ö. (1997). Kalkınma Teorileri ve Geliştirilen Son Büyüme Modeli: Yeni Büyüme Teorisi. *Atatürk Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 58(3), 145-169.
- Karabulut, A. (2007) *Türkiye'deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği*. Uzmanlık Tezi. Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Karagöl, E. & Akgeyik T. (2004). Economic Growth and Unemployment In Turkey: An Empirical Study. *Journal of International Business and Economics*, 2(1), 182-187.
- Karagül, M. (2003). Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (5),79-90.
- Kaynak, M. (2009). *Büyüme Teorileri Giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kazgan, G. (2006). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. (12 b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kesici, R. (2010). Türkiye Ekonomisinin Yüksek Büyüme Evresinde İstihdam ve İşsizlik. *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*. 12(3), 7-26.
- Kılınç, Z. (2013). *Türkiye'de Ekonomik Büyüme, İşsizlik, Enflasyon Arasında Nedensellik Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kibritçioğlu, A. (1998). İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 11(3), 207-230.
- Kitov, I. (2011). *Okun's Law Revisited. Is There Structural Unemployment in Developed Countries?*. Eylül 26, 2017 tarihinde <https://www.researchgate.net/publication>

/228200345_Okun's_Law_Revisited_Is_There_Structural_Unemployment_in_Developed_Countries adresinden alındı.

- Köklü, A. (1973). *Makro İktisat*. Ankara: S Yayınları.
- Lee, J. (2000). *The Robustness of Okun's Law: Evidence From OECD Countries*. Journal of Macroeconomics. 22(2), 331-356.
- Lipsey, Richard G. (1994). *İktisat 2*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Lucas, R.(1988). *On The Mechanics of Economic Development*. Journal of Monetary Economic. 22(1), 3-42.
- Mankiw, G. N. (2009). *Makroekonomi*. (Ö. Çolak, Çev.) Ankara: Eflatun Yayınevi.
- Masih, A. & Masih R. (1996). *Modeling the Dynamics of Macroeconomic Activity: New Evidence from a Developing Economy*. Journal of Quantitative Economics. 12(2) 85-105.
- Momete D., C. (2007). *Analysis Of The Relationship Between Employment And Economic Growth in Romania*. Fascicle of Management and Technological Engineering. 11 (16), 2052-2057.
- Moosa, Imad A. (2008). *Economic Growth and Unemployment in Arab Countries: Is Okun's Law Valid?*. Journal of Development and Economic Policies. 10(2),7-24.
- Muratoğlu, Y. (2011). *Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği*. International Conference on Eurasian Economies. (s.167-173). Session 2c: Çalışma Ekonomisi
- Özdemir S., Ersöz H. Y. & Sarıoğlu İ.(2006). *İşsizlik Sorununun Çözümünde KOBİ'lerin Desteklenmesi*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2006-45, İstanbul.
- Özdemir B.K. & Yıldırım S. (2013). *Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve İstihdam Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Analizi: Özçıkırmalı Dalgacık Yaklaşımı*. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (38), 97-116.
- Özgen, F. & Güloğlu, B. (2004). *Türkiye'de İç Borçların İktisadi Etkilerinin VAR Tekniği İle Analizi*. METU Studies In Development. (31), 93-114.
- Özsağır, A.(2008). *Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği*. *Karaman: KMU İİBF Dergisi*, 10(14), 332-347.
- Pamuk, Ş. (2007). *Dünya'da ve Türkiye'de İktisadi Büyüme (1820-2005)*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Forumu TÜBA. (49), 9-43.
- Prachowny, F. J. (1993). *Okun's Law: Theoretical Foundations and Revisited Estimates*. The Review of Economics and Statistics. 75(2), 331-336.
- Romer, D. (1993). *The New Keynesian Synthesis*, *Journal of Economic Perspectives*. (7), 79-90.

- Saygılı, S., Cihan, C., & Yurtoğlu, H. (2002). *Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Büyüme*. Devlet Planlama Teskilatı (DPT), Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sayı: 6.
- Sedat M. & Eser B.(2013). Türkiye’de Ekonomik Büyüme Ve İstihdam İlişkisi: İstihdam Yaratmayan Büyüme Olgusunun Geçerliliği. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(3), 92-123.
- Sevüktekin, M. & Nargeleçekenler, M. (2006). İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Getiri Volatilitésinin Modellenmesi ve Önraporlanması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(4), 243-265.
- Sevüktekin, M. & Nargeleçekenler, M. (2007). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi*. (2 b.). Ankara: Nobel Yayın.
- Silvapulle, P., Moosa, I.A. & Silvapulle, M. J. (2004). *Asymmetry in Okun's Law*. The Canadian Journal of Economics. 37(2), 353-374.
- Slovan, J. (2004). *İktisat Makro*. (A. Çakmak, Çev.). İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Sögner, L. & Stiassny, A. (2002). *An Analysis of the Structural Stability of Okun's Law: A Cross-Country Study*. Applied Economics. 34(14), 1775-1787.
- Şahin, H. (2009). Türkiye Ekonomisi. (10 b.). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Şimşek, M. & Kadılar, C. (2010). Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 115-140.
- Takım, A. (2010). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ile İşsizlik Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (27), 315-324.
- Tarı, R. & Abasız, T. (2010). Asimetrik Etkiler Altında Okun Yasası’nın Eşik Hata Düzeltme Modeli ile Sınanması: Türkiye Örneği. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 25(291), 53-77.
- TEK (2003). Büyüme Stratejileri. Türkiye İktisat Kongresi Büyüme Stratejileri Çalışma Grubu, Türkiye Ekonomi Kurulu. Eylül 11, 2017 tarihinde http://www.tek.org.tr/dosyalar/BS_Rapor.pdf adresinden alındı.
- Tiryakioğlu, M. (2006). *Araştırma Geliştirme-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Todara, M. P. (1989). *Economic Development in The Third World*. Longman Inc., 155.
- Tripier, F.(2002). *The Dynamic Correlation Between Growth and Unemployment*. Economics Bulletin. 5(4), 1-9.
- TÜİK. (2007). *İşgücü, İstihdam ve İşsizlik İstatistikleri Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi 1*. Eylül 15, 2017 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr> adresinden alındı.

- Ülgener, S. F. (1991). *Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme*. İstanbul: Der Yayınları.
- Ünsal, E. (2007). *İktisadi Büyüme*. (1 b.). Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Ünsal, E. (2009). *Makro İktisat*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Villaverde, J. & Maza, A. (2009). *The Robustness of Okun's Law in Spain, 1980-2004: Regional Evidence*. *Journal of Policy Modeling*. 31(2), 289-297.
- Yamak, R. & Tanrıöver, B. (2009). Faiz oranı, getiri farkı ve ekonomik büyüme: Türkiye örneği (1990-2006). *İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 43-58.
- Yardımcı, P. (2006). İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri. *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*. 10(9), 100-102.
- Yavuz, A. (2012). *İşgücü, İstihdam ve Kriz Olgusu*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları. Yayın No. 2010-122.
- Yellen, L. Janet. (1984). *Efficiency Wage Models of Unemployment Information and Macroeconomics*. 74(2), 200-205.
- Yerdelen, F. (2013). *İleri Panel Veri Analizi Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Yıldız, E. B. & Berber, M. (2009). *İthalata Dayalı Büyümenin Sürdürülebilirliği: 1989-2007 Türkiye Örneği*. 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, (s. 1-14). 27-29 Mayıs 2009, Erzurum.
- Yılmaz, Göktaş Ö. (2005). Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*. (2), 11-29.
- Yu, W. (2001). *A Survey of Existing Indicators for Human Capital*. 3. NRTEE.
- Yüceol, H. M. (2006). Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve İşsizlik İlişkisinin Dinamikleri. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*. 21(243), 81-95.
- Zagler, Martin (2003). A Vector Error Correction Model of Economic Growth and Unemployment in Major European Countries and An Analysis of Okun's Law. *Applied Econometrics and International Development*. 3(3), 93-118.
- Zaim, S. (1981). *Çalışma Ekonomisi*. (10 b.). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- URL-1(2017) <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr>. Türkiye İstatistik Kurumu İstatistik Göstergeler. 24.10.2017.
- URL-2(2017) <http://data.imf.org/?sk=388DFA60-1D26-4ADE-B505-A05A558D9A42>. International Monetary Fund. Data Portal. 20.09.2017.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Hediye UĞURLU YAZICI
Doğum Yeri ve Tarihi : Çankaya - 05/09/1988

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Gazi Üniversitesi / İİBF / İktisat
Yüksek Lisans Öğrenimi : Bartın Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü/ İktisat
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyet/Yayımlar : “OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Ekonometrik Analizi”
Ahmet KAMACI, Hediye UĞURLU YAZICI, Sakarya İktisat Dergisi, Sayı:2, Haziran 2017, s. 52-69.

Aldığı Ödüller :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler ve Kurs Belgeleri :
Çalıştığı Kurumlar : Bartın Üniversitesi Personel Daire Başkanlığı

İletişim

E-Posta Adresi : hugurlu@bartin.edu.tr

Tarih : 14/02/2018